

925 Pno 126 4th Oct.

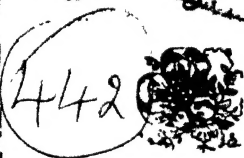
Sino 20

పాదుకాపట్టాభిషేకము

1932

16 NOV 1932

పప్పు సూర్యనారాయణ

ప బి వ గు

రాజమహేంద్రవరము

కొండపల్లి వీరవెంకయ్య

శ్రీ నరసాచార్యులు బుక్స్ డిల్.

రాజమహేంద్రవరము.

శ్రీ దింజామణి పబ్ నందు ముద్రితము.

1932

పం గ 0-12-0

రామదాసు.

[గ్రంథకర్త:—బల్లారి ధర్మవరం గోపాలాచార్యులు]

అంధదేశమున మహాభక్తుడని రామదాసుని భారతీగాంచిన కంఠర్ల గోతన్న తండ్రిను మృదుమధురకైతిలో నాటకరూపమున వ్రాసెను. అదికది. అంధగోతాటక సమాజము అన్నియు రసమంతమగు యీ నాటకమునే వివరించుచు చుండుటకున దీని ప్రాశస్త్యముతోగూ విమంపకకర్తలైన ఇందలి పద్యరత్నములు కొన్ని గాగ్రామా భావ స్థైర్యములలోగూడ పాడబడినవి. వెల రు 1—0—0

కృష్ణలీల

బల్లారి పండిత కే. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి విరచితము.

ద్వారకా పురాధీశుడగు, క్రిష్ణస్థనిజననము, కంఠసంతోరము, పూతనా సంహరణము, నారాయణపర్వము, కళటాకుగవధ, విశ్వరూప పరీదర్శనము, గోవిందబోధరణము మున్నగునెన్నో కృష్ణలీలు పల్లంపంబుగినివి ఒక్కొక్కపద్యము కేలువర వల విలువచేయును. వెల రు 1—4—1

రాధాకృష్ణ

గ్రంథకర్త:—పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు

ఈనాటకముగోవిందభక్త్యంగారపురుషులకు శృంగారము భక్తులకుకీర్తనము నేదాంతులకు సుబ్బానబోధయింపగును కృష్ణునివేద: చెరికాడలగారదుని హాస్యప్రసంగములు వినిన, జన్మకాలమున వర్ణనివారైనిన నన్నితీరులు వెల రు 0—1—1

విప్రనారాయణచరిత్ర

గ్రంథకర్త:—పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు

హిందూవైష్ణవ వాయున గాగ్రామభావకరించెనారిచే బహుకరింపబడిన రంగమారాండ కపిలవాయి రామనాథశాస్త్రిగారిచే నటించబడి, జగత్ప్రసిద్ధభారతీగాంచిన రక్తిరసతరితమగు నాటకరూపము. దేవదేవి శృంగారప్రసంగములు, క్రిందివాకుం తుహాయికర్తవ్యము-వేశ్యమాత పాదానిది తనివితీరవలయును. వెల రు 1—0—0

సారంగదర

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు వ్రాసినది

నవరసములందు బ్రాహ్మణమైన శృంగారరసము నీతితో నమ్మకన నొనర్చి వ్రాయఁబడిన నాటకము ఇవరసోజ్యములగు పద్యములతో నింపింజుచున్నది. అంధగోతములు ప్రదర్శించునది నాటకమే. వెల రు 0—0—1

కొండపల్లి మీ మొగయ్య, క్రిందత్యనారాయణులుకొడిపో. రాజయిందీ

టా.

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

కృతికర్త -

పప్పు సూర్యనారాయణ

(విజయనగరం) రాజా.

మొదటికూర్పు 1880 గ్ర

ప్రకాశకుడు -

కొండవల్లి వీరవెంకయ్య'

శ్రీ సత్యన్నారాయణబుక్ డిపో

జమంత్రి.

శ్రీ చింతాపడి మద్రాసురకాంతుడు

య్యడింబుడియే.

కాశీమహేంద్రవరము.

ఫెల రు. 0-12-0

కృతినమర్పణము.

శ్రీ రామ పాదుకా పట్టాభిషేకము.

దీనిని

నాకు జనకులును

పండితమృన్మయలును

కీర్తికేములును

ఆ గు

బ్రహ్మశ్రీ పప్పు వెంకటశాస్త్రిగారి

ఆర్పణ

నమస్కరించి

హిస్సయ్యుణవిముక్తదవగుచున్నాను.

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రలు

పురుషులు

దశరథుడు

రాముడు

లక్ష్మణుడు

భరతుడు

శత్రుఘ్నుడు

బలిహ్నుడు

వశిష్ఠుడు

సుమంత్రుడు

గుహుడు

స్త్రీలు

సీత

పరశ్వతి

కాశల్య

కైక

సుమిత్ర

మందర

యింకనూ సందర్భముసారముగా ఋషులు బ్రాహ్మణులు
శేవకులు మొదలగువారు వత్తురు.

శ్రీ

శ్రీ రామ పాదుకా పట్టాభిషేకము.

ప్రథమాంకము — ప్రథమాంగము.

సత్యలోకము.

సుఖాసీనులై వాణీకజలావనులు ప్రవేశము.

సర—ప్ర శక్వరా! దివిజనాకమునకీ దశకంఠునివలన కలిగెడు దుర్దశ తోలంగడు ప్రాప్తమెప్పుడు లభించును.

బ్రహ్మ—శార్వాణీ! రాముడు కళ్యాణరాముడైనాడు. నేటికి పాని శ్రీరామనామము సార్థకమైంది ఇక రాక్షసవిరాముండై సుత్రా మాదిదివిజలయొక్కయు ఆశ్రమవాసులయొక్కయు బాధల నడం చును. తొందర జెందనేల?

(ప్రవేశము - నేపథుడు)

సేవ—దేవా! జయము జయము.

బ్రహ్మ—నీమిమిశేషములు.

సేవ—నీలికా! ఇరువురు ఋషీశ్వరులు తమదర్శనార్థమై వ్యవరంఘన వేదియొన్నారు.

బ్రహ్మ—బోయివ రిని లోకంబుము.

సేవ—దిత్తము. [అని నిష్క్రమించును.]

బ్రహ్మ—మునీశ్వరుల రాకకు గతమయ్యదియోకదా!

సర—గతమునకేమున్నది. “యజ్ఞయాగముల గావించుము.
యాదరందని యాశ్రయించుటకై యుండును.”

బ్రహ్మ—దానికీవారు వ్యయముగరానే. మంత్రములు
లేవా.

సర—కానిచో రాక్షసబాధానివారణోపాయ మెరుంగుటకో

బ్రహ్మ—రాక్షసలోకమారకుడప్పడేబిద్ధింది

గీ. గాధిపందమక్రతువును గాచుకొరకు

కాటకీష్టంపిమారీచు దరిమెతుదకు

పరిశురాముని లేబంటు బడయుకొరకు

గర్వభంగంబుగావించె ఘృతిమెరయ.

రామావతారయావమందు ప్రభమరంగమారంభమైనది. కృతుకృతు
ముగా లక్ష్మీనరంగములు వచ్చును. ఇంతలోవీరు తొందరజెందనల.

(ప్రవేశమిరువురు ఋషులు)

ఋషు — జయము, కమలాసనా, జయము శార్వాణీ! నీకు
శుభమగుగాక.

బ్రహ్మ—ఋషీశ్వరులారా! అభివందనము.
సర—

ఋషు—అభ్యుదయపరఃపరావప్తిరస్తు.

బ్రహ్మ—[అననములజూపి] మహాత్ములారా! మీరిటు దయ
జేయడు.

(ఋషులూసీతలగుదురు)

బ్రహ్మ—మానిశేఖరులారా! మీకు గుళిలమా! మీజవ తపం
ములు నిర్విఘ్నముగా సాగుచున్నవా.

1. ఋషి—చతురాసనా! మాదురవస్థలకు, పలలాకులకు

రక్కనులపలన మాకుకలుగుచుండెడి బాధలను, పూర్తిగా శరంగిణ బాదవయ్యో మన్నింట్లడుగుట న్యాయమా!

2 ఋషి—పద్మసంభవా! మనుజుపాంతులగు దనుజులెల్లరును మంటలో గలియవలయును. సురాపాన నిరకనులైన సురలెల్లరు ననుభవ వీడవలయును. రాక్షసకుల మహావృక్షము కూకటివేరుతో దీక్షియే లడవలయును, లోకకంటకదగు దళకంఠును నామావశేషముగావలయును, అప్పుడు మాజవతపములు నిర్విఘ్నముగా సాగును. మేమునంగడు హవిర్యాగములు మీవరకు వచ్చును. మాకావాట మువళించును. శశలము కలుగును.

2 ఋషి—వాణీమనోహరా! క్రూరకర్మలైన రక్కనులు రావణప్రేరితులై, బ్రతును నష్టములూడబెంతును, జటాశి నివృంతించును, నారగోచరు దిగలాగును కొమామొంబరంబుల కశముట్టించును, మేఖల సత్త్వి కుష్ఠోపవీరింబులద్రొంది పొవైచును, కమండలజంబుల వంశీలముగావించును, పటశటీరంబుల ధన్వీపటలంబు తేలుచు మోకెనలేని కన్యంబుల గల్పించును. ఇది కుశల మెట్లు కలుగును.

బ్రహ్మ—ఋషీశ్వరులారా! మీరీ బాధలన్నిటికి లోపగు చున్నారని మేమిదివరకే యెరుగుచున్నాము. మీకీకడగండ్ల దప్పించుటకును, దేవలోకవాసులకా దేవారాధిపలన భయంబు వాపుటకునై గదా, అదివిరాట్ప్రభావుండగు నావైశంఠవాసుడు దళరథరాజనందనుడై యవతరించెను.

2 ఋషి—నీలమేఘశ్యాముడగు రాముడు జన్మించినాడు. అతడు పనముల ద్విమృగి రాక్షససంహారముగావించి మమ్ము బ్రోచునని మేమింతదనుక ధైర్యముతో నుంటిమి కాని యిప్పుడు మాయాశలన్నియు నిరాశలైనవి మాకీబాధలు కాశ్యపిహలట్లు గాన్పించుచున్నవి.

బ్రహ్మ—ఇప్పుడేమిసరి

2. ఋషి—ఏమైన కొంపమునుగూని అది యేమైనది. శ్రీరామచంద్రునకు రేవువ్యాభిషేకముగానున్నది. నర్వము సిద్ధమైనది.

బ్రహ్మ—రాముడు వ్యాభిరాముడగుట మనశ్చెల్లరకును వంశోపనాయకమేకవా! ఇందుకుమీరు విచారించుచున్నారేల.

1. ఋషి—ఈకార్యము రామునికి సంబోధకాయకమేగాని మనకుముఖ్యముగా విచారకారణము, అనర్థకాయకము, అకుంభనూతకము, అవ్యనుతము.

[బ్రహ్మ—ఋషివగా! మీమాటలు నాకర్థముకాలేదు.

2. ఋషి—అర్థముగటకేమిన్నది. గూఢకావ్యమూ లేక శ్రేష్ఠవాక్యములా రామకర్ణామునకువచ్చి గమనో సహవాసము చేసి లోకవిద్యారణుబిగ్నూర్చి దివిజగోకమునకెల్ల జేమరూపాదిం చునని కొండంత గూఢజ్యేషోకొని, తమలోకంబుల విడదిచ్చుకొని, స్వస్వరూపంబులపోనాడి, స్వమఖిలును జెంగనానుకొని భూలోకంబు నకువచ్చి యగణ్యవాసంబొనరించుచు, మర్కటరూపంబున సంచరించుచు, కాయగనుకుల భక్షించుచు, శ్రీరామచంద్రునిరాకకై నిరీక్షించుచు, కిష్కిందావనపార్శ్వతమందు దివిజులెల్లరు కాలక్షేపము చేయుచుండగా, నిటవయోధ్యలో రాముడు రాజ్యాభిషిక్తుడై భోగ లాలమై సుఖాబురదిన వారికేదిగది. జీవతాలోకమునకు మేలొన గూడు మూర్ఖమెమ్మనెడి.

బ్రహ్మ—రాముడభిషిక్తుడై రాజదండంబును చేబూనిన యుత్తరక్షణమునుండియు, దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణములకే గడంగును గాని తక్కిన రాజులవలె భోగలాలమొడు కానేరడు. రాక్షసవధోద్యోగంబునకుగడంగితిరును. సంతయింపబనిలేదు

1. ఋషి—ఛాతా! ఏలనీకీవెరి! రాముడొకనేకధర్మవత్ పాతియై దుష్టశిక్షణమునకు గడంగునేమగుకొనుము. అట్లు గడంగిన

యాకడు తనకెదురుగానిలిచిన రక్కసులనే యొక్కడంచును గాని రాక్షసులవలనను దుంపనాశనమెల్లు గావింపగలను. సింహననాసీమదై రాముడీపని చేయువాడు. రాక్షసకోకమారణముగావించి రావణునంత మొడిచుటయే శ్రీరామావతారతత్వమాట నిజమైచో రాముడరణ్యముల కొంత కాలము చొనిచిరియ్యును కనుదాతడు వనవాస రాముడై, రావణునితో గానతరుమున లోకమును శాంతిపాపాదింది ధర్మమును ప్రతిష్ఠించుటకై వట్టాభిరామును కావలయును. ఇదియే యీయవతారక్రమమనకూడ నూముడ్డేశము ఇంత సృష్టికర్తృత్వ నీ పెరుంగని ముండురా? తొలిగాను నీవేత నాతనిమడుట నేమని వ్రాయబడినదో?

బ్రహ్మ—అది యిప్పుడెప్పురెకుంగగలను. గాని రాముడేవుల కంపితగాని కార్యము కొనసాగెదనిచూచి యీమధిపాపమును.

2 ఋషి—మూసుభిప్రాయమేకాదు అదియేనిశ్చయము అదియు సెప్పుకోదరిగి లాభములేని. నోరేయి తెల్లచారి రేపునూళ్ళోదయముగాగానే పట్టాభిషేకము పరిసమాప్తమగును. మనయత్నములు లెత్తూర్పుమే జరిగివలయును. ఆభిషేకము విఘ్నముగావలయును అరణ్యవాసము సిద్ధమగుగావలయును, అమరులకార్తి దొరంగవలయును, అమరులకాయువులు : శివవలయును అన్నిటికిని సంకల్పమయోధ్యలో కటిలేయియే జగదవలయును.

బ్రహ్మ—అకస్మాత్తుగా నిట్టియార్పు నెల్లుకల్గించుట.

1 ఋషి—

చం॥ పలుకులు నీలిశీలమి పద్మజ! రాముని కానకంపగా నలికులవేడి వాణి భవదాజ్ఞనుజూచి యమోధ్యక్షే కాచలవముకార్యమంతటిని సాధ్యమొకెనింప నొరిసంబునన్ మెలగుదు రెల్లవేలుపులు మేలగుదిగావు మాకు సంతయు

సర—ఋషివర్యా! చుట్టుతొగి నానై నీకుట్టవడనై చెడనేల.
 ఇంకుకు నామనస్సొప్పుదు. ఏలవందురా? నాకుచేతగాక కాదు. అలీ
 లగా నెవ్వేర్పగలను. కాని నేనీకావ్యమును గావించుటవలన లెక్క
 లోకరిద్దరతప్ప, అయోధ్యలో తక్కినవారాబాలనోపాలము శోకింతురు.
 జనందవాధి నోలలాపచున్న వారిననస్సుల హక్కత్రుటిలో శోకసా
 గరనినుగ్గుంబుల జేయుటకు సామర్థ్యమున్నను నాయంతరాత్న సాహ
 సింపజాలకున్నది. కావున నన్నిండుకు ప్రీతీహింపవలదు.

బ్రహ్మ—లలనా! అంగువానయైకై యాదివిరాట్స్వరూపు
 చెన్నదను శోకింపను. రాముడు లీలామానుషవేషియైయు చిద్విలా
 సుండినియు నీవెరుంగునువు భగవ తుడు భూభారవతుగార్థ మవతరిం
 చినపుడు పలుజాములనందుటకు నన్నిట్లైమీ యుండును తదవ్యుల
 శోకముగో మనకబలితేను. దేహియును నొకేర్పట నీకులెస్సయని
 నాయుద్దేశము.

సల—ప్రాణేశ్వరా! తమయాజ్ఞను శిరసాపహించెదను. ఈ
 గముననే సాకేతపురమునకేగి సఫలీతయనోధనై తిరిగివచ్చెదము.
 మంధర నిందుకు మధ్యవర్తివిగాజేసి కార్యసాఫల్యఫలము నైక కిప్పిం
 చెదిన.

ఋషి—తథాస్తు, తథాస్తు.

బ్రహ్మ—ఋషులారా! ఇకమనము పోవుదము.

(సందకపోవుదురు, తెగజారును)

శ్రీ

శ్రీ రామ పాదు కాపట్టాభిషేకము.

ద్వితీయాంకము — వృధామృగము — రాజకూర్గము.

తొందరగా మంథరప్రవేశించి.

ఆనుబంధము 1

ఏమి! యీవైభవము! ఏలనీయాండోళనము!! ఎందుకీగండర
గోళము!!! పౌరులతిరియంబున పరుగులిడుచున్నారు. ఆలంకారుల
ర్ఘాకారముతో బలిచేయుచున్నారు. ఆలంకరింపులు కన్నులకింపుజనిం
పజేయుచున్నవి. జనులయాందమునను మేకలేకున్నది. ప్రజలబాల
గోపాలము రామదాసుస్సంగమే గావించుచున్నారు, భజనపకులు
రామునే భజించుచున్నారు హరిదాసులందఱు రామునిచరిత్రమునే
యివ్వవలసింపుచున్నారు. నాటకలీరామకథనే రూపముగా కీర్తిశాని
యభ్యసించుచున్నారు. వాదిమాగములు రాముని స్తుతించుచున్నాఁడు,
నేడయోధ్యాయంతయురామకుయ్యైయున్నది.

పురహసన నేవరుననుగాంగనను తెల్లనోడిలే! ఏయిటిముందు
జూచినను వేయనటింబములే. ఏవీధులందు బొడిగాంచినను ముత్యంపు
ముగ్గులే. ఇంటింట గుమ్మములకు పెచ్చలకోరణములే. ఏనందులం
దైనను రంగురంగుల విద్యుద్దీప్తములే గాన్పించుచున్నవి. ఏధులయం
దు చల్లబడిన పన్నీటివాసన వేయికోసు మేకకు రుప్పుచున్నది. వెలం
గుతున్న విద్యుద్దీప్తములకాంతి యాకనంబునంబుచున్నది, పృథివి
టను జనులు కలకలలాడుచున్నారు.

ఈవైభవమునకు కారణమేమైయుంచును. ఈయల్లకల్లోలము నకు హేతువేమి? ఈగడవికకంఠకును గతమెఱుగిది దారిపోవువారి నడిగిచూచెగను (తెరవాకహుది) ఓరీ! పల్లవాడా! ఏమిరా! యీ యాదోశసము—ఓరీ నీగర్వముకడముట్ట! జవాబు చెప్పజాలవా? ఓరీ! తెల్లజత్తువాడా! జనులెందులట్లు సంవడిగావించుచున్నారరా, కూరుడా! నీకును నోరుమానుకొనిపోయినదా! ఓరీ! ఈకమండవాడా! ఏల యీలీల కలరసము గావించుచున్నారరా! శుష్కుడా! మీకెల్ల రకు నొక్కసారియే చెప్పుకవలసినదా! నీవారపక్షాపదీయుచె దనుంచుము (తెరలోచాటింపు) బహుశ! ఇకనుమాలంగా యెల్ల రి తెలియపర్యేదేమంటే, శత్రువులు, కొండకుడి పోయికి దళవళ మారాజగారు కీరామకంద్రాక్షి సేనాజాగా పట్టాభిషేకం చేస్తారు. ఆయేళి అందరు కోటల్లోకిబచ్చి అభిషేకం మూవల్సింకోవో!!) (మంధావిసి) ఇందుకా యీగండరశోభము వీరకా యీశుజనుల పూనిక—ఈ ఘనకార్యమునకేనా జనుల్లెల్లను వాళ్ళొంపించుమని పట్టు కొట్టుకొనిపోవుచున్నారా శ్రీరామునికి రావ్యాభిషేకమా! అది యీను రేపేనా!! భరతశత్రుఘ్నులూరబేరిరినా!! ఇక్కడను కేసనకాభిషేకము ముసలి కుద్దముకు భళాధుకు సోకప్పించి యిందు పరిపారులు తలయూదియుచును. పురోహితుడికు విసిర్చుకు మహారత్తము సీత్యయిందిముచును దీక్షిక తిరుగుడిచని తలంది పెరిజ నులు వేయివిధముల కలకలలాచుచున్నారు

పాపము! వీరిలిగాందిన నాకు కనికరము జవించుచున్నది పాప కములోని పుల్లవటి మంధరయింకను జీవించియున్నదను :ంకమును వీరు మదిదినానుకావోలు. ఇవిను జ్ఞప్తివచ్చునటుల నాచా చ్యము ను వీరల తెరుకపరిచెదను నాజాణతనమునిప్పుకు ప్రదర్శించెదను. నానంగరిని లోకమునకు వికడిగరించెదను నాపేరాచంద్రాకారము నిలచునట్లొక నానానకార్యముగావించెదను.

రేపటి యభిషేకమెట్లు నిర్విఘ్నమగునో జూచెద. దశరథుని సంకల్పమెట్లు నెరవేరునో, సామంతుల యంగీకారమెట్లు ఫలొన్ముఖమగునో గడ్డములతోతియొక్క ముహూర్తబలమెంతగలనో చూచెదగాక. రాముని పట్టాభిషేకవ్యర్థము, వనవాసప్రయాణము నిజము, చీ.చీనా బ్రహ్మలదాల్చి జగజ్జతో రాముడు సింహాసనాసీనుడగుట సత్యము బటాళిని నాళుచుదాల్చి కారడవులకేగుట సత్యము రాముని చేతికి రాజదండమువచ్చుట నిస్సంగదేహము. శోటగలవారికిని పేటగలవారికిని రేపటి కువాసించు బరకుమమము. తరింపరాని శోకాభిసన్నిహితవర్తి రేపటినుండి రాముడు పట్టాభిరాముడగుట కిల్ల, వనవాసరాజ్యదగుట నిక్కము, విక్రమము, నిక్కము. నజెప్పినచోప్పనగానిచో నేమాంశముల బాముడును ఇది నాశవళము.

ఇందువలన నాకేమిఁగలిగెమఁదయా పది యుద్ధిలందినకార్యము భగ్నమగుటయే నాకుఁగలిగియు. నశ్శిఖాపముగల వృద్ధుల భిక్షుత్వముకిలిగించుట, సుఖముగా నున్నవారిని దీక్షాపదేయుట యివి నాజాతివారికి నై జగుణములు. ఈ రుణముగానినాతి యిట్టిదానిని నన్నొకరితేనే మచ్చవకు స్పృహించెను. నొకరు ముందు కలియుగబురపురుషులందును స్త్రీలందును నాపరాధివారినేను బుద్ధింతును. వారలసంఖ్య యెక్కువై నవ్వడే ప్రళయము కలుగును.

నాప్రతిజ్ఞాపరిపాలనమునకు కేయరాజప్రత్తియే యాధారభూతురాలు. ఇందుకు నేనుపురీసాస్పృహ. ఇదే పోవుచున్నాను. రేపుచూడుడు. అయోధ్యయందలియాస్స రామా! వనవాసరామా!

[అని నిద్రమించుచును]

ద్వితీయాంకము—ద్వితీయరంగము.

కైకయొక్క యంతఃపురము.

ప్రవేశము సుఖానీపయై కైక.

కైక—నేడేలాశో మాళోటలో కొంతయలికిడి జరుగుచున్నది. ఎన్నడుతీయని ఇవాహరీలు సైతము తీయించుచున్నారు. కారణమేమి చెప్పుమా!

[ప్రవేశము మంధర]

మంద—అమ్మా! ఇంకను నిదురింపలేదా!

కైక—మంధరా! వచ్చితివా! నీకొరకే యెదురుచూచుచుంటివి. నిదురించుటమాట కేమిగాని ముందీనంగతి జెప్పుము, మనకోటలో నేడేని గొప్పయత్సవము జరుగునున్నదాయేమి?

మంధ—ఎంతనంగనాదినమ్మా! ఏమియు నెరుగవట్లు మాటలాడుచున్నావు

కైక—ఒట్టు నాకేమి తెలియదే! ఏదో పెద్దగడబిడవలెనీ గాన్పించుచున్నది. ఇందుకు కారణము నీ నెరుంగుదువేని నాతో చెప్పరాదటే

మంధ—ఏమున్నదమ్మా! చెప్పటకు, వినుటకు రేపునీనవతి యగు కాసల్యాదేవియొక్క కుమారునకు నీభర్తగారు యావరాజ్యాభిషేకముగావింప సిక్చయించినారు. అందులకే యీసందడి జరుగుచున్నది.

కైక—ఏమి! రామయతండికి రాజ్యాభిషేకమా!

గీ. చిన్నిరామునకభిషేక మున్నవార్త

చెవికినమ్మరంపుసోనయై చెలగనమ్మ

భుంధముతాలదొల్త బెల్లితి నందరినీకు

జోర మొనగెదగొనుచు యుదారమతిని.

మంధ — సీహారము నీదగ్గరేయుంచుకొనవచ్చు! యెవరికి
కావాలి నవతియొక్కకొడుక్కి సాక్షాత్పాధిపత్యంవస్తోందంటే నం
కలుగుద్దేవాన్ని నిన్నొక్కరైన చూచానమ్మా!

కైక — మంధరా! నంతసేంవక యేమవుచుండువాయేమి.

మంధ — అయ్యో! నేనెందుకేమవచుండునమ్మా తప్పకవం
తోపించుము కన్నతల్లి కానల్యకంటె ముప్పదిమూడురెల్లెక్కువగనీవే
యానందించు నీతనయదూకులేరిరివిహది, యొకస్వాత్మగా కార్య
ముతుగల్గింది, నాభారములనన్నిటిని నీధవరది నీయగను, నీకునర్వచా
వళవర్తియని నీవుప్రొంగుచుండిన నీభర్త, కోసలరాజపుత్రికి హితము
గూర్చునంది యీరామాభిషేకమును దలవెట్టివాడు దానిగల జను
లందఱు ఈ యూదినారు. ఇదిహితుదాలస్యమైన భరతాదులవలన
నేమికిదు నాదునాయని కేపునియమునకే ముహూర్తము కిచ్చయింది
నాడు. అమ్మా! పంచాంగములి కావనయ్యల చేతులలోనున్నవి
జారివాళ్ళములు మీసూర్యవంశస్తులకు వేదవాగ్ధములు. అమ్మా!
అభిషేకవార్త వింతదనుక యెరుంగకున్నవారియు దళింపుచు ముద్దుల
యిల్లాలిదని పొంగుచున్న నీవు, నీదాసివైన నేను, ఇందు నీంట నేనే
నభిము. హేళనచేయుటకై కానల్యదాసి నన్నుపిలిచి “రేపు మా
యమ్మగారి అబ్బాయికి పట్టాభిషేకము” అని చెప్పినది. ఆవార్తవివ
గానే నాకు విసుగుపడినట్లయినది.

కైక — ఏమీ! అంతకొంపములకి రామునికి రాజ్యాభిషేకమైన
నీకేమిహాని కలుగును? ఆవార్త నీకంతకర్లకకోపముగా నేల?

మంధ — అమ్మా! నాకేహానియులేదుగాని నీన హానియైన
నాకుగావటమ్మా! నేనందరివలె స్వలాభాపేక్షకురాలినిగాను. నీవు

నాయకమానురాలి వపదంచేత, చిన్నప్పటినుండి నిన్ను నాచేతుల మీదేవెంది పెద్దదాన్ని చెయ్యవంచేత నీమీద యీగవాల్తే నామీద పడుగుపడినట్లు భావించినను అర్హితితోనీతివ్వకు జరిగిన అన్యాయం చూస్తే నాకేమి తోచకుండా ఉంది

కైక—మంథరా ! అట్లేలవాపోయెదవు నాకిప్పుడుజరిగిన అన్యాయమేమి నాకు రానున్నదనియ్యేమి?

మంథ—పెరిగిదానా! కేవలము తెలిసిపోయిచాలింది. ముందా తోచిన దూరదృష్టి కొంచెత్తేవ నీకులేవుగదా ఎంతసేపూ అలంకరించుకొనుట, అనియిది నష్టకొనుట, అందచందములు నాచుకొని సొంగుచుండుట, అననీసమున కెంతయోజీతిగలదని యాశపాడిన జీవులలాపములవలన నమ్మకొనియుండుటతప్ప వస్వమెసుంగవు పెన్నెవైతా! సార్వభౌముడు నీచు భోగవత్తిగా నెన్నుకొనుచున్నాడు రాజమహిషియు, భగవత్తియును శాన్యాదుండు వానికిగలగౌరవముతోనహస్యాంశము నీయందులేదు అసంగతి నీనింకను గృహింప జాలనందుకు నేను విచారించుచున్నాను

కైక—మంథరా! సార్వభౌముడు నేనీదివగీటు చాటడునుమా

మంథ—అవి నీనింకను వచ్చుకమున్నదా?

కైక—ముమ్మాటికి యున్నది ఆతనికి నాయుండు పరిపూర్ణము రాగముగలదు, నాకై రసవంచప్రాణములను భాగపోయిమిన్నను భారపోయును. ఆతడు నామాట జవచాటడు.

మంథ—అట్లయిన ఆతనిచే నీకుపయోగించు వసులను కేయిం చుకొనగలవా!

కైక—రప్పక చేయించుకొనగలను

మంథ—ఏదీ చూడెదను, నీకుగదికి నీయందెంత చుక్కవ గలదో, నీప్రాణేశునికి నీయందెంత సామరత్యముగలదో, నీముద్దుల

యిల్లాలత్వమెంతమూరికెముతో సాగుచున్నదో నతెవ్వకాశ్యమును నీనాధునిచేత చేయించుకొనుము.

కైక—ఏమది.

మంధ—శేషి యభిషేకము రామునికిగాక నీతనయనికిజను గుట్టు నీకువశీకుడని నీవు సమ్మానున్న నీతిచేత చేయించు కొనుము.

కైక—అ! అ! మంధరా! నీ క్షోదూపమండేకాదు బుద్ధి యందుకూడ వశత కలదునుమా మూలములైరికన్నను మాకు రాముడెక్కువవాడు. దిక్కినవారిని కొన్నివ్యక్తులకుమాత్రమే యను రాగముగలదుగాని మును సర్వజన సఖియను. వానిని పేరీయిం దనివారీతోకంటె ఎడవి నాయు. పూనము. అట్టిరామునకు మత్కులవాడ్రిసో. సకలలవబడిన యభిషేకము విఘ్నముగావించి, స్వలాభాభిషేకకాలవలె, అధ్యురగామవర్తినిమాడి, శత్రునిబడ ది రెండవవానిని సహవరాజ్యాభిషిక్తునిచేయవలయునని భూపతిని వేడవలయునా.

మంధ—అమ్మా—! శత్రువుడెంత శత్రేష్టుడాయేని రాముడు రాజైనచోపరిస్థితులెల్లుమారునో యిందుకయ్యాగోదించినచో నీవిట్లవ వనినచుకము. నీనాధుడవ్వడే జరాభాపిషికుడగుచున్నాడు. అందులకే యాయావరాజ్యాభిషేకమును దలవెట్లినాగు. అతనికి ప్రాయముతో డనే నీయందలి ప్రేమకూడ తగ్గుచున్నది. దానికిప్పటిచర్యయే తా రాము సర్వరాజ్యాధికారమును రామునకొసంగి తొలలేందుడు విక్రాంతిగొన నిశ్చయించినాడు. జనులెల్లగు రామరాజ్యుని కలవించుచున్నారు. ఇక నీగతి. నీకుమాగువిగతి యడుగవలసినదేమున్నది.

కైక—మంధరా! రాముడు రాజైన మాకేలదుగ్గతికలుగును. వానికి తనజననియగు కొసల్యయందుకంటె నాయందెక్కుడు ప్రేమ కలదు. నాకుమాగుదు వానికి ప్రాగతుల్యుడు.

మంథ—ఇతవరకు నీయందందరు పూర్ణానురాగముగలవారీ
వలెనే గవ్వకుచున్నారు. అసలువా నీచేతిగోనున్నాడు గనుక ఇప్పు
దానీలనీచేతిమండి జాగవన్నది రాయకు రాజగును కానల్య రాజ
మూలముగుని నీవును నీకుచాడు. మిళితగోమాంబ సన్న్యాసు
మగుదును. ఇతవరకు దేశభరాజపాద్రు ముద్దుపడతివై నల
భోగభాగ్యము లనుభవింపచున్నానీ నీకు, ఇమిడి వారిచ్చుపూట
బలైయునుగొంచు జీవితమునీ, దుష్టి కలుగుచున్నదిగదా! దివరకు
నీవును నీకుచాడును ఒకటి లొంగి ముడవలసి నన్వినదిగదాయని
శేషములుచుచున్నాను

ప్రక—(తనగో) ఇదీగో కొంతసన్న్యాసున్నది. (ప్రకాశ
ముగా) మంథరా! భరిమిని రాజుగొంది చామనీమీమీయుచుదువు.

మంథ—రామునిపదునాలుగే స్త్రీలును నీకు బంధువులును

ప్రక—ఫీ! ఫీ! నీవెట్టుగా! స్త్రీలు అలా 'నోరెట్టులా
జిలే? రామునికరిణ్ణవాసమును గల్పించి నాని. మిడి రజ్యాభిషే
కమును చేయుచుచున్నావా. రాముని వాస మ్రామునికరిణ్ణము
యక్కయగు కానల్యార్థమును నానిచిచ్చుబెట్టి. నన్నానందాంబుని
నోలలాడుచుచున్నావా? రామునికరిణ్ణవాని దలంచుటకు వాడునీకేమి
మెగ్గుగావించెను.

అనుబంధము 3

మంథ—అమ్మా! గలపాస్థికుల నెరింగిందిని. నావై నేలకో
వగించెదవు. తొలిమిండియు నీమేలుగోరుచున్నదానను గను నీకరిణం
పువరిచారిను గనుక రానున్న దుస్థితిని ముందుగా నీకరింగిందిని.
దానిదరింప నీకష్టములేనివో, అన్విత-త్రణీనమును నాగింప నీకభిలా
షయున్నవో మానుకొనుము. మాకేమిసోపును నాకప్పటికంటె కొం
దేమెక్కుడు కష్టముకలుగును. ఇంతేనా శుద్ధాంతముల నర్థితరై

భవముతో మెలంగుచు, దశరథభూమిశునివలలో నైచుకొంటినని మురియుచుండిన నీవేయొకరినీడ వసించుట కిచ్చగించి, సంతసించి, చురలగుద్దుకొనుచుండగా నేను వెనువనేలి? తల్లి! రాముడు రాజైనచో మాకొంపలకు నిప్పుపెట్టునా భరతుడురాజైనచో మాకుభవనములు కట్టించి యిచ్చునా? ఏమియులేదు ఏమియును రాజైనను, ఏమియు రాజమాతయైనను నాదొప్పగుండము నాదింకిచీరము నాకుదప్పవు గదా! నాకేల యీకారశోష నేను బోయెదను. నగలు, నాభ్యంతరము, అభిషేకానికి హాజరవుచువుగాని (పోవబోవును.)

కైక—పోకు! పోకు! మంధరా! నీవుజెప్పినవన్నియు నిజమే కాని రామునడవికిబంపి భరతుని రాజుచేయుట న్యాయముకాదా.

మంధ—అమ్మా! లేనిపోని నొక్కలు నీభాషాపాండిత్యం దాసీముండదగ్గర చూపించకు. శారద నీచేత సత్యము పల్కించినది. రామునడవికిబంపి భరతుని రాజుచేయుట న్యాయము. అన్యాయమెట్లు గను. ఇటునున్నవారిలో జ్యేష్ఠునిగదా చూవరాజ్యమున కభిషిక్తుని చేయవలయును, రాముడడవికిగిరి గలమువ్వరిలో భరతుడేగదా జ్యేష్ఠుడు అమ్మా! ఈసమయము నీవు శాంతియివహించి యూరికుండినచో మీకు, మీమూలమునకు నాభవదప్పవు దీపముండగనే చక్కజెట్టుకొనుట మంచిది. దీని భీతుఃపాపము కాటిల్యపూరితమని యెరుంగుటకు, ఆతని నంకిల్పము నిరసవకు నీకేగించకపోవుట యొకటి, నీమతుడూర లేనితరిని యాయభిషేకమును సొకల్పించుట యొకటి యీరెండును తార్కాణములు గావా? ఇవి జాలవా? ఇంక నైనను నీవు మేల్కొనవనా? మమ్ము లనిధ్యంపవా? రాజమాతదీరజుకొని గౌరవమునుపొందవా? సపతియొక్కవిభృంభణమునుగూంచి చేత కానిదానివలె యూరకుండువా?

తైక—గీ, మంధరానాదుమేల్లోరు కుండరదన
 నమ్మరంబయ్యె నీబోధ చాటుగాని
 యేదిమార్గంబుభూపతి నేమంచు
 నేడవలయునోదెబ్బమా వీసెలలర.

మంధ—అమ్మా! ఉపాయముజెప్పినతిగువార నన్నుకురింఠ
 దిట్టెదవేమో? నాకేల యీలాభ. మీరు రాజవత్సులు, ఇష్టమున్న
 విండురు. కష్టమైనచో కొవగింది మమ్ముతూలనాడుదురు. చేయిచా
 విశ్వవ్యయనిపించుకొనుటయేల? మన్ననము నేబోయెదను.

తైక—మంధరా! చిల్లగిపెట్టి యెందుబోయెదవు? నీవుచెప్పి
 వదంతయు నాకవగతమైనది యైనది లేదు? కుటిలన్యభావము నాకు
 పూర్తిగా నెల్లడియైనది. నీచూకులు నిక్కములని నీవు పూర్తిగా
 విశ్వసించితిని. సార్వభౌముని మెడముప్పిరేపటిమభిషేకమునకు విఘ్న
 జూపాదిన సకల్పించితిని. రామవనవాసము, భరతాభిషేకము
 యీరెండింటిని జరిగించితిగలయునని దృఢమనస్కులైతిని. కావున
 బోమంధరా! ఇక కాలమింబు ముచేయక కార్యనాధన పాదము నెరిం
 గింపుము. త్వరపడుము. రాజనారువచ్చునేల నమ్మాపిడుచున్నది.

మంధ—అట్లు దారికిమున్న జ్ఞాపకక్రియింపటి వారికి యం
 జును. సార్వభౌమునికి ముద్దులయిల్లాలి నైతి నని సరిపించినంతమాత్ర
 జూన సకలవిషయములన జ్ఞాపకములిచుకొనడికక్రి యలవడునా?

తైక—మంధరా! ఇంక నీయుపాలంబనమునుమాని కార్యక
 జుమునకు గడంగుము.

మంధ—అమ్మా! ఇందు కార్యక్రమమునకేమున్నది. మమ్ము
 శంకరాశురసంహారనమయంబున నీనాథుడు నీకు రెండవరముల నొనం
 గి యుండెనుగదా. వానిని నీవివ్వడు కోరుకొనుము. అందొకటి రాము
 నికి వదునాలుగెండ్లువనవాసము, రెండవది భరతునికిరాజ్యాభిషేకము

కైక—ఛటాప్! మంధరా! నీజ్ఞాపకకత్తికి సంతసిందిరిని ఈవరంబుల నేవేడెదను. ఇకనీవు వెడలిపోము.

మంధ—అమ్మా! ఇతికొంచెము చెప్పవలసియున్నది. సమయోదితముగా సరసనల్లాపములాపి లరువార తొంటిచేయిని చూపు స్వభావముగలవారు పురుషులు. అట్టివారిలో నీనాథుడగ్గే ఘోషకనుక కార్యము సతిజాగరూకతతో నెరవేర్చుకొనును. ఇంచుకంతయైనను నీవారని కల్లబొల్లి యిచ్చకంపు వల్లబలకు లొంగితివా కొంపమునుగుననుకొనుము. ముందు కొంపవరముల నొసంగెదనని ప్రచూడము కేయించుకొని పిమ్మట వరంబులను వివరింపుము. లేనిచో కార్యము చెడును. గుండె రాయికేనుకొనుము. హృదయ మీర్చిపూరితము గావించుకొనుము. భూషణములనువీసి యలుకామందిరమున వసియుంపుము, నాథునిచే ముందుగా ప్రచూడము గావించుకొనుము, పిమ్మట వరములను వివరింపుము ఇందొక్కటియైన కృత్యమునుసారము గా వివరించువకుము. నేపోయెదను.

కైక—అట్లే గావించెద, పోయిమ్ము. పోవునపుడు నేటికివిద్యుద్దీప్తముల నార్పితేయవలయునని కావలివారితో నాయాజ్ఞ గాదెల్పుము.

మంధ—మందిరి, ముందు వెంటాడి నిశ్చీకరిం, తరువార వరవివరణ. ఈవరుసమాత్రము మరువకుమా (పోవును).

కైక—ఇక నేనేగి నావ్రయర్థమున నుండెద.

(కైక పోవును-తెరజారును)

ద్వితీయాంశము-తృతీయరంగము-కైకేయీ మందిర స్వాంగగళితము.

(కైకను వెదకుచు దశరథుడు)

దశ—ఏమిది.

గీ॥ ధరణిధవు నేయి బడిలేని | ధరణిధరణి
నరయ శారిక లేని పం | జరము వరుస
పరినిగోల్పాయి కళతప్పు | పరివగతిని
కైక లేకుంట నీయింట | కాంతిలేదు.

(తెరలో) ఏలికా! దేవిగారలుకయింట శయనించియున్నారు.

దశ—అన్నన్నా! ప్రమాదముసంభవించినది, పోయి యాచ
కోపకారణమిరిగి యలుగిచ్చి యభిషేకోత్సవాచ్యుకాదిత వస్త్రాలు
కారభూషితురాలుగానొచ్చి మంటపభూమి గొనిపోవలయును.

(జనుక తెరయెత్తగా అలుకగృహమునకైక)

దశ—(కైకను సమీపించి) కేక యరాజపుత్రీ!

కైక—[వలుకక యూరకుండును]

దశ- గీ॥ జన్మచేలము నీమేన | జేర్చనేల
కటికేనేలను శయనింప | గడగనేల
అలుకగృహమున నీవిట్లు | నలుగనేల
పలుకుమనిచిల్వపల్క వీ | యలుకయేల!

కైక—(యూరకుండును)

దశ- గీ॥ చెలియ! రామాభిషేకంబు | చెలగువేళ
దెందకుండున దింతతో | గుండనేల
కొంచెమైనను జాగ్రత్త | మించువేళ
రమ్ము లేలెన్ను శేకయే | రాజబాల!

కైక—(దిగ్గులలేది) రామాభిషేకమా! ఎప్పుడు.

దశ—లేదు.

కైక—(వత్సవధినయింది) పాశేశ్వరా! మీకు పాశయము
తోడ మరపుకూడ పెరుగుచున్నదినుచు.

దశ—ఎందువలన.

కైక—ఇంట నొకశుభకార్యము జరుగుచున్నదికదా! అనమ
యమున కిల్లాండ్రకేమికావలయునో కనుగొనుట యింగితజ్ఞులకు లక్షణ
ముకాదా.

దశ—అవును. అందులకేయిండువద్దితిని. వచ్చునది కంగస్థల
మొక కొనినకంటె విపరీతమార్గమున గాల్చించినది దానిని రావబాటకు
తెచ్చుటకంటెదనై నది

కైక—(తనలో) అప్పుడేకను మున్నగునది తలంచుచున్నా
డీయన, అహ! స్త్రీత్వము నా దిగునగవుతో పుష్కలజ్ఞాన భాను
దస్త్రమించుచుగదా, కానమ్మిట్లే వారికిచ్చెదను.

దశ—ప్రేయసీ! ఇప్పటికే యాశ్చర్యమైనది ఇక కాలయాపనము
చేయక నీకేవేలకోరికలున్నవో చెప్పుము. వారినినరవేర్చి నీకానంద
ము చేకూర్చి పోయెదను

కైక—నరవేర్చెదరా?

దశ—నరవేర్చెదరాయని యడుగ నేల నరవేర్చితిరుదును.

కైక—(నవ్వుచు) ఏమో.

దశ—కైక!

ఉ: పుట్టితి పూర్వజెన్నడును బొంకియెరుంగని రాట్కులంబునకా
పట్టితి ధర్మమెన్నడును బాయకయింకిన రాజదండమున
కొట్టితి శంభరానురుని కోమలిసహవాసకల్పించె
నట్టుల బొంకువాడనట యబ్బముఖిటులాడబాడియే॥

అనుబంధము 4.

కైక—అట్లయిన శంబరాసురసంహారపుకథమీకుజ్ఞాపకమున్నదా

దశ—అకథ జ్ఞాపకముండుటయేకాదు. నాకునీవు నాకుచేసిన సహాయము నెన్నటికిని మరువజాలను. ఆవృతునేనునీకు రెండువరంబు లొసంగితిని. వానిని నీవు నీయిచ్చవచ్చినపుడు కోరుకొనవసంబిది.

కైక—ఁ గుం గదా! అరెండువరములే యిప్పుడొసగవలయును

దశ—లలనా! ఈచూత్రపుపనికే యయికామందిరమును వ్యవేశింపవలయునా! రామా! రామాభిషేకననుయమానన్నమిగుచున్నది. త్వరపడుము. ఆనగములేప్రాణైకపుము.

కైక—(సంతోష) పాదము ఉరివేగిముకానిండు గొర్రెలనుకా చుకొనవలెన్న గొల్లపికథవలెనున్న నీరాకేంద్రునిసందడి. నేతేముటోపు కార్యమునకు నాకేసునొప్పులుచుచున్నది. అలసించిననాకు హృదయ చాంచల్యముకలిగి కాయముచకిపోవుచుమా! త్వరపడెదను.

దశ—కా! ఏలనాలసింకెదవు

కైక—ఇదిఎద్దాసమేనా?

దశ—అనుమానమింకను విడువలేదా? అయినదినుము

గీ విరచులిద్దితిహటకు మనోసాక్షి

కోర్కెలిద్దితిమిండుకు కలముసాక్షి

అడిదప్పనశ్రీరాము డగునుసాక్షి

జాగుచేయకకోరుకూ నానిసాక్షి

కైక—హాహరా! పాపరగి శమించునుగాక. పూజిత్యరా! ఈమాత్రమునకే రామునిపై నొప్పుబెట్టకొనవలయునా నాథా మీ మాటనాకు జాలదా?

దశ—ఇక కాలయాపనము చేయుకుము నీవరంబుల వివరింపుము.

కైక—కోరుకొందునా

దశ—ఇంకను సంశయమేల (తనలో) ఈమె యేలాగో వున్నా
హిందువున్నది. ఎట్టి ట్టనికోర్కెల కోరునోగదా చూచెదగాక.

కైక—ప్రశ్నకోరా గీ. శేషరామునియభిషేక మాపుతేసి
పట్టభద్రునితేయట భరతునోకటి

దశ—అయ్యో! ఇదేటికోర్కె రెండవది

కైక— పదియనాల్గొండువనియింప వనములకును
పట్టిరామునివెంటనే బంపుటాకటి!

దశ—అ! అ! ఏమది! రామా!!! రామా!! రామా
(మూర్ఛిల్లుకు)

కైక—ఇదియేనేడైర్యమవలంబించవలసిన ఘట్టము,

దశ—గీ॥ ప్రియబంధమునొడవపె నైతురాను
అపితప్పటకెటువ్రాళ్ళు వానరాను
మూముందువ వెనుకకు గోయిరాను
రామయిటుకోరెనేజీతు నేమిరాను!
అనుబంధము 3

కైక—రాజేంద్రా! మీట్లారడిజెందుదుని యెరిగియేవేవరం
బుల నెరిగింప సంశయించితిని. కాని మీరు తేనిపోనిప్రమాణములు
తేసి నన్ను తొందరబెట్టినారు. ఇప్పుడు గతించినదానికై వగదిన ప్ర
యోజనమేమి?

దశ—ఏమిగతించినది?

కైక—వరములనిచ్చెదవని మీరు నాకువాగ్దతముగావించినా
రు. అంతేగాక రామునివై నొట్టుబెట్టి ప్రమాణముతేసినాడు. నావరం
బులను మీకెగింగిదితిని రవికులభూషణులగు రాజేంద్రునివాసిదన్వకు
కనుక భరతునికి గాజ్యమురాకతప్పదు. రాముడదవికేగకదప్పదు.

దశ—ఓ కేకయరాజపుత్ర! నగలో నానెములో, ధనమునా

వ్యూహా, కోటలో పెటలో కోరుకొందువనుకొంటిని గాని యిట్టి కట్టడి కోర్కెల కోరుదువని నేనెన్నడును తలంపనైతిని.

కైక—అట్లయిన రాజేంద్రా! ముందుగావరములనెరింగి వాగ్దానముజేయ లేకపోయితిరా? కోమలియొక్కముద్దు చెల్లించెడివారివలె ముందుగావాగ్దానముగావించి యనంతరము విచారించనేల.

దళ—నాశీరోమణీ! నేవిచారించుటలేదు కోర్కెలీవలెదని గాని, ఈయజాలననిగాని నేననలేదు. అనలేను నీకోర్కెలస్వాభావికములైనవనియు, ఇట్టికోర్కెల కోరువారవఖ్యాతిపాలగుదురనియు, నీకేవలవ్యధానముగావించునేని జనులు నన్ను స్త్రీలోలుడని నిందింతురనియు, నీవుగావించినది పై శాచిక కృత్యమరియు నీకెరింగించుచున్నాను.

కైక—రాజా! ఇవేటిమాటలు, ఈమారుదురాజ్యమేలనలయున? తల్లికోరుకొనుట యస్వాభావికమా, తప్పగాని తనతన యిది యుచ్చస్థితి నభిలషించిన వచఖ్యాతిపాలగునా? ఆడినమాటతిప్పని భూనాయకుని స్త్రీలోలుడని జనులునిందింతురా? కోంపకోర్కెలైచ్చెనవని కోరుకొనుము అని ప్రాణేశుడు ప్రాణములనువిసిగించ గావలసినవరములర్థించుట వై శాచికకృత్యమా! రాజా! రాజ్యమునకు కావల్యకొడుకేగాని నాకొడుకు పనికిరాదా?

దళ—పనికిరాకపోలేదు, కైకా! నీయిష్టానుసారము భరతుని వట్టభద్రునిచేసెదను, కాని రెండవకోర్కె.

కైక—మొదటిదిసిద్ధించుటకే రెండవది నిర్నింపబడినది. రాముడదవికేగిన యింటనున్నవారిలో జ్యేష్ఠుడైన భరతుడు రాదగును. రామునురహించి వానిరాజ్యమును భరతునికిందని కోరుటకు నేనంత యన్యాయవర్తినా, నాకుయాత్రయు రాజనీతితెలియదా.

దళ—ఓరాజనీతివిశారదురాలా, నీకాభయమువలదు. రామునిట్లనుంచి భరతుని రాజుజేసెదను, వచ్చునిందలను నేనుభరించెదను

అసత్యమునకు పాల్పడలేక నిష్పీఠంగా బ్రతిమాలుచున్నాను. కైకా
రెండవకోరికనుమాత్రముమార్చుకొనుము. మార్చుకొని నాకుఁజూయిని
చేకూర్చుము. చేకూర్చి నీవానందమునుబొందుము. పొంది లోకమందు
ఖ్యాతిగాంచుము. వలసినచో నీరెండవకోరిక్కుచూరు నూరువరంబుల
గోరుకొను మొసంగదను, రామవంశావళినుమార్చుము తలంపకుము.
ఈవరప్రదానము నీవునాకుగావించి వున్నముగట్టుకొనుము.

కైక—రాజా! పరిపరివిధంబుల నిట్లుపరితపింపనేల? ఆడుదాన
నైనను సూర్యవంశసంజాతనగు రాజపుత్రస్త్రీని, వీరమూలను గనుక
యేదియెట్లులైనను నేనుమాటతిరుగజాలను. ఇష్టమున్నచో వరముల
నొసంగి సత్యవ్రతదీక్షనునిలుపుకొని కులమర్యాదలగాపాడుము. లేనిచో
వరములయూసే నేనెరుంగవనిబొలకుము.

దశ—ఛీ! చీ!! పాపాత్మురాలా!!! ఎట్టికాదులరుచుచున్నావే
నేడు నీవై నేదోయావేశించుచున్నది. కానిచో నిట్టివల్కులనుచ్యరి
చుటకు నీనోరెట్లులాడనే.

కైక—నోరాడకుండుటకు నేనేమసత్యకూడ నుంకించుచున్నా
నా? రాజా! నేనునేనేకాని నీవై యసత్యదేవత యావేశించినదేమో
యని నాయచుచున్నాను.

దశ—పాపిష్టిగృహమా! నారీవాపంబున సంచరించుచుంకిక
కాలభ్రష్ఠగమా! కేకయరాజగర్భజనితవానానలమా నీవుచూయుటిక
కార్పియ్యుపైతివేమే నీకేదురుద్దేశము నవగుల్పించిరే.

కైక—ఒకపవడేశించుట కిదున్నదేమి? ఆర్యా! కాలాతిక్ర
మణమగుచున్నది. మీరుమీవాద్దానముననుసరించి రామారణ్యవాస
మున కాజ్ఞయిచ్చెదరా లేక

దశ—నారీ! మానినీరూపంబున మోహిగాపపారణము గావించి
కనిలదినమారీ! రామారణ్యవాసమున కాజ్ఞయిచ్చెదను. వానిలోదన

మేమునుజూచుకొనెదము, నీవుక్కరామారణ్యవాసము క్షోణకొంటివిగాని నేను నీకును నీకుమారునకునులేవు తక్కిన యయోధ్యావైరవానులెల్లరికిని వనవాసముగల్పించెదను. ఐక్యనీ! మేమెల్లరనుడవులకేగినదివ జనకోసమైయును, స్వశాసతుల్యంబునైన యయోధ్యను నీకుమారుకు పరిపాలించును, నీవుచూచియానందించుము.

తైక—ప్రాణేశ్వరా! ధర్మస్వయాపా! వనవాసకునగానిదియూ అర్హము. అయోధ్యయంతయు సరణ్యమునకేగినచో నదివనవాసమెట్లగును. నాపరంబులనిచ్చితివని పేరబోయి. ధౌరములైన పరిములకోరితి వన్న యపనిందకు నన్నాలుగానిని గారజిచేసి రామవనవాసము, భరతాభిషేకము అనునారెండుకోర్కెలును, భాగ్యతోగనంయితమారణ్యవాసము, భరతునికి శూన్యపురీనివాసముగా మార్చనంచుచుంటివా? అట్లేన్నటికినిజరుగరాదు. రాముడు జటావల్కులధారియై వనములసంచరింపవలయును. పదునాలుగేడులు వనముల కందమూలములే భుజింపవలయును, కటికి నేలనే శయనింపవలయును.

దశ—పాతకీ! ఇక నూటలాడకుము ఇక నీవాస్త్రాలమున విజృంభింపజేయకుము. కటికివానినోటనైన రాసిమాటలు నేను నీనోట కచ్చుచున్నవి. నిన్ను బ్రతిమాలుకొనియెదను. ప్రార్థించెదను నేడు కొనెదను. నీకోక యిన్నూరువరంబుల నొనంగెదను. పరిపాచో నా ప్రాణములైన నొనంగెదను. నాజీవితకాలము నీచెప్పచేతల మెలంగెదను. ఒక్కవరము. నాకొక్కవరము పృథ్విదింపుము రామవనవాసపురోక మరలించి నన్ను బ్రతికింపుము.

తైవ—అయ్యా! పలువలుకులేల వినుడు, రఘుకులమునకు కళంకూపాదింపనందిలేని, సత్యవాక్పాలనము గావింపనంశులేని, అంధకృత్యకాలకుండసత్యమాడినారన్న యపఖ్యాతి! బాల్పడ నుంకింపలేని నీకోకకోరిక నొనంగుడు, లేనిచో నన్నును నానుతుని జంకింపది మీ

యిచ్చేవచ్చినకుచ్చున గావించుకొనుడు. వసిష్ఠులవారిచే రహితముగా
వింపబడిన యీశుభముహూర్తమున రాముని వనవానప్రయాణమో
నాపరలోక ప్రయాణమో జరిగితిరవలయును.

దశ — అహోహా! ఎట్టికర్ణకరోరములు. కై కా! ఇంతకంటెనన్న
శూలములతోబాడదిన మేలగదా! రామా? జగదభిరామా! వన
వానరామా!!

కైక — తథాస్తు, తథాస్తు.

దశ — ఎ లో! రక్కసి! రాముడే, నీలమేఘశ్యాముడే, దనుజ
విరాముడే, కళ్యాణగుణాభిరాముడే వానినివీడి యెట్లు జీవించగలనే?
రామా! రామా! [మూర్ఛిల్లును]

కైక — అహో రాముడు నచ్చుచున్నాడు.

(ప్రవేశము రాముడు)

రాము — అమ్మా! అభిషేకమంటవమునకు పోవుటకుముందు తల్లుల
యాజ్ఞను బొందనెంచి కన్నతల్లిని దర్శించి యిందువచ్చితిని. నమస్క
రించుచున్నాను. ఆశీర్వాదించి యున్నజ్ఞనిమ్ము.

కైక — శులోధాంకా! దీర్ఘాయశ్యమస్తు

రామా — ఔరా! ఏమిది లిండి మాస్రవడియున్నవాడు. తల్లి
దీర్ఘలోచనాపరవశయైయున్నట్లు గానించుచున్నది. ఈమెనోట పెడ
లిస యాశీర్వచనవాక్యము నమయోచితముగా లేదు. తల్లీ!

అనుబంధము 6

గీ. సంతనముమాని యెంతయో వంతమునిగి

నలమాస్రవడియుండెను నీకపుండు

తండ్రిగటజూడనామది తల్లడిల్లె

కారణముదెల్పి పుణ్యంబు కట్టుకొనుము.

కైక — నాయనా! కారణమునకేయున్నది. తనయొద్దపైస నీ

వారనియభీష్టమును నెవ్వేర్చు ప్రారేదోయను సంశయముచే శోకించుచు మూర్ఛిల్లియున్నాడు.

రాము — అమ్మా! అట్టియనుచూన మేలకలుగవలయు జనసేవకులయాన నేనెన్నడైన జవదాటుదునా? అమ్మా; మీరంబులమును గుమన్న మునిగెదను. ఇట్టిజోరమన్న జోర్చెదను. అగ్నినురుకుమన్నను రికెదను. వేయేల ప్రాణముల నర్పించును నర్పించెదను.

కై — హరహరా! పాపముశమించుగాక ఇట్టికట్టడికోర్కెల నే తలదొందులు కోరుదురునాయనా.

రాము — తల్లీ! అటులైన నేనిపుడేమిచేయవలసియున్నది. నాయనగారియభిలాషయేమి? నీవెరింగినచో నాకు తెలియజేయుము. దాని నవలీలనెరవేర్చి జనకుని కానందము చేకూర్చెదను.

కైక — (తనలో) ఆలసిందినచో భూపాలుడు మూర్ఛదీరిన కార్యభంగమగునేమో (ప్రకాశముగా) రామా! వినుము. మున్ను శంఖరాసుర సంహారనయోయును నానాథుండ నాకు రెండువరము లొసంగెను. వానిని నేనిప్పడియచుంటిని ఇచ్చెదనని ముందుపాగ్ధర మొనర్చెను. పిమ్మట నవివరించి వరములనువిని భూపాలుడు వానిసీయే లేక, ఈయనలేక వాపోవుచు మాటిమాటికి మూర్ఛిల్లుచుండెను.

రాము — అమ్మా! ఈసందిగ్ధావస్థయేలక లిగెను.

కైక — తనయా! వరములనీయకున్న మీజనకునకనత్యదోషముకలుగును. వరములనిచ్చినచో నీకప్రియమగునని యాతనియూహ

రాము — అట్లెంతమాత్రము కానేరదు. మూతండ్రి నీవరములనుతప్పక యిచ్చిరీరవలసినదే. ఒకదేశ నది నాకప్రియములైనను తండ్రియొక్కనత్యపొగ్గీక్షను నిలుపుటకొరకు నేవానిననుభవించెదను అమ్మా! ఆవరములు నేవిసవ్వలైనచో వినిపించుము.

కైక — చెప్పటకేమున్నది

గీ! శత్రునీడగునభిషేక మాపుతేసి

పట్టభద్రునిచేయుట ధరతునొకటి

రాము—అనందమానందము అటులతప్పక జరుగవచ్చును
నామధ్యంతరమెంతమాత్రమునులేదు తల్లీ! ఇంకొకటి

కైక—పదియనాల్గేడ్లు వసియింప వసయలకును

పట్టి! నిన్నివ్వడేతాను బంపుటొకటి.

రాము—ధన్వోశ్శి! ధన్వోశ్శి! ఇంతకన్నపలసినదేమున్నది

ఉ! కోరకునాతిరల్లియట కోర్కెలోనంగెను తండ్రియంట, యీ

ధారుణితమ్ముడేలునట తండ్రికినత్యమునిల్పునంట, భూ

ధారముమాని సన్నునుల పాదములస్పృశించుమాగ్ధుల

దారినినాకుగల్గునట ధన్వ్యుడనై తిని నేడుమాతనో॥

తల్లీ! నీకోరికయే జరుగునయ్యాజ్ఞగా భావించి కాననాభి నీరేక
బ్రులులు హాయినుండి వచ్చెను. అంతదనుక ధరతుని రాజశేయి
యము.

కైక—నాయనా! నీవంతవాడవని నేనెరుంగుదును. కాని తన
యాపొవునవ్వదు వసవాసోదితనస్త్రములను ధరించి భూషణాదులను
వీడి విల్లములను చేబూని వెడలవలయునని నాయభిప్రాయము.

రాము—అమ్మా! తప్పక అట్లేగావించెదను. ఆవస్త్రంబు
లనుడెచ్చి నీవేనాకోసంగుము. తల్లీ యేమివెట్టిన దానినే భుజించుట
య, యేవస్త్రములనిచ్చిన వానినేధరించుటయు తనయులకు విధిగదా!
కావున నీవిచ్చిన వస్త్రములనేధరించి నేనడవులకేగెదను.

కైక—మంచిదట్లచేయుమా. నారచీరల దెచ్చియిచ్చెదను.

[లోనికేగును]

రాము—అన్నన్నా! జనకుడు సేదదేరుపెట్టు. తల్లిగారివరముల
వినిసంతనే వీనివై పిడుగువడినట్లయియుండును, మునలితనమున నీభూ

జానికెంతమువ్వనాటిల్లినది. ఎగడియగోహత్య, దిగడియ బ్రహ్మహత్య
యనునట్లున్నది వీనియవస్థ భూజాని

గీ. ఇద్ది లేదనుటావృదం చెంచెనేని

కొంపనుంచకనన్నాన కంపవలయు

పుత్రశోకము భరియింప బూనజేసి

కల్లలాడినదోషంబు గాంచవలయు.

ఏమిచేయుటకునుదోచక యామహాచుహుషిల్లు వడియున్నాడు.

ఔరా! విధి విలసితము నెరుంగనేరితరము.

[ప్రవేశము కైక]

కైక — నాయనా! రామా! ఇవిగో నారట.

రాము — (అందుకొని) జననీ! ధన్యుడనైతిని, నేనీనారలందా
ర్చి జలాభిగ్రస్తుకొన, తండ్రియొక్కవత్ససులు పాలించుకొరకు వనముల
కేగెదను. నీపుత్రప్రక నాసోవరుడగు భరతుని రాజ్యాభిషేకము చే
యించుము.

కైక — నాయనా! అటులనేగామించెదను

రాము — అయ్యా! నాదింకొన పార్థవగలదు నేను వనవాన
ప్రయాణవార్త నెల్లరకునెరింగించి ముఖ్యముగా నాజననియొద్ద యాదు
మతినిగొని యేగెదను. కనుక బయలుదేరుట కించుక జాగగునేమో
క్షుణ్ణించవలయును. ఏమైనను నేనాజననియొద్దను శిరమునదాల్చునని
నీకువమ్మకముబుట్టించుటకొరకు నావియవహస్తులనువీడి బుద్ధినారలకు
నీయెదుట చాలెదను. (అట్లుచేసి) అయ్యా! వనవానరాముడు నమి
ష్కరించుచున్నాడు గైకొనిదీవిపుము.

కైక—రామా! ఈయిగావరణ్యముల కాలక్షేపము చేయుదువుగాక.

రాము—గీ. కైక వేడివరముల కృమమొంగి
మాటలాడగ లేకుండ మ్రోనువడిస
తండ్రి! భవదాజ్ఞ నాదగు తలనుజాల్చి
పోవువాడనుకానన భూములకును.

అమ్మా! సెలవు

కైక—నాయనా! పోయిరమ్మా (రాముడుపోవును) అమ్మయ్యా! నాకుకొంత భారము వీడినది. ఇక రాముని వసవాసము తప్పదు ప్రాణనాథుని నేడదేర్చి, లాల్చిది రామవిమోగమును మరచునట్లు కేభరతుని యభిషేకవ్యయర్థములు చెయ్యించవలయును. మోక్షోలాపంబులతో పురుషులను వశము చేసికొనువిద్య స్త్రీలకుగ్గుపాలతో రంగరించిపోసివదిగదా. కావున నేటోయి శైశ్యోపచారమువకు వలయునంభారముల గొనివచ్చెద.

(పోవును తెరకాదును.

(శ్రీ)

శ్రీ రామ పాదు కాపట్టాభిషేకము.

తృతీయాంకము. ప్రథమరంగము.

సీతాదేవియంకిపురము.

(ప్రవేశము. ఉచితాలంకారయై సీత)

సీత—అదే! అదే! నామనోహరుడు. (వరకింది) ఏమిది!
అభిషేకసమయోదితములగు జీమస్తులమహాని నారలధరించి వచ్చు
చుంటుకు కాణమేమై యుండనో.

[ప్రవేశము మాసివేషమున రాముడు]

సీత—ప్రాణేశ్వరా! వందనములు

రాము—తానకీ! నీకు తుభయగును గాత.

సీత—ఈ కటకట యేటివేషమిది,

రా— కాంతరొ! యియ్యది వ్యస్తతార్హ మే

సీ— అటవికితోవనంచునల యాశ్వులుమానులవేషమిది

రా— నేనటవికితోవనంచుటన యంగనదాల్చితినిట్టియాశ్వుతిన్

సీ— ఇటుమనరాజ్యమేమగునో

రా— ఇతిరొ! తమ్ముడుదాసి నేలేడున్.

సీ—నాథా! ఇది హాస్యమా! నిజమా!

రా—నాటి! హస్తమైనచో నారలేల ధరితును? ఇది నీకే
రింగించుటకే యిందువచ్చితిని.

సీ—సీ. కారణంబెద్దియు గాన్పించదందుకు

రా— కాంతారవానంబె కారణంబు

సీ— కాంతారమునకేగ గతమెయ్యడియైనాథ

రా— తండ్రిదామానతి తరుణి! గతము

సీ— తండ్రియిట్లుగచేయ తగుకారణంబేమి

రా— తల్లికోర్కెలదీర్చ తండ్రిచేసె

సీ— ఈరితివరముల నయమృతకోరెనో

రా— తల్లికై కయెకోరె తండ్రినిట్లు

సీ— కైకయిట్లులకోరగా గతమదేమి

రా— కన్నతారలపైకూర్చి కారణంబు

సీ— ఇట్టులానని కలనై న యెరుగనైతి

రా— భారవ్యారలదప్పింప దరమెమనకు.

సీత—ప్రాణేశ్వరా! ప్రయాణమునకు ముహూర్తమెప్పుడు.

రాము—ఇప్పుడే

సీత—అట్లయిన నేనునుబోయి భూషణాదులవీడి నార్థలంధరిం
చివచ్చెదను.

రాము—ఎందులకు

సీత—వనాళిని సంచరింపబోవుటకు

రాము—నీవును నాతోవనమునకు వచ్చెదవా?

సీత—ప్రాణేశ్వరా! రావోయినవింతగాని వచ్చినయాశ్చర్య
మేమున్నది.

రాము—వనమున నేమి గాదలంచుచుంటివి

సీ—ప్రాణవతితోగూడి విహరించు పూవనమునుకొనుచుంటిని.

రా- నీ నివసించగాజెట్ల నీడలేగతిగాని

ఘనసాధరాజముల్ దవరవచట

నీ- నీ, నిజనాధుబాఱుని నీరజనేత్రికి

భర్మహర్ష్యజౌను పర్ణకాల

రా- వెక్కనంబైదోచు నక్కలరొడగాని

వీణారవంబులు వినగరావు

నీ- విభునితోనతలంబు విహరించునాతికి

వీణా వ జౌచు వెలయురొడలు

రా- భక్తింతుటకుగొన్ని ఫలమూలములేగాని

వరసశాల్యాక్షులు దొరకడచట

నీ- పతితోడనేవేళ నతియేగుచుండిన

యింపుగూర్పుచునుండు దుంపధూళి

రా- నిద్దరపోవగా మొద్దురాలేగాని

మృదువైనతల్పంబు కదురదచట

నీ- పతితొలహాయిగా వసించురామకు

బూలపాన్పునుమీరి గ్రాబుళిలలు

రా- వనములందున వసియించు వారలకును

సౌఖ్యతుంబరకునుమమో సఖయమిన్న

నీ- వనములందున పతితోడ జనదుసతికి

హాయియరచేతి నిమ్మపం దగునునాధ

రా- కానపురివీడి వగజౌర కాంక్షవీడ

తనునుమాకు నీకోర్కెఘో జారిసీత

నీ- గనుకనినువీడి నేనిందు మనగకాల

నమ్మరానిమ్ము పావన నామరామ.

కాము— విడివడులందు రక్కసిమహాకల సంహారమొక్కవ, పా

రీనిజూచిన మాపంటివారికే భయమగుచుండును, వారు దుర్నాధులు, మానవవలల భక్షకులు, రక్తపానముగావించురు, మాయావేషులు, కామాంధులు.

సీత—నాథా! నాకు రాక్షసభయమా!

సీ. మునియాగరక్షణం బునుచేయగాఁబోయి

తాటకీద్రుంగుచిన మేటిబలుడు

మాయావిశారదు మారీచురణరంగ

భూమినిగదినిన పూర్ణబలుడు

ఘనునినుబావాని ఖండించిగురువర్య

సంతోషవెట్టిన సాహసుండు

నిండుకొల్వునవిల్లు రెండుముక్కలుచేసి

నమబెండ్లియాడిన యినకులుండు

పరశురామునిగర్వంబు భంగి పరువ

విష్ణుచాపంబు నక్కిడ్డ వీరవరుడు

నాదునాథుడువానిలో బోదుగాని

దానవానికి వెంటునా మానవేద్ర.

రాము—రమణీ! నాలో నీవుగూడ నేలెంచినయడల జననీజనకుల కూరటగల్గించువారలెవరు? నీవింటనుండి వారికనునయవాక్యంబులచెప్పి కోరికంబునుగచేయుచు వారి నేవచేసి భవ్యతన గాంచుము. నేనడవుల కేగి పదునాలుగేండ్లందుబుచ్చి మగుడయేలెంతును.

సీత—ప్రాణేశ్వరా! అత్రమామలపరిచర్యలకు మూఁచెల్లెండ్ర గు సూర్నికా, ఘండవీక్షితకీర్తులుగలరు. నేను భవత్పాదాంబుజంబులనేమరి యొకనిమనమైనను నిలవజాలను. మీరుండనియయోధ్య నాకు సరకకుల్యము. మీతోనుండిన యరణ్యమేనాకుస్వర్గదృశము.

రాము—ఎఁల చెప్పినను వివకుంటివి

గీ॥ పదియునాల్గేండ్లు వసియింప వనములకును
తండ్రియానతితలదాల్చి తరలు దేను
ఆత్తమానల సేవింపు మతివసీపు
మగని యానతితలదాల్చి దగునునీకు॥

మగనియానతిని మీరకుంటయే మానవతీధర్మముగదా.

సీత—ప్రాణవతి! నిజమే పతిననుసరించియుండి యత్తమాను
లను సేవించుచుండుట సతీధర్మముగాని పతినెందోవిడచి తానునుఖ
ముగా నింటగూరుచుండి పతియాజ్ఞ నెరవేర్చుట సతీధర్మముగాదు.
మానవతికి పతియాజ్ఞలను సల్పెడుకార్యముకంటె పతినిసేవించెడుకార్య
మెక్కుడుముఖ్యమైనది. మన్నినోనాయకా! మీరు మీజనకునియాజ్ఞ
ను పూర్తిగాఁజాలింపనెంచుటలేదా!

రాము—ఎందువలన

సీత—మిమ్ముడవికిపామ్మని మీతండ్రి యాజ్ఞయిచ్చెనుగాని
మీలో వర్ధభాగము నటవికిబంపుమని యానతీయలేదు. అట్టితరి జన
కుని శత్రుంబునిలువనెంచితిరేనిమీయర్థ శరీరంబగు వన్నువిడచి మీరె
ట్లడవికి బోవగలరు. కాన నోప్రాణేశ్వరా! నీపాదనేమరణాల. నీపెంట
నంటివచ్చుటకు నాకచుజ్జయిచ్చి భూజాతపూతచారిత్రయను కీర్తినాకు
కాశ్యపమానట్లు జేయుము. నాముద్దుచెల్లింపుము. లేనిచో జీవములుం
డుటకల్ల.

రాము—ప్రాణేశ్వరీ! వనజీవనము కష్టమని యంటినిగాని నేను
మాత్రీకు నిన్నువిడచియుండగలనా ! నిన్నువిడచి నాపనినిసాగించుకొన
గలనా! లలనా! పోయి నావలె నారలధరించి కాశల్యమందిరమున
నన్నుగలియుము, త్వరపడుము,

సీత—ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి! (పోవును) .

[రాముడేగును—తెరజారును]

కృతీయాంకము-ద్వితీయరంగము-రాచనగరు

ప్రవేశము కోపముతో లక్ష్మణుడు

లక్ష్మ- గీ! మూఢురాలైన కైకకు ముద్దుపీర్చ

కన్నకుమరుని రాముని కానకంప

దలచినాడట యీవేళ దళరథుండు

కటకటా యిట్టికార్యంబు గలదెభువిని!

బైరా! ఏమి యాయన్యాయము? ఏమి యాయసదర్శము? నిన్నటినిండోలగంబున, నభానదులనమత్తుంబున రేడు రామచంద్రుని కి రాత్యాభిషేకంబుగావించ నిశ్చయించి, మొల్లచాభారములనాయుత్తముగావించి, నేడై కమ్మగా! కోరికలిచ్చునెమలుక కి రామచంద్రుని కరణ్యవాసమును గల్పించుచున్నారా? నిన్ననీకోర్కెలు వానికేల జ్ఞప్తికాలేను ఆహ! నానీకాచమా! ఎంతటివానిచేనెట్టియకార్యమును శయించితివి? బైరా! కృతయుగమండే మేనుసమాధిపండ్లగు దళరథత్నైతలేందుడే యిట్లు స్త్రీగోలుండై తనకాంతకు సంతనము చేకూర్చ కన్నకుమారునడవులకుబంప సంసిద్ధుడై యుండగా ముందుయు గములం దుద్భవించెడి పామరులగతి వేళేయడుగ నేల? మానవకు లెంతటివారైన నెట్లే లొంగదీసికొందురుగదా. అవిభాత యీస్త్రీబాతి కింతటి యాకర్షణకత్రినిద్రియించెనోగదా! స్త్రీలెంతటి ధీరవంతుల చిత్తమునైనను చిత్తుకేసి తమకనుకూలముగా మార్పుకొందురనుటకు లోకమునకు వేరొయదాహరణమువలయునా? ఇదిచాలదా? దళభేకుడు రామవనవాసము నాజ్ఞాపించుతరిని రాజనీతియూను దలపడమ్యై కాటోలు, సత్యవాగ్మతానియనుము సాధింపనొచుటలేనుకాటోలు, కులము సూర్యకులము, పుట్టిపదిత్వైకువంశము, పాలించునడయోధ్యు

కడుపునకన్నది నీలమేఘశ్యాముడా రాముని ఇట్టిదశరథేకుడే యాదిన
మాట నిల్చుకొనలేనిచో తక్కినవారిలెట్లయేల?

(ప్రవేశము రాముడు)

రాము—సామితి యిటనొంటిగా నేమో యాలోచించుచున్నా
డు. వ్రోక్కనుండివినియెడగాక.

లక్ష్మ—అహా! తలంచుకొన్నకొలంది కడుపుతహతహాలాదుచు
న్నది. గుండెదడదడలాడుచున్నది. శరీరము కంపమెత్తుచున్నది. బుద్ధి
మూండ్లచుగుచున్నది. ఏమిచేయుటకును పాలుపోకున్నది. రామా!
నుగుణదామా! కోదండరామా! నీకువసవాసమా! భరతునకభిషేక
మా! కాసల్యకునుమాకునువంతాపమా! రేకునకును కైకకును వంతో
సమా! మాని రాజులందరకును పావనమైన నీదర్శనమా! నీవియోగ
కాధితులకు మృత్యునందగ్గరమా! నీవేగుటనటవియే వైకుంఠమా!
నీవుండమి పయోధ్యయేవరకమా! రామచంద్రా! కీర్తిగుణసాంద్రా!
ఏదితెరపు?

రాము—(తనలో) ఈతడు నాయభిషేకవిషయమైనమాడ్చును
గురించియే యిట్లువాపోవుచున్నాడు. ఇంకనువినియెడ.

లక్ష్మ—ఏమివావెరి! అగ్నిహోత్రముకంటే పవిత్రమైన నూ
ర్వకులసంజానుండనై, శంభరాసుర సంహారయగు దశరథరాజవందకుం
డనై, సకలగుణవర్తియగు శ్రీరామమూర్తి కనుంగునూడదుండనై, య
న్నకు గానున్నరాజ్య మింకొక సింగన్నకిచ్చి యన్న సరణ్యమునతో
నాజ్ఞయిచ్చిన యిట్టిసమయంబున ఇట్లువాపోవంజెల్లునా? కావున,

నీ! అయోధ్యపురవాసు లాపందమునరాము

భరిర! లక్ష్మణ! యంచు బల్కుచుండ

ఎత్తుకుతగినట్టు వెత్తిదేయనిచాల

హెచ్చుగామునులు సన్నిహితులంద

రాముండు వనవాసరామ ధౌనమందిత

కాశ్యపనమున కాసియుండ

పట్టాభిరాముని పాదపద్మంబుల

సేవమాకెన్నడు పోవకుండ

దళరథేశుని యవకీర్తి దీక్షలబార

కార్యవిఘ్నంబుకై చిర కైకబొంద

యవనరంబున్న దివ్యులనై వగల్గి

రామచంద్రునిపట్టాభి రాముజేతు!

ఇదినాసంకల్పము. ఇందుకుడై వముతోడగుగాక, పోయివచ్చెద
రాము—పొదితీర్చి! ఆగుమాగుము.

లక్ష్మ—అన్నా! ఇంతటిస్త్రీలోలక యొడై న్నటాటిమా.

రాము—ఇందుస్త్రీలోలతయనుమారలేదు. ఏలవలునిధంబులకల
వరించెదవు. ఇదినాకుమేలుకొరకేవచ్చినది

లక్ష్మ—ఇనేటిమాటలన్నా! రాజ్యముమాని కారడవినిసంత
రించుట మేలనియెకరా.

రాము—కానిచో నీయుద్దేశమేమి?

లక్ష్మ—ఏమియులేదు. స్త్రీలోలత్వముచేయిచ్చవచ్చికమచ్చున
యాయబడిన యాయసందర్భాజ్ఞల నావలకబుచ్చి ప్రయత్నపూర్వక
రాజ్యాభిషేకము గావించుకొనుము. ఇందుకునీవు సాహసించకాలనేని
దుర్మార్గులొకచే తిలిదండ్రులైనచునరే వారిశిరములనవలీలగాద్రుంది
నీకురాజ్యమప్పగించెద నాజ్ఞయొసంగుము.

రాము—హరహరా! ఎట్టిదారుణవాక్యములు,

నీ! నేలునెద్దించుచు విలువదుస్తులమాని

నారలుదాల్చియే తీడుమనిరి

రాజ్యభారంబిచ్చు రత్నకిరీటంబు

గాక మూలినబట్టగట్టుమనిరి

పాదుకలై నట్టి ప్రజల నేలుటమాని

మునులనరక్షించి మొక్కుచునిరి

ఈలోకముఖమున కీనటంబొందించి

పరలోకముకు తెరువరిదిరి

ఇట్టి పరమోపకారలకెల్ల ఋణము

దీర్తుడంచును నేమది దిగులుకెడ

నరికెడంచును పలికెను పరుషముగను

తమ్ముడా! తండ్రిబంపుట తగునెఱాడ॥

రాజ్యకాంక్షచుకోనన్నొక్కడనై జననీజనకులవధితుననుచుంటివి
చాలుపోమ్ము! నీరు ఖముచూడరాదు.

లక్ష్మ—విజ్ఞానపూరితదయాసముద్రా! రామభద్రా, ఎరుం
గక నేపత్నికపాపాత్ములను మర్చింప నిదేప్యకవిల్లుచున్నావను ఆ
న్నా! నన్నీప్రపంచమెంతవ నీఖడ్గముతో నాకంతలుంకనయ్యుగావి ది
పోమ్ము. లేనిచో నన్నుడగొనిపోమ్ము.

రాము—పోదరా! నీవునునా వెంటవచ్చిన యిటభరతుడు రా
జ్యము చేతుగలడా! నీవువానికి సహాయముగానుండుము.

లక్ష్మ—భరతునకు సహాయము శత్రుఘ్నుడుగలడు, అన్నా!
క్రీడామలక్ష్మణులనియు, భంతశత్రుఘ్నులనియుగదా వాడుక. నావన
వానమున కనుజ్ఞయిమ్ము.

రాము—సరే! అటులయున మీరెల్లిగారి నొప్పించి, నావరె
నారలను జటాభిని ధరించి కానల్యామందిరమున నన్నుకలియుము. త్వర
పడుము.

లక్ష్మ—చిత్తము (పోవును)

రాము—ఒకరిద్దరు, ఇద్దరు ముగ్గురమైనాము, ఇక బయలుదేరుటమంచిది

(పోవును - తెరజారును)

తృతీయాంకము - ద్వితీయరంగము - కానల్యమందిరిము

(ఉదితవేషియై కానల్య)

కాన—అహ! నేడెరుదుదినము. కన్నకుమారుడగు శ్రీరామ
చంద్రుడు బాసకీనమేతుడై సి హాననాధిపతితుండగుట జూచుభాగ్యము
కలుగుచున్నది. ఇదేమోకాని యభిషేకలగ్నచూసన్నమగుచున్నకొలిచి
నామనోదైర్యము నన్నగిల్లుచున్నది

(ప్రవేశము రాముడు)

రాము—అదే! జనని సర్వాలంకారపూభితయై యభిషేకమంట
మునకు జనుచేర సర్వసిద్ధయైయెన్నది.

సీ! తనయునిమ్మోరి మనసార శ్రీనాథు

పూజజేయుచున్న రాజమహిషి

పతినైదైవంబుగా భావించినిరలంబు

పతిసేవనలెస్కి పరమసాధ్వీ

తనవారు వెరవారలను భేదమదిలే

ధనధాన్యములనిచ్చు దావశీల

ఇను పట్టభద్రునినుజేయలేరెజాడ

వేదియండినయట్టి మీ చూత

దశరథీకుల తొలిరాణి ధన్యచరిత

నన్నుకడుపారికన్నట్టి సన్నతాంగి

యైన కాశల్యకీవార్త నక్కటకట

తెలియజేయగ నయ్యుద తెలుపునాకు!

కొరా! యీవార్త నేవిన్నవించినంతన, పూతచారిత్రయగు
సీమత యెంతటివంత గుండునోకదా. తల్లివెనలేని దుఃఖమును గూర్చి
నెలందిన మాదోశజన్మమా! అయ్యో! ఇట్లు వాపోవనేల? తండ్రియొ

క్క సత్యమును పాలించుకొరకు కానల కేగనుండి రిల్లి! చింతయున
గూడునని విచారింపవగునా? మనోధైర్యము గలవారికిది లక్షణమా
మూల్యము కోసలరాజగర్భజాతకేథాతవ్రాత నెరిగింది యోదార్పి
పోయెదను! శ్రీరాముడు ప్రణమిల్లుచున్నాడు

కా—తనయా! సచ్చిరివా! ఇదేటియాకృతి

రాము! గీ॥ అమ్మ! వివవమ్మకాంతంబు! నాదుతుమ్మ
పదియునాలుగు! వత్సరా! లిదిమొదలుగ
నడవులన్నిటిగున భాగ్య! ముప్పైగాన
చార్చినాడన నారలు! రిల్లి నేడు!

కా! ఉ! పట్టమునందె దండెబనా! భంగుల సంతసమందుచుండగా
పట్టు! యిదేటివేసమిది! భావ్యమెయిత్తరి యిట్టులుండగ
దిట్టరవీడినామనము! దీనతనందెను ముద్దులయ్య! నీ
విట్టుజూలిచాల్పుటకు! నెయ్యదికారణమానా! దెబ్బచూ!

రా! ఉ! రిల్లి! రిల్లికిల్లకుము! తమ్ముడు రాజ్యము నేలునేనికన్
సల్లరితాగ్రగణ్యుడగు! శత్రునిగొల్వగ రాక్షసాపశిన్
ద్రెళ్లగనేసి సన్నుతుల! దీవలంద వనాశికేగదన్
రిల్లి! కోర్కెదీర్చగను! రండి! సత్యమునిల్వజేయగా॥

పా! ఆ! రామా! రామా!! (అనిమూర్చిల్లును)

రా! అనుకొనినట్లయినది. యేమిచేయవగును? ఈయదంతమీ
య కేరింగివకుండ నగుదుమన్న మూల నింతకన్ననక్కడు దుఃఖము
వారద్రోసివపాదనై యుందును! చా! రిల్లిని నేడజేర్చి యనుమతిని
గొనిపోయెదను.

కా! హ! రామా!

ఉ! పుత్రులువేరటంచుమది! పొక్కుచునుంటిని మొన్నచాక గీన్
పుత్రునిగన్నాచాననొక! పుణ్యపుయాగము జేసియివ్వదీ

పుత్రుడు కావకేగినను । పుత్రునియొగము ప్రాప్తమానయో
పుత్రులు లేనవారలకు । పుత్రునియొగపుబాధలేమగా॥

తండ్రి! ఇదికలయా నిక్కవమా?

రా! మాతా! సద్గుణవశేనా! ఇందనత్య మాసంతయులేదు.
నీలస యాసీర్వచనమును గొనుటకే యిడువచ్చితిని సెలప్రసంగిని
పోయివచ్చెదను.

కా! అహ!

చం! కడుపునకన్నకుమాయిటు । కానలకేగగ నిశ్చయాత్ముడై
పడిపడి నానతిమ్మనుచు । వద్దకుజేరియు బాసజేసికన్
దడదడమంచు గుండెలవి । దబ్బునవీడక నిల్చియుండగా
జడమతి బ్రహ్మనాడుమది । చక్కనిరాతితో జేసినక్కటా!

రా! తల్లీ! పుకండ్రిమకల్లీ!! విశ్వతంబునకు వీరమౌతవగు
నీవిట్లు శోకింపవచ్చునా? అమ్మా! నీయాశీర్వచన ప్రభావమున్న కాన
భావమున్న, కాననంబుల నీరేదబ్బులుల నీరేమ దివనంబులు గాబుచ్చి
వచ్చెదను. కాలచక్రమిట్టె తిరిగివచ్చును. దీ కై యింత దురపిల్లనేల?

కాన—నాయనా! తల్లికి శోక్మనీర్వచనము అంటివి, నిన్నద
పులకు బంపుమనియే తల్లికోరుకొన్నది రామా.

రామా—అమ్మా! వినుము. మజ్జనకుడు మున్నింద్రనహాయు
డై జని శంబరాసుర సంహార మొనర్చునడ సంగ్రామరంగంబున కేకయ
రాజపుత్రి తనకుచేదోడు వాదోడుగా చరించినందులకు సంతసించి
యామెకు రెండువరములొసంగెను. ఆయమ్మ వాటినివ్వుకు కోరుకొ
నను. అందగు నాదగు రాజ్యలక్ష్మిని భరతునికి చెంతజేయుట, రెండవ
దినాకు పదునాల్గుగేండ్లు వనవాసము.

కాన—ఇట్టి శోక్మలను నాచెల్లెలేకోరెనా! ఇందుకు రాజేం
దుగ్రహ నమ్మితిందెనా! ఇట్టిఘోర విడివరమొదైన కనితి యెరుగకు

దుమా? నవతిరల్లియగుట కైకయిల్లుగా కోరుకొని ననుకన్నతండ్రి తనయునటవికంప నమ్మరింపనగునా.

రాము—అమ్మా! కడుపగులవలదు. ఐననీజనకుల నావంతుల దూరవలదు ఇదంతయు విధితము కాననానినీ గావించవలసిన కార్యము కొన్నిగలవు ఇంతేగాక వనవాసము నీవనుకొనునంతకష్టభాజ నముకాదు. తల్లీ! వనవాసము చుక్కిరిసాధనము. అట్టి దయాధితము గా లభించినందులకు నాకుమిగుల యానందము. కలుగుచున్నది.

అనుబంధము. 7

కాన—పట్టి!

సీ. నవరత్నఖదితమై నట్టివీరంబున

వామాంకముననీదు భామయుండ

తమ్ముడుశత్రుఘ్ను డమ్మహానయూన

శ్వేతారవర్తింబు చేతబూన

భరతుండు సౌమిత్రి పార్శ్వంబులందున

వింజామరల్పట్టి వీరుచుండ

శ్రీరామః ఘరామ సీతావతేరామ

చ హిమంతునుజనల్ బల్కుచుండ

గురువులందరునీమేలు గోరుచుండ

పట్టమండెదవనినంధ వడితిగాని

జటలుధరియింది యడవికి సాగదంచు

నించుకేనియుకలనైన యెరుగనైతి.

కైకకేసంకల్ప మేనాటినుండి కలజోగదా!

చ. గురుదగు గాధిపందనుని కోరికచొప్పున విల్లువంది, వే

పరిణామమాడి కానకిని వచ్చనిబట్టలతోడ కైకక

నరిగనుడండమిడ్డతరి సారవలోచన రామచంద్ర! నీ

వరిగడు కాననానిని యప్పుడెవ్వన కేసి యుండునా?

రాము—మూలా! ఏల కడువిచారించెదవు? అరణ్యవాసము నానందముతో ముగించివచ్చి భవద్దర్శనము గావించెదను, ఈ కాలముంత యు పరిసేవాయత్తునై చింతదొరంగి యుండుము.

కాస—రామా! నీవుటోయివ నేపింక మనగలనా! నీవటవిశే గిన నిశెవరివిజాచుకొని జీవితును, నన్నీ కాసల కంపనమట్టిన భూనా యకుడు నన్నాదరించునా?

రాము—అమ్మా! అట్లేలబల్కెదవు? పరియేగదా మానవత్తి డైవము. నన్నటవిశేమని యానతిచ్చివంతమాత్రమున నీవతి నీవై యనాదరభావము పహించునని తలంపనగునా! నీసోపరియకు కేయ రాజునందని నిన్ను విరసభావముతో జూచునా ఇదిగాక నర్వవిధముల నాకన్న నక్కుమ మాతృసేవారత్నముడను భవకుడు రాజైన మీకు కోపముండునా.

కాస—బౌగా! కిధి ఏ పాక మవిలంఘనీయుగదా మున్నే యుగంబుననైన నెందునై న యిట్టివిక నాపాపియి యుండెనా. తొల్లి టిరాజేంద్రులెవ్వరైన జేపపుత్రు డడకిబిది రెండవవానికి పట్ట ముగట్టిరా.

రాము—అమ్మా! ఇదభిషేకము గావించుటకంటె అశిన మాటదప్పకుండుట ముఖ్యాంశము. సూర్యవంశసంజాతులగు భూవతు లకు, రాజ్యపరిపాలనముకంటె, నకలైశ్వర్య భోగభాగ్యములకంటె, తుదకు ప్రాణములకంటె, నత్యవ్యాగ్రహణదురంధరతయు పితృవాక్పరి పాలనాదీక్షయు ముఖ్యకర్తవ్యములని నీవుమాత్ర మెరుంగవా?

కాస—నాయనా! అన్నియు నెరుంగుదును ఇందుకొరులదూరి నప్రయోజనమేమి. నిర్భాగ్యురాలనగు నాపురాకృతము నేనిదింత్రు కి'నవలెను. నామనోగతకల్పముల నూడబెరుకగల తనయుని విన్నాం చితిగదా యిని వంతవిడి నంతనంబున నేజీవించుచుండగా నింతటితో

నీ పెన్వంతకు దెచ్చిపెట్టిల యావిభాత్మకృత్యంబుల నెరుంగ నేరితరము
అహ! విభారా.

నీ. పట్టభద్రాయని పాదపదజలపా

నాశలన్నిటిని ని రాశజేసి

భర్తరాజై నచో భార్యరాణిమటందు

పొంగుకానకి నిట్టై లొంగదీసి

(ప్రవేశము సీత)

సీత— నీనెంతమాత్రము పొంగలేదు. అత్తా! వందనములు.

కాన—రిల్లీ! నీకు మంగళమగునుగాక.

సీత—ప్రాణేశ్వరా! నమస్కృతులు.

రాము—వనవాసప్ర ప్తిరస్తు

కాన—రిల్లీ! కానకి! చూచితివా! పలువయొక్కకులువ తన

పులిఖతము.

పుత్రవియోగావ పారలియేడ్వగనాదు

చిత్తమందునవెద్ద చిచ్చుజేసి

ధర్మమార్గమువీడి దశరథభూమికు

దారయాక్రైకకు దాసుజేసి

భరతునయ్యోధ్యకంతకు పరిభుజేసి

పరమపాపనునాముద్దు పట్టిరాము

వనములందునవసియింప వ్యాసితౌర

భార! నీవ్రాత తెలియనీ తాతవశమే

సీత—అమ్మా! ఏలయట్లు దురపిల్లుట

కాన—అమ్మా! కానకి! నిమ్మకూడ నాహృదయముకు మరింత

దండవ్యామానమగుచున్నది. నీవుకూడ నారలదాల్చితివేల తల్లీ!

సీత—అత్తా! పాతివ్రత్యధర్మములు మీకు కొర్రలా? భర్త

నమనరించుటయేగదా ఉత్తమస్త్రీ! లక్షణము నాపరి యధవిశేషముండ నేహవలదా?

కాన—నీవును కాంతారముల వసియింప లోయెదవా?

సీత—ఔనతా! అదియే నామనోనిశ్చయము.

కాన—సాజన్యవలీ! సీతావలీ! మీవతివ్రతాభివాసమునకు నీలే రగుదువు. తల్లీ! నతీదర్శమును సాగించుటకే ముడపులకేళుచుంటినా! లేక మీయిరువురును పోవలయుననికూడ ముద్దులయిల్లాలగు కైకమ్మ గారికోర్కెలను దీర్చెడునెవఱున దళరథభూమి కేందుగ్రీహవతిద్విరా?

(ప్రవేశము కైక)

కైక—నాకోర్కెలను దీర్చుటకుగాను, తనవత్యవాద్వీక్షనిలువు కొనుటకు రాజేంద్రునిజేసెను. పితృవ్యాపనావరతత్యుడు గావున రాముడుచానిని పాలించుచున్నాడు ఇందునాతప్రేమున్నది.

కాన—చెల్లెల! వచ్చితివా! భరసిని! రాజ్యవిద్వి రాము నింటనుంచరాదా! అదవికి బంపనేల.

కైక—(నవలా) వీరలమువనభూమి నాకెంతయు జాలివొడ ముచున్నది. కుమారుని విడరాడుకన్న తల్లికి కడుచుకొనిభావనమే. దీరి కంతకు కారణభూతురాలనునేనేకదా ఇప్పుడేమిజేసి వీరలనూతాపము డంగును. రామునిపోరాదనినుడువుగునా? అట్లుచేయుట చేయిగాలిసవె నుక నాకులకై వెదకుటకాదా! రామునిలోనూడ నీరామలోయెదవనను చున్నది. ఇదిమరింతిడున్నహముగదా! ఏమిచేయుదును, [అలోదింది] ఇచ్చట మరికొంతకానిన్యమునుజూపి వీరివెంటసామిత్రియేగునట్లు గావిం చెద. అదియుభయతాకరిము (ప్ర)కాశముగా అక్కా! రామునింటనుం చి భరతుని రాజుగాజేసిన లోకులు నోటకడ్డివెట్టరా?

కాన—అట్లయిన నీరగూడయేలపోవలయును.

కైక—ఆమెరామునకు సహధర్మిచారిణిగదా,

కాన—అగును.

కైక—చందుచేతపోవలసివచ్చేది. అర్థశరీరమింటనుండవలెను.

కాన—పోవలసిలదనియాజ్ఞ లేదుగదా.

కైక—పోరాదని సిగ్గేభముగలదా. ఇంతయేల వతిజెంటవతి వ్యతపోదా! నాకు నేననంగ్రానుంగమునకు జనలేదా ఈ మాత్రపు వన వానప్రయాణముగఁగింత గండరనోళయా పోవుటకెప్పుడు లేకున్న నీయాజ్ఞ నుల్లంఘింపితినిని తృప్తిగారిలో జెప్పివేయరాదా లేక యెంటిగాపోవు టకించుక జంతుగానున్న యింకేమైన నోడుకొనిపోరాదా.

కాన—చెల్లెలా! వనవాసంబున కెవ్వఁగఁగోడుపోయెదను.

కైక—ఎవరుమలేకేమి? నాడు గాధినందను క్రతురక్షణకును మారకోదండవిఖండనంబునకును రాముని వెన్నాడిన సుమిత్రానందనుడు లేము? వానిఁ బంపరాదా? ఆతడుపోరాదా? రామలక్ష్మణులనువాడుక లేదా.

(ప్రవేశము నమిత్ర)

సు—నిజముచెల్లెలా! నిజము. తప్పక సామిత్రి రాముని వెంట డించును. అందుకాత డప్పుడే సిద్ధమగుచున్నాడు.

కాన—చెల్లెలా! మనోవాంఛితము నెరవేర్చుకొనుటకై యెం దరి నొరటివంతరి దోయుచుంటివి శుద్ధాతములందె కాలముగడ ప్పొందుచిన జనకరాజతనయ నెట్టికష్టములపాలేదు నమకట్టితివి. పిన్న వయసువాడగు క్రీరామచ ద్రుండు నీకాలక్ష్మిగానమేతుండై, వారలను జూల్నింధరించి యడవికేగుచుండచూచి యోర్పియింటకు నీహృదయ మొరపాపాణతుల్యముగ జేసికొంటివి ఇంతకాత్మియై నీకెట్లుకలిగెను.

కైక—ఇగురాజాజ్ఞగాని మరియొక్కటి కాదుగదా.

సు—ఔను! రాజాజ్ఞయే! అదియు నాడుదాని గోడువలన సంభవించినదియే!

(ప్రవేశము దశరథుని)

దశ—నిజము! మమిత్తా! నిజము

కాన—
సుమి—
కైక—

(చేతనము లేక) వందనములు.

రాము—తండ్రీ! నమస్కృతులు.

నీర—పితృసమానా! ప్రణమిల్లుచున్నాను.

దశ—కళ్యాణమస్తు! నఖిలారా! కానల్యానుమిత్రలారా! నేనీ
యావదను చేచేతులదెచ్చివెట్టుకొని ధర్మపక్షులగుట మీకరజాల
పందియిద్దరిని. రాముడడవికేసిన

కాన—
సుమి—

నాథా! ఊడిల్లుక

దశ—ఇంకెట్లురడిల్లుట! నాయనా! శ్రీరామచంద్రా.

రాము—తండ్రీ!

దశ—తండ్రీ! అత్తడమానివేషమూనితివా? ననంతకతినాత్మ
డను, దుర్మార్గుడను, దుశ్శీలుడను, నిరంతరనారీలొడుగు.

రాము—జనకా, మీరును సామరులవలె యిట్లుదుఃఖిల్లుగునా

దశ—అయ్యో, బాంకీ, నీవునాధుని వెంటడి తువాయేమి?

నీర—దిత్తమా తండ్రీ

దశ—ఇదియొక విశేషమా! ఇక నాజీవములు దక్కుటకల్ల.
నీతారామా, ఇట్టిగతి నీకావిధాతయేలలిఖించెనురా రామునకరణ్య
కానప్రాప్తిగలదని వసిష్టవాసుడేవాది మహర్షులొక్కనాడైన నాతో
బల్లలేదురా! తండ్రీ)

(ప్రవేశము వసిష్ఠుడు)

వసి—ఇదియంతయు మేమిరుంగుదుము, కాని యేమిగొప్పవం

దరియని సీతో చెప్పవలయును. ఇదిదై వనంకల్పమేగాని మరియొండు కాదు. దీనికై వీరివారల దూషించక సీతారామలక్ష్మణుల వే దీసింది బంపుము.

దశ- గురువరా! లక్ష్మణు నెటకుబంపవలయును.

సీ. ఆతడు రామునివెంబడింప నసీద్దుడై తల్లియానతిస్సోని మానివేపంబున వచ్చుచున్నాడు.

దశ- లక్ష్మణా! నీవుచుర్రవుచుంటివా

(ప్రవేశించి లక్ష్మణుడు)

లక్ష్మణ- ఔను! కఠిగా తుడ్డవై, కాంతాలోలుండవై, కుమారుని కానకుబాహుని సీవాక్షయిచ్చితిని నావ్యాధయమింకను పాపాణ త్వమునొందలేదు గనుక అన్నను వీజాలక శ్రీరామపాదసేవనే మరి యుండజాలక వానిని వెంబడించుచున్నాను.

రాము- సామిత్రి! సన్నీకౌర్యకామింకను విడువలేదా! కౌర్య గుణవ్రదానుండవై చెలంగుదువేని యిందుండి భరతునికి సహాయము చేయుచుండుము. నేనడవిలోయెడను.

లక్ష్మణ- పొంబడితిన్నా కుమారులు. ఎరుగక నేపల్కిన పరోహాక్షులకు మన్నింప తండ్రిగారి నాదంబులకిదే ప్రాదిల్లుచున్నాను జనకా! ఇదెనామనఃపూర్వక నమస్కృతులందుకొని నన్ను చున్నింపుము మన్నిందిరిసని యథయంబిడవేని నీనాదంబులనుండి లేవను.

దశ- నాయనా! మన్నిందిరిసలేము! రామునితో నేగుచుంటి నీపరిధనుండవు.

కైక- సామిత్రి! నీకై నారలుందిరినే! నీవువానినిధరించియే వచ్చితివా.

లక్ష్మణ- ఓసీ! పాతకీ! రక్కసీ! నీవుమారవగుట కొంతమేలై నది. సామిత్రి! నీపాపపుచేతితోనొసంగు నారలుకావలయునా! నా శ్రీరియాక్షయం లేదుగదా.

మమి- తనయా! వనములక్షేగమండియు శౌర్యమునువీడ విడేమి
పాపమురా

ఉ! కన్నకుమార! నీవరిగి కాననమందున రామచంద్రుకా
సన్నమెలంగియెల్లపుడు చాతురితోడను సుభరించిన
యన్నునుతండ్రిమారుగను అమ్మగుమారుగ నీకనాత్మగో
నన్నిచతుర్థశాబ్దముల నీవతివేర్చున వెళ్ళబుచ్చుమా!
లక్ష్మ- మాతా! నీయానతిని తలచాల్తును.

(తెరలో) దేవా! శ్రీరామచంద్రా! మిమ్మటనికిగొంపోవ మంద
భాగ్యుడగు సుమారుకు సురాజ్యయానతిని తేరాయత్తముగా
విడిచినాడు.

రాము- ఇదేవచ్చుచున్నాము. తల్లీ!

కాస! తనయా! పోవలసినదేనా! నిన్ను మేనుందరము వీడి
యుండవలసినదేనా? నిన్ను కనిపెంచి పెద్దవానిని జేసినదిండులకేనా
ననోదిన నోములన్నయు నిట్లు సగోన్నుఖముగావించెనా? రామచం
ద్రా! మద్వంశతపోఃఫలసాంద్రా! పోయెదవా! వనానికి, వీడెదవా
జమ్మందర గొంపోయెవా! శీతాలక్ష్మణుల యరచెదవా! జననీజనకల
రక్షింతువా మానశేఖరల శిక్షింతువా క్రూరకర్ములగు రక్కసుల.
మూలివచ్చెదవా అతిశ్రీగ్రంబున.

రాము- అమ్మా! దీనికంతముగలదా! యిదిగాక

నీ! మానవజన్మంబు ' మహినోదువారికి

తండ్రిజైవంబాచు! దలపుమమ్మ

పిత్తువాక్పాలన | పెద్దలుమావారు

సలిపియుండినమాట! దలపుమమ్మ

తండ్రియానతియూట | తల్లినితెగ నేసె

పరకురామునికీర్తినను! గవమ్మ

రఘుశంఖలంఘనబుట్టు | రాజాలెన్నండైవ
అన్నమాటనువీడు | బున్నదము

తప్పచారినినామది 'ద్రిప్పకమ్మ
ఆరునన్నిదివత్సరా | లారునన్ని
దిధివళములంగబుచ్చియే | కెంతునమ్మ
నుమ్ముదీవిందివేగమే | బంపునుమ్మ!

జానకీ! లక్ష్మణా! నావెంటరందు. గురుజననీజనకులకు ప్రదక్షి
ణననుస్కారముల గావించి దీవళలనంది యేగుదము.

(అటులచేయుదురు)

దశ- నీ! సూర్యారంబున | శోషిల్లకుండంగ

నీకుభండాంతుడు | సిత్యరత్న

కాన- వానలయలజడి | బాధలందకయుండ

నయ్యవరుణుండునీ | కగునురత్న

గు- వనములందునమీరు | మనసారదిరిగెడు

వేళలజంతువుల | వేలరత్న

వసి- ఆకలిదప్పల | యాయానమది లేక

యొండంగవశ్యమే | వానగురత్న

దశ—పంచభూతంబులగునునీ కెంచఁచి

కా—తులవరాక్షసులింకనీ తోడకత్త

గట్టిబొందెదరెనలేని కఠినశిక్ష

వసి—భూమిమానులకికను శీ) రామరత్న.

రాము—ధన్వంతరీ! మూలా! లేక యరాజగర్భజాలా! సెల

త్రెనంగుము.

తైక—నుందిది పోయినమ్మ.

రాము—గురువరా! సెలవు! తండ్రి దళరథమైనాథా! సెలవు
తల్లి! కోసలరాజపుత్ర! సెలవు! అమ్మా! ముమక్కా! లక్ష్మణానుజాని
నాకన్నులవద్దగొని గొనివత్తురు. పోయిరచ్చెదము. కానకీ లక్ష్మణా!
రండు (పోవుదురు)

[వసిష్ఠుడుతప్ప అందరు] హా! నీకాలక్ష్మణాశమీక శ్రీరామచంద్రా
[అని మూర్ఛిల్లుదురు]

వసి—దేవతార్యమునకిదియే ప్రాయామము

(నరస్వతివ్రత్యమై)

నర—నర్యము. నర్యము-ఇప్పటి! నావనిపూర్తియైనది.

వసి—శారదా! అభివాదములు.

నర—శుభం భవతు. ఈశుభవార్త దివిజలకెరింగింప నేహో
యెడను. కానీ యారహస్యము బయలుగ్రక్కకుమా!

వసి—లేదు—లేదు లో!

(నరస్వతి అంతర్ధా మగును తె జారును.)

(త లోపాయలు]

నీ. కటకలా యటుకైక కటినాత్మురాలేల

రాముకానకుబంప రాజగోర

తైకకోరినయింత గృహ్మనభూమికు

డేలరామునిబంప నియ్యకొనియె

తండ్రిబొమ్మన్నంత తానుచింతింపక

పోవరాముడేల పూనుకొనియె

రాజనిట్టులగోర రమణికి మంధర

యేలబోధించెనీ లీలచెడుగు

రాముడగినరాజ్యంబు రాణచెడును

కోసలేశ్వరుతనయకా గోలుమనును

తరువాతెడువల్లచే తీవ్రగతిని

ఫదుడుగొల్తుము శ్రీరాముపాదములన్న

శ్రీ రామ పాదుకా పట్టాభిషేకము.

చతుర్థాంకము - ప్రథమరంగము.

గంగాస్థాంతము.

[ప్రవేశము. సీతారామలక్ష్మణులు, సుకుంతుడు.]

రాము — సుకుంతుడా! పాకుల విడవాడివచ్చుట యెంతకష్టమైవది. వారు మేల్కొంది యెంతకలవరింతురోగదా. కలవరించి మనలనెంతదూరెదరోగదా!

సుకు — వారు మిమ్మేల దూరెదరు.

రాము — వారిని మోసపుచ్చివచ్చితిమిగదా.

సుకు — ఇట్లురావన్న వారుమనల విడుతురా.

సీత — ప్రాశస్త్యరా! చూచితిరా! మలయరూరుతమొర హృదయానందకరంబుగ వీచుచున్నదో.

రాము — జానకీ ఇది నీటిగాలివలె దోచుచున్నది. ఈ స్థాంతమందే దీనియొక్క జలానయముండనోవును.

లక్ష్మి — అన్నా ఏ దేనియొక జలాశయమైన నేల ఇదె మనకనతి దూరంబున నకలకలుష విధంగయగు గంగాతరంగిణి గావించుచున్నది.

రాము — అగును సోదరా జానకీ నేడు మనమొరటి యదృష్టవంతులము.

సీ. నిర్వికారుండును నిశ్చలయాపుడౌ

జెట్టిశ్రీకుంఠియంఘ్రి బుట్టినిల్లు

కులలేని సిరిగల్గి యలకాపురినిమించు

వారణాశిపురి వాసభూమి

కయనాగ్నిమహేశరు నాశమందించిన

నిటలాక్షుశిరముతా నిలచునీడ

తనలోనములిగెను జనములకలుషముల్

సరిగబోదోలుట సహజగుణము

ధ్రువిసామేననిలచిన తరుణిసవరి

యంగనాడునెట్టి సద్గంగనిచట

లొలుతజేసిపుణ్యంబు గలుగుకతన.

గాంధినారముకన్నుల కరవుదీర.

దీరిని మఱచువును తరించవలయును. నేగనడుపును.

సుము—(తనలో)గంగను చేరుచున్నకొలది నాగుండెలలో దడ
దడలాడుచున్నది శ్రీరామచంద్రుండు తాను పట్నిసోదదవ మేతుండై
నావయొక్కినంత నే నన్ను మునుగాఁబోలు నైవమా! ఇక నేనెఱు
చేయువాడ? ఏమిచేయుటకేమున్నది, రత్నంపుగనియగురామచంద్రు
నీఘోరాటపులజీవించిందీ నే నొక్కరుండను శూన్యరథుండనై పురిం
జొత్తును. నేనానగరిలోనికిపోయినంత నే రామచంద్రుడేడియించి గోలును
నడి దళరథేశునకును కాళల్యాసతికిని యేమనినుడుపువాడను. పరమే
శ్వరా! నాకేలయీదుస్థితిగల్పించితివి రాముడు గంగావతరణముగావించిన
పెంటనే నాజీనముల నిండుగలిపికొందువా! అయ్యో! అట్లుజేసిన
మరింతముష్టవాటిల్లునుగదా. నేనీగి రామునిజేతువార్త జెలువకున్న
చో తొలరలేందుగదా జీవించునా.

గాము—సుతుండా! ఏమూలోచించుచుంటివి

శ్రీ

గుమ—ఏమియులేదు.

లక్ష్మ—అన్నా! గంగన సమీపించితిమి.

రాము—బోనుపోనిరా! ఇక పడవగడిపి మనల నావలియొడ్డున
తేర్చువారి నరివైన నిషాద లగొనిరమ్మా.

లక్ష్మ—అదే! ఆనర్చువాడు యాదునివలెనే గాన్పించుచు
న్నాడు.

(ప్రకీశము గ హనుగు)

గు—ఎవరది ముగ్గుగున్నాడు మొగల్బూసై వెలుపుల్గున్నా
రు. కట్టుసన్నదిమాస్తే కేలకుచుడ్డల. నై రాగోళ్లందామంటే గడ్డా
న్నేవు. సీతిలోబాబాయిన్నాయి ముగ్గుసోదేవు. ఎల్లిఅడిగేస్తా ఆ
య్యా! మీలోకా?

రాము—ఓయీ! మామా టకేమిగాని నీ వెవ్వడివు.

గు—ఓయ్యా! మీమాటలతోలె మెచ్చునోయిస్తుంది. నేనోడనడిచే
ప్రెళ్లకి యజమాన్ని నాపేరు గ హనుగు, మీలో.

రాము—సేదనాథా!

గీ॥ కాపురముమాది యయోధ్య భూవవసుడు

దళరథేశుడుమాలిక్రి ధన్యచేత

దై వసమురాలు కాన్య తల్లిమామ

రామచంద్రుడ యీవెనా రషణీసీత॥

ఈలేడు మామనుజుగను సామిత్తి.

గు—రామయత్రోడీ! బాబూ లచమయ్యబాబూ! తల్లీసీతమ
తల్లీ! దండాలు, దండాలు, దండాలు.

సీత—ఎందుజూచినను రామభక్తితత్పరులే.

గు—బాబూ! రామయబాబూ! ఇలాదయనేనేలేటి బాబూ!

రాము—గుహుడా! కొండొడకారణంబునవన మాలసంచరింప వచ్చితిమి.

గు—ఏటేటి? అడవుల్లోనుండడా? కొచ్చినారా? పెద్దదశరథమా రాజాకొడుకునై, దనకమారాజుల్లునై యీశేగురుపాఠలుకట్టుకొని, లచ్చన్నబాబుని సీతమ్మనితీసికొని యిలారాడాని కేటికారణంబాబూ?

సుమం—నిషానాధుడా, గుహుడా, రామవనవాసకారణం బరింగించెద నాకర్పించును, కైకమ్మగారికి దశరథరాజేందుడు రెండు వరములోనలగెను. అ దొకటిదశరథునికి రాజ్యాభిషేకము, రెండవది రామునికి వనవాసము. అందుచే రాముడటవిడిచియలుచేరెను వానిని ఏటలేక సీతాలక్ష్మణులు వెటవచ్చిరి, చారినితవరకు గొనివచ్చుటకు మంధభాగ్యుడనగు నేనువచ్చితిని.

గు—ఎవరది, సుమంతయ్యా! ఏటీ, బుతుడురాజా, రామయ రంప్రికడివా, ఎటీగోరం, ఏటీయన్యాయం, బాబూ, నువుకూపూకుం డి మమ్మల్నందర్పియ్యెకో, తిద్దితేబట్టు.

రాము—టూ, రాజ్యకాంక్ష మాకాంతయులేదు నీకు మాయగుఱ్ఱక్రిగలదేని మమ్మావలికి గడువుము.

గు—మీసిత్ర, నాపదస్తా నొక్కసిత మిక్క డొట్టుడండి,
(రావును)

రాము—పోయిరమ్ము, బాసకి, యిక్కా న సిద్ధులా.

సీత—
లక్ష్మణ— } దత్తము

రాము—నమంశ్చుడా, మేమాపలియొద్ద కేరిన పిరవ

సీ! గంగదాటితిరుంచు కైకమ్మతోడుత

శ్రీఘృబుగా నేగి చెప్పయ్య

కమ్మకానోబంపి నందుకు కైకవై

యలుగవద్దని బుల్లముమ్మతోడ
 తనయాజ్ఞతలదాల్చి వనమందొనవసియింప
 మోయిమనాననిబల్కు మయ్యతోడ
 సోదగుసాఖ్యంబు జూచుచుండెనంచు
 చిన్నమ్మతోడుతెజెప్పమయ్య
 చెంతనుండమిసితోడ జెప్పకుండ
 వచ్చినందుకు తమియింప వలయునంచు
 జనులసేవిడ్డలట్టుల మన పురుషుడు
 భరితరాజేంద్రుతోడుతెబలుకుమయ్య!

ను — చిత్తము.

ల — నుమంత్రుడా! తనయాజ్ఞతలదాల్చునని మాయమ్మ
 తో మనవిచేయుము. తక్కినతల్లులకును నాతండ్రిగారికిని నానమన్ను
 తులర్పించుము.

ను — చిత్తము.

సీత — అయ్యా! మామగారికిని మువ్వరితల్లకును జానకిదోసి
 లొగ్గి పండనమిడచని మనవిచేయుము.

గుహు — పెభో! పడవతయ్యారో.

రాము — జానకి, సోదరి, రండు. గుహుడా, పడవనక్కవచ్చునా?

గు — సిత్రం! ఆ! ఆ! ఉండండిబాబూ! కాసిన్నీళ్ళోసి మీపా
 చాల్గడిచేసినానెత్తికోనక్కస్తా.

రాము — ఏల!

గు — ఏలేలు! రాయికేదిక్కునేడుగండా! మీపాదధూరితగిలి
 నానాప అడ్డదైతే నాగలేటి

రాము — ఔరా! వీరిమూఢభక్తి అటులేచేయుము.

(అందరుపడవవైసున్నవెనుక)

రాము—నుమంకా!

ను—సీ! మండభాగ్యుడనౌట మరలసయోధ్యకు

దశరథరామనే తరలుచుంటి

క్రూరకర్ముడమిము ఘోరాలవులవీడి

తునకీరామనే జనుచునుంటి

దశరథునోదార్ప తమయాజ్ఞయూటచే

తాటకాంతకరామ తరలుచుంటి

ధరతి రాక్షసుని ప్రభువిగానొసరింప

పాపనాశకరామ పోవుచుంటి

గాముక్షుడనువిడవలేక రాముతోడ

యటవిజౌరుచున్న లక్ష్మణా యరుగుచుండ

తల్లి! జానకీమిముబాసి తరలుచుంటి

ధన్యతమలార! సెలవిందు తరలుచుంటి. (పోవును)

రాము—గహుహ! ఊరకగడ వెనవేల! పాటపాడుము.

గహు! పాడండా! పాడండి

రామయతండ్రీ! ఓరామయతండ్రీ

మానోములగ్ని వండినాయి రామయతండ్రీ! రామ!

ముగులబాటు లడవిగలరు రామయతండ్రీ

ఆర్కిమ్రొక్క దీపవలగనుము రామయతండ్రీ! రామ!

రాకాసిమూకాలు రామయతండ్రీ

సిన్నుసీకాకువెట్టాయి రామయతండ్రీ! రామ!

యెంటనుండి యెల్లుచుండి లచమమమాబూ

నీవుదిన సన్నగాయాల లచమయబాబూ! రామ!

మెల్లిమెల్లిగెల్లుచున్న సీతమతల్లీ

నువుముల్లుముట్ర నూనుకుంట సీతమతల్లీ! రామ!

యెల్లినాడవెల్లపుగా న్రామయరండి
 నీవునల్లగిల్లుసేరాల రామయరండి॥ రామ॥
 పడవప్రాశ్నమయ్య బాబురామయరండి
 మహాకాపాడిరద్దించు మయరండి॥ రామ॥
)పడవసోవుచు తెచ్చెను)

విష్కంభము.

అయోధ్యయందొకిష్కంభము

(ప్రవేశము విచారగ్రస్తుతై రామశాస్త్రియను బ్రాహ్మణుడు)

రామ—కీర్తిగుణసాంద్రా! దశరథసామశ్రీద్రా! మహమ్మందర
 నిందువీడి దివివలంకరింపనేగితివా? ఇకమౌకెప్పుగుదిక్కు? మహ్మందర
 రాదరణతో పరిపాలించువారు? భూనురావళికెల్ల వికమీదనేదిగతి?
 భూనాయకా! చివరకు నీకెట్టిమరణము సంప్రాప్తమైనది. దిగ్గజముల
 వటి నలుగురకొడుకుల గలిగియుండియు పుత్రా! పుత్రా! విలపించుచు
 మరణించవలసివలెటి దురవస్థ సీకావిధాత న్రాసియుంచెనా.

(ప్రవేశము సోమావధాన)

సోమ—రామదీరథము పెనుకకుమరలినట్లు బాడలుగాన్పించు
 టచే నాతడు తిరిగిసయోధ్య వేగియుండువని మేముందర మిండువచ్చి
 నారము. కాని రాముడయోద్యబొడ్చి నట్లగానబడదు. రాముడిందువ
 చ్చియేయుండినయెడల యీపురియింత వికాసహీనముగా నుండునా?
 ఓహో! ఏమినావెరి! నాచంచల హృదయస్వభావము, ఇదియంతయు
 దైవసంకల్పమనియు, దీనిదరింపనేరికిని తరముగాదయ రామచంద్రు

దు నేయిసారులు మాతోనొక్కవక్కాణింది మమ్మందరి పెనుకకుమార
లుందని బోధింపలేదా? ఇదిగాక వనాధికేగనిశ్చయించుకొని బయలు
పెడలిన శ్రీరాముండు వెనుకంజలికి తిరిగివుకిమరలినప్పునా—ఇదే
మారామిశాస్త్రీవచ్చుచున్నాడు. రామారణ్యగమనమునకే యీతడు
విచారించుచున్నట్లున్నాడు. రామశాస్త్రీ! రామవనవాసమునకే యి
ట్లుదురస్థించున్నావా? అద్వైతసంకల్పము. దానికెవరేమిచేయగలరు
రామ—నాయనా! సోమావధానీ మననెత్తివై గజ్జలత్తి
తాండవమాడుచున్నది. గామవనవాసమునకే మనపురిలో నాజాల
గోపాలమెంతయో చింతించుచుండగా నోరుచుట్టువై రోకటిపోడన్నట్లు
దశరథుని స్వర్గవాసముకూడ పొక్కిందినది.

సోమా—దశరథుడు మృతిజెందెనాయేమి?

రామా—మృతిజెందెనాయని యింకను ప్రశ్నించుచున్నావా
రెండువోజులకిందటనే రామా! రామా! యని రామనామస్మరణము
గావించును పరమేశ్వరుని కేగెను.

సోమా—అహా! రామారణ్యగమనంబును, దశరథుని పరలో
కగమనంబున వలననితలంపుగా సభమిది కోటగోనివారికిని వీటి
లోనివారికిని యెక్కుడుసంతాపము కలుగజేసినవిగదా రామశాస్త్రీ!
విచారమునకేమిగాని నాటికి భంతుడు వచ్చియుండెనా

రామ—అతడు నేటరేపట వచ్చునని యనుకొనుచున్నారు.

సోమా—విన్నదంతయు నిజమైనది. అట్లయిన మహారాజగారి
మృతిక భేదరమునకు దహనసంస్కార సమయమున ముఖాగ్ని నెవ్వరుం
దిరి?

రామ—ఏదీ! ఇంక అంతవరకు రానిదే.

సోమా—అనగా

రామ—ఇంకను దహనసంస్కారము గావించబడలేదు. భగ

తుండురానిదే దహనము గావించుటకు వసిష్ఠులవారంగీకరింపక పోవుటచే మృతక శేఖరమును చెడకుండ వైలఘటమున భద్రవరదియైంది నారలు. నేడో రేపో భరతశతృఘ్నులు నచ్చినవెంటనే దానిని బైకి దీసి దహనము గావించి యుత్తరక్రియల నారంభింతురు.

సోమ—చూచితివా! వలువునుకొడుకులంగని సంతసించుచుండి నదశరధక్షితిపాలుని మృతక శేఖరమును కొడుకులరాకకై వైలఘట ముంచుచువలసి వచ్చినది. ఇది దైవసంకల్పముగాక మరియొందు కాగలదా?

రామ—వెర్రివాడా దైవసంకల్పముకాదు. కైకసంకల్ప మునుము.

సోమ—కాదుకాదు. నీవు పొరబడుచున్నావు. కైకగావించినదంతయు దైవసంకల్పము ననుసరించియే యున్నది. ఏమంటివేసి దశరథునికి పుత్రా పుత్రా యని యేడ్చుచు మరణింపుచు శాపము కలదట-ఆశాపమును సాఫల్యమందించుటకే భగవంతుడి రామారణ్య వాసమును వానివెన్నాడి సామిక్రియేగుటయు, భరతశతృఘ్నులూర లేనితరిని కల్పించియుండెను.

రామ—పంక్తిరథునకు శాపమా యేల.

సోమ—మనస్కానాదు మృగయానినోదార్థియై విల్లునమ్ములందాల్చి దశరథుండటవికిజని శబ్దముచుట్టి కుంజరమునుకొని తనకోటలో, అంధునిగు తల్లిదండ్రులకై నీరుగొని పోవనేలెంది కుండనంబు పుల ముంచుచున్న మునిబాలకు నేసెనట. తనువార తెలసి విచారించెనట. మునిబాలుడా కోలబాధకు తాళజాలక నీరంబుగొనిపోయి తన తల్లిదండ్రుల కొనగుచుని దశరథుని కాజ్ఞాపించి తనువు చాలించెను. పంక్తిరథుండా జలపూరిత ఘటంబును వృద్ధతా మానిదంపతులకడకు గొనిపోయి యాయాదంతమంతయు నరింగించిన వారైతయో తడవు

విలపించి పుత్రా పుత్రాయని పలుభంగుల గోలువెట్టెడు మావలె
 నీవును మరణింపుచుని దశరథునికపించి కాలభర్త మొందిరట, కనుక
 మనమేని దూరమలదని నాయభిప్రాయము.

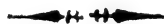
రాము—ఎవ్వరిని గూర్చున్నది. రాముని విడచియుండవలసిన
 మనదురదృష్టమునే దూరవలయును. అయిన దేవో అయినది. పోదము
 పద—(పోవుదురు)

శ్రీ రామ పాదుకా వట్టాభిషేకము.

పంచమాంకము - ప్రథమరంగము - రాజనూర్గము

(దారినిటోపుచు భరతుడు స్వగతమున)

భర— ఏమి మౌపురంబింక వికాసహీనముగానున్నది? వీట నెప్పట్టున వీక్షించినను, అమంగళకరంబులును, అశుభనూచకంబులును, అసావ్యదాయకంబులును, అసందర్భంబులును అగు లక్షణములే కాన్పించుచున్నవి. కాని సౌఖ్యసంధానంబులై యానందదాయకంబులగు చిహ్నాలెందును సౌజనూపకున్నవి రాజనూర్గచంతయు నిర్మానుష్యంబై, తేజశూన్యమై యలంకారరహితమై గప్పట్టుచున్నది రామాభిషేకమనివార్త నంపియుంటిరిగదా అభిషేకమానంద సంధాకంఠే యుండవలసిన పట్టణమిప్పుడు శోభదొరంగియుండుటకు గతమై యుదియొగదా అభిషేకంబుజరిగిన చిహ్న మావృతయు నీపురంబున దోచకున్నది. రామాభిషేకము జరిగియుండదా? జరిగియుండనిచో నా కేలయినవార్తవచ్చును? కాకున్న యభిషేకమహాత్మ్యమున కేదేని యాటంకము వచ్చియుండునా? ఏమి నావెర్రి! నకలకార్య దురంధులును, అనన్యసామాన్య విక్రములును, మహాబల తేజస్సంపన్నులును, రక్షకుల పరీదీపకులును, ఇత్థోక్తులవంక శిరోభూషణులును, నూర్వచంక

వయఃపారావార రాశానైథాకరనురులును, చూరద్రుగారును అగు ద
శరథభూమి జేంద్రుని మనఃసంకల్పమునకు అడ్డుకలుగునా అదియట్లుండ
నకలక శ్యాణగుణభాముడును రూపలావణ్య జితసోముడును, పితృవాక్ష్ప
రిచాలనాభిరాముండును, అతులితపరాక్రమ భింముడును, అగు శ్రీరా
మునకి భిషేకము దలంపబడిన దానికడ్డుకలుగునా? ఒక వేళతలవనితలం
పుగానే దేనినిన్నయాటంకము కలిగియుండినను కార్యాకార్య విచ
క్షునుండగు అత్మగుడు దాని నొడ్డింపు జేయలేకయుండునా? తప్పకసో
దరుడగు శ్రీరామచంద్రునకి భిషేకముజరిగియేయుండును కాని యట్లు
హించుట కేవియు నాథారములు గాన్పించకన్నవి. నగరంబున నొడై
న కలకలంబుగాని, మంగళ తూర్య నినాదంబులుగాని, రామరాజ్య
సంస్తుతులుగాని అభిషేకవహునిన పశిశంకలుగాని, శ్రీరామనామ
స్మరణములుగాని, రామరాజ్యసంస్తుతులుగాని, వినవచ్చుటలేదు నాకే
మో యిపురింజొరబడిన దాదిగ యపశకునములే బొడగట్టుచున్నవి.
నామసమందేలనునోగాని యోవిధమగు నాందోళనము జనించుచున్న
ది. దశరథ సార్యభౌముండు సంకల్పసిద్ధుడౌగాక, శ్రీరామచంద్రుడు
సీతాలక్ష్మణ సమేతుడై సురక్షితముగా నుండునుగాక. సత్యవిరూపణ
మును జియజాలని యట్లవిలెర్పించుచు నెందు కాలయాపము గావించ
నేని శత్రుఘ్ను డీ టికొట్టకేగియుండును. అతడు నారాక నల్లరి పె
రింగించును. నేనుచూతదరికేగియుదంతంబునాని యంతిపురంబున బో
యెదను. (పోవును)

శ్రీరామ పాదుకా పట్టాభిషేకము

పంచమాంకిముద్దితీయరంగము—కైకయంతఃపురము

(కైక విచారముతో ప్రవేశము)

కైక—ట్టపిదైవమా! తుదకెట్టిగతి కల్పించితివి. ఇంతటి దు
ర్గతినాకు కలుగునని నేనన్నదను తలంపలేదుగదా? అయ్యో! పా
ద నాయకా! నీకు నేను మరణించిన నుచేతలు దెచ్చిపెట్టితినిగదా?
భరతుడు పట్టభద్రుండగుచు నిరమానంధము నొంది యూనెత్తిదాని
వలె నారణ్యముల వేడికొంటి. కాని నీపట్లు మరణింతువనియు, మా
కీనైధవ్యదుఃఖము సంప్రాప్తించుననియు నేనుకలనైన తలంపలేదు. ద
శరథరాజచంద్రా! ఇత్యుకువంశ పయోవార్ధిచంద్రా! పారావారంబం
దలి బడబాసలంబులు ననుకార్పిచ్చునైతినిగదా! నాథా! నకలజగ
జ్జేగీయమానులను, దిగ్విజయపరాక్రమధీయులును, వర్ణనాతిత సౌంద
ర్యశీలును, సత్యపరివాల నాధురంధరులును, రవికులభూషణులును, శ్రీరా
మ లక్ష్మణ భరతి శత్రుఘ్ననామధేయులును అగు పల్వనతనయులం
గలిగియుండియు నొక్కమతుడను చెంత లేని తరిసస్త్రముల వలసినంత
టి దుర్గతికినన్ను బలవంతముగా నీడ్చుకొనివచ్చిన దానను నేనేగదా! దై
వమా! భర్తకు మరణమాచిందిని పరమవారికి నైననాకు మరణాం
తరమున యెట్టియొక్కట్లు కలిగించెదవ్రాగదా?
ఏమిది-తాను నుతులు లేని తరినిమరణించవలసినదిగా తన్నొకముసళ్ళప
యించెనని నాధుడంత్యి వాక్యములజెప్పి యుండెనుగదా! ఆమునిశా
వము సిద్ధించుటకే నాకెట్టి సంకల్ప మయ్యాది శక్తికలిగిందియుండును
కావున నిదియంతయు నిందితురాలను నేనైతినిగాని దైవకృతిమే—అ
ట్లంటే! భరతుడువచ్చుచున్నాడు.

(ప్రవేశము భరతుడు)

భర—మాతా! కేకయ రాజదాహిత్రుడు నమస్కరించుచు
న్నాడు గై కొనుచున్నా

కైక—నాయనా! మనోవాంఛా ఫలసిద్ధిస్తు

భర—అమ్మా! నీవిట్లెల మంటివి. నిన్నుజూడ నాకుభయము
గుచున్నది. నీచూఘేరు బింబము కళదొలగి యున్నది. నీవలంకారశూ
న్యవై, మలిచాంఛావై యశ్శుజల పూరితనయవవై యుతిపురిత
మంగళసూచియు గావించి వ్యవంతము నింగియున్నట్లున్నావు. తల్లీ!
తండ్రి గారికి కుశలమా!

కైక—కుశలమా! తండ్రిగారికి! హత్సైత తీంద్రదా

భర—అమ్మా! నాయనగారి కేదేని యాపదతటస్థించేనదా!
వాదేదీరుగ్గుతచేత బాధవందుచున్నారా అమ్మా! తండ్రిగారిక్కడ

కైక—నాయనా! యికెక్కితండ్రి?

చం! తనయుడ! యేలుచెప్పరును భర్తయుతప్పని నీకుతండ్రితా

ఘనమగుశోఃచంద్రమును కాంతిలమమ్మును, మిమ్ముముంది, త
న్ననయము దైవతుల్యముగ నాత్మదలంచి చరించుచున్నయీ
జనములనెల్లరన్నిడది స్వర్గముజూడగ బోయెనయ్యెయకా!

భర—హాతండ్రి! (అనిమూర్చిల్లును)

కైక—అహా! వీరందరి కెట్టియార్తి దెచ్చివెట్టితిని. కుమారా!
ఊరడిల్లుమూరడిల్లుము.

భర—అమ్మా! ఇంకి నాకెక్కియూరడి! హాతండ్రి! పుత్రవ
త్సలా! రఘుపంశౌధారకా! శంబరామరసంహారకా! గతిందితిరా?
అయోధ్యాపరిపాలనము నీకాయానముగల్పించెనా! ఇంకపుత్రాయని
జుమ్ము ముద్దులూబిల్చు వారలెవ్వరు? నేనెంతటిపాపాత్ముడను!

నిన్ను కడసారిజూచునంతటి మహాభాగ్యమునకు నేను నోచుకొననైతిని గదా. అన్నన్నా! సోదరుడు శత్రుఘ్నుడీవారైనా నెంతదుఃఖమునో గదా! భరతశత్రుఘ్నులము మేమిరువురము నీకుపేరున కే పుత్రులము. తండ్రియవసానదశయందు దరినుండి, వరలోకగతుడగుచుండిన తండ్రి కి కైవల్యమబ్బుకొరకు శ్రీమన్నారాయణ చరణావలంబుల భజయింపనివాడు శత్రుడుగాని పుత్రుడగునా? అమ్మా! తండ్రిగారి సంత్యదశయందు కన్నులకరపువీరి పీడించి కడసారివలకలాలింపని మాయురుపురిజన్మంబులు నిరర్థకంబులుగదా?

కైక — ఊహారా! ఆవిషయమున మీనలువురు నొక్కటే నోచు నోదిరి.

భర — అమ్మా! ఏల? నాయనగారు మరణించుచున్న మావలెనే శ్రీరామలక్ష్మణులుకూడ దరివిలేరా?

కైక — లేదు. అందుచేతనే మీజనకుని మృతకైబరమునింక నొకతైలఘట మందుంచవలసివచ్చెను.

భర — హా! తండ్రి!

సీ! పుట్టినాడవుగదా పూర్ణవిభావతీని

బడసిన యియ్యోకు వంశమందు

పట్టినాడవుగదా బహుధర్మయక్తమై

దనరుచుండెడిరాజ దండమెలమి

కొట్టినాడవుగదా క్యూరడౌశంబరు

నింద్రునహయార్థ మేగినపుడు

కన్నవాడవుగదా కమనీయమూర్తువౌ

తనయలనలుపురి ధన్యచరిత

అంతవాడవుమకులులే సట్టులేరిని

నకులనడచాసి సుతులకు సౌఖ్యముడిపి

తగవుపదమును బొందంగ వలసెనహహ

భూరిగుణసాంద్ర! దశరథ భూతి లేంద్ర!

కైక — కుమారా! ఈవిచారము కెన్నటికైన నంతముకలుగు నా! ఇదిశోకమును దిశ్రమింగి పితృఋణవిముక్తి కార్యమునకు గడంగి యనంతర కరణియంబూహింపుము.

భర — మారా! అసంతరితకరణీయము నావలన నేమిగలదు. నేనును అనుకొనవలసినవాడ నేగదా? అన్నిటికిని పెద్దవాడగు క్షీరాను చంద్రుడున్నాడుగదా. నాయనగారి స్వర్గమునువారత్తనెరింగి యీసాటికి వచ్చియుండదా?

కైక — కుమారా! రాముకింత వేగము గాజాలదు. రాను ఆత పీపాంతమునలేడు.

భర — ఆతడెందుటోయెను.

కైక — రాముడు సీతా లక్ష్మణమేతుడై వరునాటనే ఘ్న వసియి పటోయెను

భర — ఆ! ఆ! ఏమిటిని?

కైక — సీతారామలక్ష్మణుల వనవాసమునకేగిరంటిని.

భర — హా! రామచంద్రా!! (మూర్ఛిల్లును)

కైక — నాయనా! మాటికూటికి యీమూర్ఖ లేటికి? కష్టమఖ ములు మానవులకుగాక యింకేరికి కలుగును, జాతస్య మరణాంధ్యవం అను నాశ్రోక్తి కలదుగదా. పుడమినిబిడ్డించు ప్రతిజీవియును, యెం దోయొకచోట నెవ్వచోయొకప్పు డీచోయొకమూలమున మరణించక తీరదుగదా! అట్లు నీ మీతండ్రిగారు మరణించియున్నారు. యిక రాము నియరణ్యవాసమా! అది వాసిపూర్వజన్మకర్మానుషారము. దీనికై నీ విట్లు శౌకించుటపాడియా! నాయనా! ఏరుడవై ననీవేయిట్లు మధ్యిల్లుచో నబలలమూ, రాణివాసకాంతలము అగు మాకేదిగతి? కావుననో

తనయా! ధైర్యమువహించి, తైలపుట నిర్దిష్టమగు మీతండ్రిగారి మృతక లేబరమునకు దహనసాహ్చరముగావించి యుత్తరక్రిమీలవారింది. యరాజకమా రాజ్యంబును ప్రభుశూన్యమౌ పృజలను నముద్ధరించు తెరంగూహించుము

భర—అమ్మా! సీమితగా ధైర్యమును చిక్కబట్టి యుపస్యసింహులిగినందుల కలఱితినిగాని తండ్రిగారిమరణోదంతమును వినినంతనే పగము నన్నగిలిన నాచున్నోధైర్యము రామారణ్యగమనవార్త నాలించి నంతనే పూర్తిగా నశించినది. ఇక నేనీమియు చేయజాలను?

కైక—పెరిగివాడా! అ వీలగునా! రాముడూరలేనికళంబున ప్రస్తుతమింటనున్న వారిలో నీవే త్వష్టుటైనకలంబున, తండ్రిగారి మౌడల రాముడుగావలసిన కృత్యంబులన్నిటిని నీవేనూ చేర్చవలసియున్నది. కావున గురువులగు వసిష్ఠులవారినిరావించి వెంటనే యావనికి గడంగుము

భర—అమ్మా! అన్నదిటకు గొప్పవచ్చి యాతనిచేతనే యీ కార్యము కొనసాగింపజేసెనను పిదప నాతడే రాజ్యభాంమువహించి మనలనేలును.

కైక—రామచంద్రుడు చతుర్థశాబ్దంబులు గడించినగాని పవమలనుండిరాదు.

భర—వలరాదు! వనముల పదునాలుగొడ్లు వసియుంది రావలయునని వానినెవ్వరైన శాసించిరా?

కైక—ఇంకెవరు? మీజనకుడే శాసించెను. తండ్రియీవతి యాటనే తలదాల్చి రాముడడచికేగెను, వాసివీడియుండలేక నీతాలన్నులేబగిరి.

భర—ఏమి! యీవింత? అభిషేకమనివార్తనంప నాతండ్రి

రామునకరణ్యనావమే! గల్పించెను. అమ్మా! ఇప్పుడు నిజముగా
రాజ్యమరాజకమైనదా?

కైక — అరాజకమెట్లయ్యెను?

కన్యతండ్రిగించెను అన్న శుడవులకేగెను రాజ్యభార మింకెవ్వరు
తలదాల్చును. ఇదిగాక

ఉ! నాముడులేనిరాత్రియు ర ! సోదితింపనిశాస్త్రవిద్యయు

ద్దములేనివీరుడు వి ! భేయతజూపని నాతినర్వదా

నీములులేనివైద్యమును ! సశ్వలభావములేని మానిశ్రీ

రాముడులేనిరాజ్యమును ! రంజలజేయపు భూషణావళి!

కైక — రంజలజేయదని రాజ్యమరాజకముగావించుకొందురా?

భర — కావించుకొనిక యహమ్మస్పియని యెవ్వరుబూనుకొం

దుగ?

కైక — రామునితాత వాడవునీవుగదా! రాజ్యభారము నీతలం

దాల్చువు.

భర — అమ్మా! ఇట్లననీనోర్చెల్లవెనే

కైక — కలతెరంగెరింగితి నిందుగలకానివ్యతయేను?

భర — రామాపడవికేగుమని తండ్రిగాశేలకాసిందిరి,

కైక — అననశ్యావాగ్నిక్షు నిలపుకొనుటకు

భర — అనగా

కైక — కుమారా! అంతయు వివరింపుమందువా

భర — చెప్పవలయును నామనంబు తొందరజెందుచున్నది,

కైక — నాయనా! మున్నిద్రనహాయులై జని శంబరామకునితో

మితండ్రిగారు బోలెడుంటుంటివా.

భర — వింటి. ఆనమరమునకు నీవుగూడబోయియుంటినిగదా

కైక — పోయి యుంటయేకాదు. పతికినహాయునై పోరానర్హుని.

అందుకాయన మెచ్చి నాకు రెండువరములిచ్చెను,

భర—కావచ్చును, తరువాత

తైక—ఆ రెండువరములను నీడు వలయునప్పుడు గైకొనెదనంటిని, అందుకాయన నమ్మరించెను,

భర—అమ్మా! ఈశోద్ధాతమేల? అనలుసంగడిదెల్పయు.

తైక—ఆ రెండువరములను నేనివునునేడుకొంటిని.

భర—ఏమి! దీనికంతకు కారలవు నీవా యేమి! ఆవరము లేవి?

తైక—గీ! రామచంద్రునిమారుగా । రావ్యయందు

పట్టభద్రుని ననుజేయ । వరమిదొందు

భర—ఇది నాకువలప్రసాదమేనా! నాపాలిటివెద్దమ్మా! రెండవశోక్తె.

తైక—పదియన్నాల్లేదు కాంతార । వానమునకు

నకుగ రామునికాసిండు । టరయరెండు!

భర—ఛీ! పాపాత్మురాలా!

తైక—ఇకవీరిచే చీవాట్లదప్పవు

భర—రామచంద్రా! కీర్తిగుణసాంద్రా! నీకెంతటియార్తినా జననిమూలమున సంభవించినది. ఓకేకయరాజపుత్ర! ఎంతటి ఘోరమున ప్రేషిగట్టితివి? ఈమర్బున నీమానసమున దెల్లుడపించినది. ఈదురాలోచన నీకెవ్వనపడేశిందిరి? కోరిక నొంగిని కొంపలముంపదలంపవచ్చునా! రామవియోగమున భరింపజాలక శుద్ధి గలిగిందియింభును. అంతేనా?

తైక—అంతే

భర—ఎంత ఘోరము గావించితివే! ఎంతటియాపదకు మావంశమునకు దెచ్చివెట్టితివే! ఎంతటిశోకముద్రంబున ముజ్జనమౌకొనల్యాదునిత్రలముంచితివే! ఎంతయు దుర్భరంబగు వైధవ్యంబునెంతవూ

సికతో దచ్చుకొంటివే? మణిపూస మగు శ్రీరామచంద్రు నట్టికప్టముల
చాట్టెసితివే? ఎడక న్నరుంగనివానికి నెంతటి బాధలన్జొన్పితివే? కలుషా
త్కూరాల!

కైక — కుమారా! ఏలసంతగా విచారించెదవు.

భర — ఛీ! నన్ను కుమారామని బిల్వకుము.

ఉ! మారపునీవు నాకనుచు! మన్ననజేసితి నింతకాలమున్
భూతమ! నాదుసోదరుని! పూజ్యనిమానుని రామచంద్రునిన్
భూతపిచాచచూర్చిగు! భూములనుండగ బంపినావుగా
పాతకి! నీవుతల్లివైతి. పాపుకన్తైతిని నీకుబుట్టుటన్॥

కైక — తనయా! తల్లిసీట్లు దూషించుటపాడియా

భర — దుష్టాత్మురాలా! తిల్లివిదూషించుట పాడికాదుగాని,
కుమరు నడవికి బంపుమని నాధునిగోరుటపాడియా? ప్రాజ్ఞేవ్యుని ప్రా
ణములన్గొనుటపాడియా! ఘోరకీ! భర్తృప్రాణపహరణం తక్! ఎంతటి
పాపురాంపుగాకున్న ఇంతటిసాహసమునకు గడుగుదువా

సీ శ్రీరామచంద్రుండు । ఘోరాటవులకేగ

గన్గొనగల్గితే । కఠినురాల

కల్యాణియాసీతి । కాంతునివెన్నాడ

కన్గొనగల్గితే । కఠినురాల

భూపాపదౌ తండ్రి । పుత్రాయటంచేద్య

కన్గొనగల్గితే । కఠినురాల

మోహనాకారుండు । ముద్దులలక్ష్మణుడగ

కన్గొనగల్గితే । కఠినురాల

ప్రోద్ధియిల్లాండుగుతులపై । గోడుజెడ

కంటకన్గొనగల్గితే । కఠినురాల

భైరవిదేవిసాక్షిగా । పాపమనక

ఘోరకార్యంబుజేసితే । కుర్రురాల ।

కైక—నాయనా; నీమేలుగోరియే నేనింతమట్టుకు సాహసించి తిని, కావున కోపగించక రాజునై నాకు కన్విందుగావించుము.

భర—ఛీ! భూతమా! జననివేష సంచారము నోపికాచమా! దశరథేకునిపాలియు కాలభుజుగమా ఇంకను స్వీయూట్లాడుచుంటివే.

కైక—భరతా! ఏలయీపరితాపము. నీవు నన్నిచుడెంతదూరి నను ప్రయోజనముగలదా? గతిందినదానిపై వేగది ప్రయోజనమేమి! కావునరాజ్య-

భర—పాపాత్మురాల, రాజ్యము ఘోషింపరాదు. కలుషాత్మురాలవు నీవునాకు తల్లివై సంతకాశ్రయన నీదుష్టచేష్టలకు, అసందర్భపు సంకల్పములకు, గొంతెక్కువలకు పాపవృత్తింబులకు తలయూచి నేను భవదాజ్ఞానువర్తివై చరింతునని, తలపడితివా? పాత!

నీ! పాపనుడౌరాము | భార్యకోడతగూడ

కానకుబంధితే | కిరీమరాల

బలవంతమున భర్తప్రాణముల్లరియించి

వైధవ్యముల్గొంటి | వ్యభిచార

పూతచారిత్రయా | మూలహాసల్యము

మందిరేశోకాభి | మూఁగురాల

ప్రభువురాముండని | పలమించుచులకు

గూర్చితేడుఁఖంబు | క్రూరురాల

అన్నబెనుబెంటుపడవుల | కరుగుమంచు

పంకినావలె లక్ష్మణు | పాపురాల

ఇన్నితాభలంపరి | నేచుకంట

నీవుబుడియంగరాదట | నీచురాల!

కైక—కుమారా! సాధ్యమగు నన్నిట్లు దూకుట నీకుయుక్త

మో! తల్లినినిందించువాని కెందైన కీర్తికలుగదా?

ధర—నీవు గావించినదంతయు కీర్తి జకనమేకాబోయినా? వైకా!
నీవు సాధ్యవై నచో

ఉ! భూతలనాధుపట్టియగు । భూనుతన ఘన తోడ హాడితా
నీరరికాననాళికని । యేగగదాతను సాధ్యయాటనీ
వాలెగభ్యసించిపతి । నాత్మదలంది గతింది యుండినక
పూతచరిత్రవంచునిచు । బూజములెల్లగు సున్నుతింపరే!
సాధ్యవై నచో చానక యేజవించియింటివి.

కైక—నాయనా! చావలసినదేగాని నీవుభూతలమేలగా
పాడవలయునని జిమిది యుంటిని.

ధర—ఇంకను నే రాజ్యము కలుదుననుకొనుచుంటివా? నీకంత
కోరికగానున్న నాకుమారుగా యీ నేలనీనేలికొనుము.

కైక—నీవేమిచేయవచ్చు?

ధర—ఏమిచేయునునా? పసిప్పులవారి యనుచుతిని పితృఋణ
విముక్తుడనై, నాంబులు జరిగిరిదాల్చి, శత్రుఘ్నుడు మెటరా, చతు
రంగబలసమేతుండికై, క్రీడాకువాన స్వయం గావించుచు రామమూ
ర్తి బాసకీలక్ష్మణులతో హాడి పసియునుచున్న వసుంధులశోభి వారి
పాదారవిదంబులకు సాష్టాంగదండప్రకారంబు లాచరించి, జనకుని
మరణవార్తవిన్నవించి, వానితో బాటు జనకునికై కొంతవడివిలపించి,
సీరామునయోధ్య కమ్మని బ్రతికూలిగొనివత్తును. అమహామహుండు
రానిచ్చగింపజేసి అతనితో బాటు కేనుచు పదురాల్గేర్లు పెనవానము
గావించి వచ్చెదను. అంతేగాని నేనీరాజ్యమునొల్లను, రామసూర్యం
బగు యీనగరినివాసంబునొల్లను దౌష్ట్యసహితంబులగు నీమనోవాంచి
తంబు వైలను రక్కసి! దోధవడినదా.

కైక—బోధపడినది చేతగానివానివలె సిద్ధముగానుందిన రా
జ్యమునువీడి వనాళికతోయేక ననుచుంటివిరాచపాడియా! లేకవీర

ధర్మమా! కాకమీవంశలాంఛనమా.

ధర—పావీ! నోరుమూసుకొనక కాదులరచెడవేల!

కైక—రామభక్తునివలె బిట్టుమాట్లాడుచుంటిగదా

గీ! తండ్రియావతి బోబోయ దప్పటంచు

భూమినుతతోడ జొచ్చెను రాముడదని

తల్లియాజ్ఞను మీరుట తప్పటంచు

ధరణిసేలగ రాదోలో తనయనీవు

మాతృఋణములేర్చుకొనరాదా! యిత్వోకు కులజలీడిచెల్లదా

ధర—ఛీ! ఛీ! భ్రష్టురాలా! యిత్వోకువంశనాశనహేతు

భూతురాలా! పురాకృతపాపఫలంబున నేనునీగర్భయన జన్మించితిని.

ఈజన్మంబునగూడా యాజ్ఞసీరసావహితునని ముందెట్టి యధమాధమ

గర్భంబున జన్మింతునో.

గీ! కొడుకం నడవీకిబాహున్ను । క్రూరురాల

పరిని గోల్పడినట్టి । నిర్భాగ్యురాల

రామునానతి లేకుంట భూమివైని

బ్రతుగల్గితి పోగడే పాపురాల!

నమ్మజూచినకొలది నాయెడల మంటయెత్తుచున్నది. నేనోయె

దను.

కైక—నాయనా! భంతా

ధర—ఛీ! ఛీ! (పోవును)

కైక—అనుకొనునట్లనది. నేను రెండింటికీచెడిన రేపడినైతిని.

అకాభంగమైనది అవకీర్తిపాలైతిని. మఁధరా! నీవునాకొంపముందితిని

(తెరతారును)

శ్రీ రామచంద్రావట్టాభిషేకము.

పంచమాంకము-ద్వితీయాంకము-కానల్యయంతఃపురము

కాన—ప్రాశక్త్యరా! మాకిక నెవరుదిక్కు! పతిగతించిన పతి
యొక్కజీవితమిదియేహ్యముగదా! తనయూ! రానుచంద్రావీధివార్తను
విన్నయెంతకొకింకు ప్రాదా! కారడవుల దానీకీలక్షణన మేతంబుగా
నెట్టియిట్టిట్లు పాలగుచుంటిప్రాశుమారా! పమనాలుగుపత్నీరముల
గదియెట్లన్నటికి? మాకార్తిదొరందుట యెన్నటికి?

(తెరలో) గీ! రాముకానకుబంపిన రామకొడుకు

ప్రభుపిరాముని బొమ్మన్న పాపికొడుకు

భరతుడక్కర నీభువి బరగువాడు

నిన్నుజూడఁపచ్చెనో కన్నతల్లి!

ఎవరిదాకంతవ్వరము— అది భరతుడు. పితృకర్మలనాచరించి
రాజ్యపదవిసంది మాతకు సంతసంబాసగూర్చితినని నాకుజెప్పవచ్చును
న్నాడుగాబోలును, వీరిమోము నేనెట్లుగాంతును! వీరితోనెట్లుసంభా
షింతును?

భర—(వెనుకటి పద్యమునుచిదువుచు ప్రవేశించి) అమ్మా!
భరతుడు నకుస్కరించుచున్నాడు.

కాన—ఏమందును, నాయనా! రాజ్యకార్యవిర్వహించువగు
ము, వీనియినేషమునకర్థమేమి?

భర—యూతా! రాజ్యకాంక్షనాకు గలదనియేనీకునమ్మకమా

కాన—కానిచో యింతమట్టుకేలవచ్చును?

భర—అమ్మా! నకలమొరిగినజగన్నాథపు. పరమపవిత్రపు.
పూతధారిత్రపు సగ్గన్నమాతకన్న యన్నివిధంబుల నెక్కడుదాసపు.

దళరథకుని పట్టపుదేవిని! కీశాండగు శోకతేవ్యుడగర్భతాతపు వరకు
దయాశ్వురూపుండగు శ్రీరాముని కన్నతల్లిని నీవెట్లు సెలవీయతగునా?

కాస—ఇందునే సెలవిచ్చినదేమున్నది? మూర్ఖులకార్యమూచ
రించుట నేకదా! నవయావనవిలాసుండగు నామస్థులయ్య జాయాసో
దరనమేతుండై యడవులబట్టవలసివచ్చెను. సోలజగజ్జేయమాన వ్య
తాపుండగు పతిపుత్రశోభిషు మృతజైండువలసివచ్చెను.

భర—ఇంతన్న సూలములతో బాడిదినమేలు తల్లి! మీరు
అని బహువచన ప్రయోగమేలశేసెరవు.

సీ! రామావశిష్టపు రాజ్యమాసిందిన

చెన! లక్ష్మీనృపాత్య శివీవల్లు

పరిపాలనముకేయ నుగిసానాతియేని

భూమిలోగ్నముజంప బూనివల్లు

మాయన్నదేవుగా మదివలంకయున్న

కల్లుపెల్లుగదాచ గడగివల్లు

కైకగావించిన కాపట్టుమెరిగిన

మింద్రోగముదొంగి విందివల్లు

అమ్మ! యిపుడైనభూలక్ష్మీ కాసపడిన

తండ్రి పాదద్యయము గప్పివల్లు

తల్లి! యీపల్కులందెక్కి తప్పునన్న

జుని జునిపాపంబు గనవయ్యు||

[ప్రణమిల్లును]

కాస—భరతా! తెమ్మ! యియ్యెట్లై?

భర—అమ్మా నేనువిరపరాధుడననియు, నాకు రాజ్యేచ్చ

లేదనియు మీకునమ్మకము కలిగినదా

కాస—ఇందు నిరసన దత్వమునకు నపరాదత్వమునకు నేము

న్నది తల్లినీకైదాచియుందిన రాజ్యైక్కిని తండ్రిగారిమరణాంతరము

క తలంచాట్టుట యవరాధనా! నాయనా! రాజునై మీరిల్లి కానందముచేకూర్చును.

భర—అయ్యయ్యా! ఇంకను నామరాజ్యమనయే పట్టుచుంటివా! ఇ నాకేది తెరవ. నాయుండలి యీ మనవింద నెట్లుతోలంగించుకొందును దిక్కులేనివారికి దైవమేదిక్కుదురుగదా

సీ రాజ్యంబుపై నాకు రాగంబులేదని

జెప్పడితల్లితో సిద్ధులార

రాముండునాకభి రాముడొంచు పం

జననికిదెల్పుడి సాధ్యులార

వానికితల్లితో సమమునాకనిమిర

లమ్మతోదెల్పుడి యత్తులార

కైకజేసినక్రూర కార్యమెరుగవంచు

దెల్పుడి మంబతో దివ్యులార

పుధితియకునాదు బరగుది క్షాల్వలార

నకలమెరిగిన యోమాని చ ర లార

నాదు నేరింబు సుంతయు లేదటంచు

సమ్మోకముబుట్టెదెల్పుడి యత్తుతోడ

(బ్రవేశము వసిష్ఠుడు)

వసి—అమ్మా! కానల్యా! భరతుడు నిరవరాధుడు.

కాన—గురువరా! సమస్కృతులు. సురుష్పాంతకంబైనతిని.

భర—గురువరా! సమస్కృతులు. అమ్మా! పందనములు.

కాన—నాయనా! మనోవాంఛాఫలసిద్ధిరస్తు. కుమారా! పితృ

ణవిముక్తుండవై తివా.

భర—అమ్మా! దహనసంస్కారము గావించితిని. ఉత్తరక్రి

యల రామునితోగూడి యునర్చెదను.

కాన—తండ్రి! అది నీ క్లుప్తసాధ్యమును. రాముడవనిమన్నాడుగదా.

భర—అమ్మా! నేనందులో నెడను.

కాన—రాజ్యము నేలనా.

భర—అమ్మా! ఏమి నీవై! స్వజనమృగయాభిరాముండగు శ్రీరాముం డడవినుండ నేనీపట్టణమును విడిచిపెట్టినా! తల్లీ! కీర్తిగణ సాంధ్రుండగు శ్రీరామచంద్రుడు జటాభిషేకమునానినా నేనుకుటంబులచలదాల్చినా? మాతా, సకలజాన్ముతకీర్తియును శ్రీరామమూర్తికానకంబుల నారలందాల్చి చెలంగుచుండ నేమిచములపలదాల్చినా? జననీ! నుగుణగర్వితుండగు మగ్గిరు సోదరుడు కందమూలాదుల భక్తిచి కాలముగనుచుండ నేనీ చభిషేకమున ల నారగి తునా? జనయితీ! రాముడడవినుండిన ఎకీరాజ్యమేల? ఈసకలనివాసంబేల? ఈచతురంగబలంబులేల? కాజ్యభిషేకంబు ల.

కాన—అట్లయిన నా! నా! నీ ద్దేశమేను.

భర—మాతవగు నీధూనకీర్తిని యీవేషంబున, గురుకర్మ ఘ్నులు వెంటరా చతురంగబలసమేతుండనై, శ్రీరామభక్తిరత్నరుండనై మత్సరహోదరుని దివ్యచందావిదంబుల సేవజేయునుత్సాహముతో మాటిమాటికి దారిమెదిలి నామహాభావుని దివ్యనామ సంకీర్తనముగావించుచు, అన్నదరికేగి జనకుని మరణవార్తయెరింగించి గురుసమక్షమున శ్రీరామ లక్ష్మణులతోటా టుత్తరకీయలముగింది,

కాన—పిమ్మట

భర—పిమ్మట నోమాతా! రాజ్యభారములందాల్చి ననకుండుండనియు, తప్పకదయజేసి జానకీసమేతుండనై పట్టభద్రుండవు కావలసివదనియు రామునివేసి తోడిదెచ్చెదను.

కాన—కుచారా! తిరిగి యెంతలోపచ్చెదవు.

భర—జననీ!

గీ॥ అన్నరాముడు కరుణించి యటనివీడి
వచ్చెనేనియు ననునవచ్చువాడ
నల్లురాకున్న నాతని యంపనండి
నసములందున హాయిగా మనెదనమ్మ॥

కాన—“య్యో! నల్లునివ రాజ్యమేమగును?

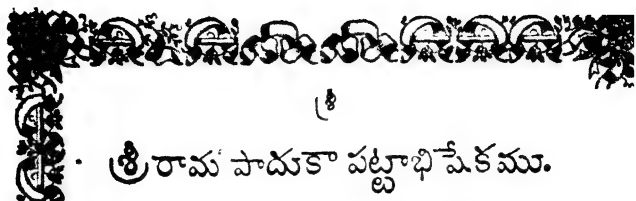
భర— గీ॥ కొడుకుకై తాని పతిఃత్రిశోక్తేవేది
దాదివెట్టనయట్టి యాధరణితలము
కొడుకువసములకాలంబు గడుపుచుండ
యేలుకొనుచున్న కైక తానింకమీద॥

తల్లీ! నీవిందుకాటంకపూనెప్పుజనదు.

కాన—నాయనా! నీయిష్టము, పోయి రామ నియాజ్ఞానువర్తి
నై మరలిరమ్ము.

భర—చిత్తము (పోయినచ్చెదను)

శ్రీ

శ్రీరామ పాదుకా పట్టాభిషేకము.

వస్త్రాంశము-ప్రథమరంగము-గంగాతీరము

ప్రవేశము-భరిత-శశ్యములు-వసిష్ఠుడు.

భర—గురువరా! రామునియొడ కీమదలందిన యారామకు
కుమారుడనాటచే వివీలికాదిబ్రహ్మపర్యంతముగల తవరాసులన్నిటికిని
నేమిరోధి నైతిని. కనకశక్యవునకు వ్యష్టాదునివలె నేసీకైకకు జన్మించి
తిని. నాయం దేకలువమునులేదుగనుక ప్రష్టాదునకు విష్ణుసాన్నిధ్య
జుట్టినట్లు నాకు రామునిపాదసేవ లభింపదా.

వసి—భరతా! ఏలవాసోయెడవు త్వరలోరామునికాదగలవు.

శ—అన్నా, మనముచే గంగానదిని శూటించితిమి.

భర—ధన్యోశ్చి, ధన్యోశ్చి, ఓపతిపానీ, మరధునీ.

గీ॥ కైక ! దువుపబుట్టిన కలవమొకటి

శిన్నమునామ సుదీర్ఘ బన్నమొకటి

అన్ననంపిని యశకీర్తి నందుటొకటి

బావునాయున్నా తావనీ భర్గురాణి!

వసి—రాకుమారులారా, మనమీనదిని దరింపవలయును.

(ప్రవేశము గుహుడు)

గు—ఏటా గద్దెద, ఎవుల్లావచ్చోళ్ళు, ఓ, ఓ, గుర్రాలు!
కృష్ణాలు, ఏనుగులు, సిపాయిలు, అన్నివత్తున్నాయి.

శే—అదే యెవడోనిపాదుడిటువచ్చుచున్నాడు. వానినహయ
మున మోసమీనది దాటుదము.

గు—అయ్యా, మీరోళ్లందఱి

వసి—గుహుడా

గు—ఎవరది? వైసిష్టయ్యా, దండాలండోయ్

వసి—నీకుశుభమగునగాక.

గు—గడ్డాలబాబూ, ఏటియడాపుడంతా, ఎందుకియన్ని యడ
పుల్పోకి, ఈబాబులారుబాబూ.

వసి—వీరుభరతశత్రుఘ్నులు, రామలక్ష్మణులజూడ బోవుచు
న్నారు.

గు—ఏ టిటి? భరతుడా, యేరాజనేవయ్యా, రామయ
బాబునడివికంపేసి ఈయ్యారాజమేల్లనూనాయము. ఇదిసాలక మల్ల
యద్దానికొచ్చారా? మా గొప్పయనసులయ్యా, ఆయనస్థానీయబ్బ
యి సరిపోయినాడయ్యా, అలాగైతే ముందునాతోయద్దంసేసి యెల్ల
య్యా, నీకైతే గెలుస్తావో నాబత్తె గెలుస్తావో.

భర—ఇక నాజీవనమేలకాలైనా, భరవ్యాజనిచే వడచివాట్లు
తిని వానిని సమాధానపరచివచ్చితిని. మిగిలినవీపాదుడు పూర్తిచేయు
చున్నాడు. కేకయరాజపుత్ర; రామకార్యమునకు విఘ్నముకలిగినందు
లకు లోకమొరతపహరహలూచుచున్నదో నాకుగలిగెను చీవాట్లవలన
డేలుచున్నది; ఇట్టిరతిని కౌరవమేభూషణము, అయ్యా, నేనురాముతో
సంగ్రామమునకేగలేదు.

గు—మరుందుకేటి.

భర—రాముని గొనివచ్చుటకు

గు—ఎల్లవయ్యా! నానునమ్మము

వసి—గుహుడా! నిజమే

గు—చశగాని రామయణముని బరిమలాద్ధానికై తే యిల్లం
తాయెందుకు. ఈశ్వయొద్ద ఉంచండి, మీరుముగ్ధురెల్లి ఆణాబుల్లి
అమ్మనిమాసిరండి

భర—వారలెందున్నారు?

గు—సిరికూటంబో

భర—మామువ్వురిని చాటించుము

గు—రండిమిమ్మల్ని గడిపెత్తాను

(పాదురు—తెరవాగును)

శ్రీ
 శ్రీ రామ పాదుకావట్టాభిషేకము.

నత్తమాంకము-పృథ్వీరంగము-చిత్రకూటము
 (సీతారామలాసీనులై యుందురు సామితి) దూరమున నిలుచును.

సీత—నాథా! ఈవసమెంత యాపందజవకమో జూదితిరా
 రాము—జా: కీ! నాకేలనోడిత్రచున్నస్థమైయున్నది. యిప్పటికిం
 కనుకుడటగుడలేదు.

(తెరలోభాగము) గీ॥ తండ్రియూనితిజాలింప దలచువాడు
 ఆలిసోదరుల స్థూతి యరుగువాడు
 శావనాత్ముండు రాముడు ప్రభుమనాకు
 వానిజాడలదెల్పుడి వసమలార

రాము—సోదరా! జూదిరమ్ము
 ల—చిత్రము [చోపును]
 రాము—కంతభయ భరతునిదివలెనున్నది
 సీ—ఆరడిందేలవచ్చును
 ల—(తిరిగివచ్చి) గీ॥ యావసుండుననినుబోలు భూవవసుండు
 కాననాభిజిబంపిన కైకకొడుకు
 భర-(ప్రవేశించి) వచ్చుచుండెను: స్థూక వానివంద
 సములగొనుచున్న శావన నామరాము॥

(నచుస్కరించును)

భ-శ — భవదీయసోదరులు పరిగొమ్మలుచున్నారు. తల్లి! పక్షవకతా వందనములు,

రాము — సోదరులారా! లెండులెండు, భరతా
చం! కుశలమెభూతనేతునకు కోసలభూవతిగర్భచారకున్
కుశలమెసేమతల్లిగిని కోమలలక్ష్మణుగన్సతల్లికిన్
కుశలమెభూనురావళి కోటపసిందెడి నేవకాళిన్
కుశలమెమానిచంద్రులకు గూర్తు వెహయిజనాళికెంతయున్

భర — అన్నా! కుశలవార్త లేదువిన్నవితము. మనకుదరింప
రాని ఘోషవివత్తు సుఖవిందినది. ఇందుండి మనలనొద్దువనేయువా
రెవ్వరన్నా

రాము — సోదరా! ఏమిటి? ఏలవిందించుచున్నావు

భ — గీ! అన్న! వనములవసియువ యొక్కీవు

శేఖనెక్కిన గండవ దివసమందు

పురిశోకంబుచేతను పొక్కిపొక్కి

తండ్రిదివిజాడభుగివీడి తలలెవయ్య

రాము
లక్ష్మణు
సీత } మా! తండ్రి! (అవిమూర్ఛిల్లుదురు).

భర — సోదరులారా! ఊరడిల్లుకు. అమ్మా చింతదొరంగుము.

రాము — మాదవకా! పుత్రవత్సలా! గాధినందనుక్రతురక్షగా
ర్థము మేమేగినప్పుడే మమ్మువిడనాడి యుండజాలకపోతివిగదా? ఇప్పు
డు కాశ్యపముగామమ్మందరివీడి యెట్లునివికేగితివి? మాకికనవరుదిక్కు
మేముతండ్రిలేని బిడ్డలమైతిమిగదా? అయోధ్యపుభు శూన్యమయ్యెను
గదా? పుడమికళావిహీనంబయ్యెనుగదా! ఆదిత్యపనియెవని నాధుడే
గుట దివిశోభగలిగెనుగదా? తండ్రియవసానదశయందు మమ్ము
దలచెనా? మాతోనేమైనా జెప్పకుననా!

ధర—అన్నా! ఆనమయమున నేనునులేను. తండ్రిగతిందిక
మాడవనాటికి నేవచ్చి లైలుతునిద్దిప్తుకుగువాని కళేబరమునకు దహ
నమంస్కారము గావించితిని.

రాము—అయ్యో! మీరునుమావలె తండ్రిదూరమైతిరా
కటకలా! ట్నెతలేందా! నావనవా సాయానమును భరింపజాలక
దివిశీరితివా? నాయనా నీకుమరణకాంతుడను నేనైతివా? నల్వడు
నుతులంగలియుండియు చెంతనొక్కడును లేనిభరిని సిద్ధిపొందితివా.

[అనుబంధము 9]

ధర—అన్నా! ఏలయింపరితాపము. దింతలాడిని కార్యక్రమ
మునకు గడంగవలయును.

రాము—సోదరా! నిజము. మనమిచ్చడేమిచేయవలయును.

ధర—గురువులగు వశిష్టులవారి యనుమతిని జనకుని కుత్తర
యలు గావింపవలయును.

ఃసి—రామా! అదిలెన్న

రాము—చిత్తము. గురువరా. హాకీ! సోదరులారా! రండు
మందాకినీతీరంబునకేగి పితృముగవిముక్తులమై మగుడివత్తము.

అందరు—చిత్తము [పోవుదురు]

శ్రీరామ పాదుకాపట్టాభిషేకము.

న ప్రహరకము—ద్వితీయరంగము—వర్ణకాల.

రా—సోదరులారా! పితృముగవిముక్తులమైతిమి, గురువరా!
అనంతరము.

వసి—రామచంద్రా! ఏమన్నది. పితృబుణవిముక్తులై తిరిగి మన దిక పితృచాలనావృతంబగు జేశంబును, జేశజతుల కష్టయిష్టంబులను భరింపబూని పరిచాలనకు గడంగవలయును.

రా—అది భంతునివని, సోదరా!

భర—అన్నా!

చం! జనపతి యాజ్ఞయ్యుచ్చవని పాగితిలక్కులుతో వనాభిస
తనపతియేగుచుండెనని తన్వియువచ్చుచు వెంటనంబుడుగా
తనయులు కానజేసిరని తండ్రీగతించెనుగావ యింక నా
మనమెటురాయిజేసుకొని చాలనజేయుదు ధాత్రిసోదరా!

రా—భరతా! ఇట్లనడగునా? అది నీకుపాడియుగునా! రాజ్య
మరాజ్యము గావించునా

భ—అన్నా! శ్రీరామచంద్రా! నీవు నీకాలక్ష్మణున మేకుండనై
నారల ధరించి. జటాభిదాల్చి, విల్లములబూని మానివేనాయత్తచిత్తుం
డనై, రక్తసింహుల యొక్కడగింప నుక్తుండనై, పితృవాక్పరిచా
లనానకుండనై, కాశనాభిని, విరాగులగు బై రాగులచందంబున కాలం
బుపుచ్చుచుండగా, నేను నగరంబున, ఆమూల్యవస్త్రాలంకార భోధి
తుండనై, నవరత్నఖదిత సింహాసనాసీనుండనై, నిరంతర రాజ్యభోగా
నుభవానకుండనై, సందిమాగ ధస్తుత్యుండనై పంచభక్త్యాన్న భోజనం
డనై కీరీటధారి నై రాజ్యంబుష్ణయగలనా?

రాము—భరతా యివేటిమాటలు? నేనడవిచుండగా నీవు రా
జ్యమేలననుచున్నావా? నీవుగాకున్న యింకెవరు నయోధ్యనేలువారు?
నీవిట్లనిన రాజ్యమేమగును

భర—గీ! నీవుగాకున్న రాజ్యంబునిద్రజెందు
ధరణిభారంబులదాల్చి తగనునేను
ప్రజలనన్నుతి భుజిసేలి బడయుజాల
రాజ్యమేలంగరమ్మన్న రాజుచంద్ర! (ప్రణమిల్లును)

రాము—సోదరా! లేలెమ్ము శోకముడిగి ధైర్యమునాని
 నీ! అయోధ్యపురినినీ పక లంకముగ నేలు
 కాననాల్కికీర్తి గాంతునేను
 పురవారలనునీవు పరిపాలనము యు
 మడవినిపాలింతు నయ్యనేను
 రాజదండమునీవు రాజవైదాల్చుము
 విల్లములనుదాల్చి వెలయునేను
 విలువదుస్తులదాల్చి మెలగుచుండుమునీవు
 నారచీరలదాల్చు నయ్యనేను
 తలను రత్నంపు మకుటంబు దాల్చుమీవు
 తండ్రియానతి నాదల దాల్చునేను
 రాజవైదాల్చు నగరిని తేజరిలుము
 మానిరాజగనటవిని మనదనేను।

భర—అన్నా! యివేటి యూరడిపులు అట్లుగావింప నామన
 సొప్పనా? వనవాసము నీకుమారు నేగావించెద, నీవేగి రాజ్యమేలుము
 రాము—సోదరా! వనవాసముజేయ తండ్రినాకాజ్ఞయిచ్చెను
 గాని నీకీయలేదుగదా కాననవాసంబునేనేజేయవలయును రాజ్యపరిపా
 లన నీవుగావింపవలయును. సోదరా! మనయు రఘుపంశస్థులము,
 సూర్యవంశశోభితులము, పతివ్రతాగర్భసంభాతులము, సత్యవాద్దీక్షా
 ధురంధరులము. పితృవాక్యాలనా పఠంతులము, మనమిట్లు తండ్రి
 యానతిని మీరి చరింపనెంచుటతగునా? నేను తండ్రిగతించినంతనే
 యాతనియాజ్ఞలం ద్రోసిపుచ్చి, పనివీడి పురిజొచ్చి భరణినీలితినేరి లో
 కులు నజ్ఞేసెడు నిందకుమేరకలుగునా? లోకులుచెబది శాంతిదియూర
 కుండినను, ఆకుష్ఠికసౌఖ్య పరిచారము, సకలైశ్వర్యసంభారము,
 దుష్టశిక్షణ శిష్టశిక్షణ విచక్షణుండును, లీలామాకుపవేషుండును

దుత్తాంగవరాఢునిండునగు భగివంతుడు శిక్షింపకమానునా? ఇవ
న్నియు మనకేల! నీవుగావించు మన్నకార్యము నీతివిరుద్ధముకాదా!
కనుక సోదరా అట్టితలంపు లికమానుము.

భర—అగృహ! దీక్షవీడకానరమవా? అట్లులై న,

గీ! ఇచ్చిడేవీడు జొంగనీ! కిచ్చమదివి

గల్గుండిన మీతోడ! కాననముల

వదియునాటగు వన్యరాల! బ్రతుక సెలవు

పేరు తోడుత నాకిన్నా! రామచంద్ర

రాము—తమ్ముడా! ఇదిమరింత చక్కగానున్నది నేనడవికిఁబో
రుచుంటినని కల్హ కర్ణిగా వినియెంత నే లక్ష్యము నావెటవచ్చెను ఇ
చ్చును నీవిందుడ నోరుచుంటివి మనము మువ్వరమిచ్చుటనే యుండిన
శత్రుఘ్నుడు మాత్ర మూరికి బోవునా! అతడిందే యుండును. ఇకరా
జ్య మేమగును? భరణి నెవ్వరుబాలింతురు? పృథ్వీమరుదురు? జనులక
వ్యముల సరయువారెవరు? ముఖ్యముగా మన మారిల కెవరుగతి? వా
రల నోదార్పువారెవరు? వెర్రివాడా! ఈమాత్రమునకే వంతుమనిగి
త్తార్యము పోనాడి వీరత్వమును వదలిపెట్టి యిట్లువాపోవం దగునా? రా
జ్యం బరాజకము గావించదగునా? యిది పొంబాటుకాదా

భర—అన్నా! యింతేమిచేయనగును.

నీ! ధాత్యనలగరాము! తరలింమ్మనుమని

చిన్నిలక్షణ నీవు 'జెప్పరాదా!

లక్షణ॥ గీ॥ తండ్రి యానతి తలదాల్చి 'తరలిమేము

వనములందున పసియింప వచ్చినాము

కాలమంతయు నిందున! కృమతబుచ్చి

తిరిగి వచ్చెద మందాక! భరణి నేల

భర॥ నీ॥ వనవాసమునుమాని! మనవేగ వలెనంచు

నీరమ్మ నా తో! 'జెప్పరాదా'

నీ! గీ! తండ్రియారని బాలింతు . భవును వనిని
 వదియు నాల్గేండ్లు వసియుంప . బయలుదేరి
 వాని వెన్నంటి వస్త్రీయా . వ్యతివదీర్చి
 ముగుడ నేలెంతు రందాక . మహినియేలు
 భర! నీ! భరతుని వేడికోల్ . నెరవేర్చ వలెనంచు
 గురువరా! మీరన్న . గోరరాదా
 వసి! గీ! దైవనంకల్ప మీయది . చాటరాదు
 వీలదివిని చరియింది . దీరవలయు
 నాడు నన్నిది వత్సరాల్ . వీరలిందు
 గడిపియేలెంతు రందాక . పుడమినేలు
 భర! నీ! మాకోర్క దీర్చుమా . మాయన్న శ్రీరామ
 యమచును శత్రుఘ్ను . యదుగరాదో
 శ! గీ! జపకుడేగను మమవీడి . స్వర్గ పురికి
 ప్రభువు లేకున్న రాజ్యంబు . పాడువడును
 గానకాననవానంబు మూనికేగ
 జమ్ము బాలింప మాతోడ . యమ్మ రామ
 రాము—సోదరులారా! ఏలమీకీ వెరి! భరతా! నత్యనిరతా!
 గీ! జపకు నవకీర్తి జల్లేయ జపకుమయ్య
 తల్లి దైవంబటంచును దలపుమయ్య
 మేలుగురువు రాజ్యంబు నేలుమయ్య
 అడ్డుచెప్పిన నాయాన అరుగుమయ్య
 భర (ప్రణమిల్లి) గీ! సోదరా! నీదుమాటవై పోదుపురికి
 గాని రాజ్యము నేలఘా జానినాచు
 పాలనము చేతునేనీకు మారుగాను
 గాననీగుర్తు నొనగుమో కరుణశాలి
 రామకంచా! ఎన్నటి కైనను రాముడేరాజు. నీవంతగా కాద

నుచున్నావు. గమక నేటోయి, యీ వేషముననే సంచరించుచు నీకుమారుగా రాజ్యకార్యములను చక్కబెట్టుచుండెదను. కావున నీయాసనాలేదేని యొనంగుము. దానినాభద్రాపీఠంబు నందుంచి, నిన్నుగాఢావించి రాజ్యకార్యంబుల చక్కబెట్టుచుండెదను అన్నా ఇందుకాటంకము జెప్పవలదు.

వసి—రామా! నీపాదుకల నొనంగుము నంకోదించవల

భర—వదివేళ. అంతకన్న వలయునదేమున్నది.

రాము—సోదరా! యివిగోనాపాదుకలు

భర—(కండ్ల వద్దకొని)

గీ! సకల జనముల నానంద సాగరమున

దేల్పుకాలిన ధీశాలి ధీరవరుడు

కొనలేయుడు రాముడు ఘనుడువాని

పాదుకల జతదొరికెనా భాగ్యమహామా!

రామా! నీవురాకుండ సాక్షాతపురంబునకు నేజనగళాలను, నీ పాదుకలంస్తలదాల్చి నండిగ్రామమునకు జని యుండీ పాదుకాద్యయంబునకు పట్టాభిషేకము గావించి, రాముడే రాజని యెల్లరకు కాటంబరచి, ప్రతియదయంబునను ముందుగా నీపాదుకలకు ననుష్ఠరించి, పిదప రాజ్యకార్యంబుల చక్కబెట్టుచు, ప్రతిసాయంసమయంబునను కార్యక్రమమంతయును పాదుకలనన్నిధిని నివేదించుచుండెదను. నేనడవినిగాక నగరంబున వసియించుచున్నను, నారలనే ధరించుచు, జటాభినేదాల్చుచు, ఒంటిపూట భుజించుచు, కిక్కినలను శయించుచు, నే విధములైన భాగములనొల్లక యీవదునాలుగువత్సరములు వెళ్ళబుచ్చెదను, దానికి మీరంగీకరింపవలయును.

రాము—అట్లేచేయుము. రాజ్యకార్యనిర్వహణంబున

నీ అవసరంబెంతయో అంతయేద్రవ్యంబు.

ఇప్పులవల్లగా బట్టవలయు

జనుల కష్టంబులన్ మనకష్టమందెంచి

మఖముకల్గెడిదారి జూపవలయు

పదవులనీయగా పనిపాటులేగాని

మత భేదమున్జూడకూనవలయు

ఎక్కువతక్కువల్ లెక్కకురానీక

యందరి నమబుద్ధి నరయవలయు

జాతిమతములు చక్కగా సాగవలయు

అడువారలు తమతావు నందవలయు

తారచోదులు మరణించి తీరవలయు

హాయిహాయను రవములు మోయవలయు॥

ధర—ఆనందమానందము. రామచంద్రా! నీయాజ్ఞానుసర్తి నై తప్పకవర్తింపెదను, సాధ్యమైతంతవరకు జ్ఞానికృత్యములుగా నేదో పంబుమరానీక కార్యక్రమము లో సాగించెను, అజ్ఞానకృతదోషము లను మన్నింప నీవేమధ్యపడవు. హాకే వెరవీల.

రాము—మంచిదల్లేగావింపును, నేనీవంబుల నంచరించుచు దాసవాళిని క్యారమృగంబులను బరిచూర్చి సాధుజనులకు సంతసము చేకూర్చెదను. నీవండుండి పౌరులకానందము కలుగజేయుము,

ధర—చిత్తము. తప్పకమీరీవసంబులం గల మానిరాజుల రక్షింపుచుండును. క్రూరమృగానికంబును జెండాడుట. రాక్షసానీకంబు లను బరిచూర్చుట, ధర్మంబును ప్రతిష్ఠించుట, సాధుజనులకు సంతస ముగల్గించుట. ఇవి నీకుగాఁ యింకేకి సాధ్యమగును అందులకే నీకీవ సవానము కల్పింప బడియుండును

రాము—సోదరా! ఇప్పటికే నీకు తత్వము బోధపడినది. ఇక నీ నరుగవచ్చును.

ధర—అన్నా! ఇంకొకచిన్నవిన్నవముగలదు. పదునాలుగబ్దం

బులును నేనెట్టులోకాలక్షేపముగావించెదను పడునై దవవత్సర ప్రారంభ దివసంబున మార్యోదయమగువరికి నీమూఖావనితనందర్శనము నాకు కన్విందుగావించనిచో నేదిచ్చుజొచ్చి ప్రాణులులబాసెనను.

రాము — తమ్ముడా! తొండవజెందబోతుము. పదునాలుగువత్సరంబులు పూర్తిగానిండు కాలక్షేపముగావించిమరునాటియుదయమున గే నెట్లయోధ్యకురాగలను, ఎరుగలనా? కానియొక్కటిమాత్రము దెల్పెదను. నాటికి నేనువచ్చుటగాని వచ్చుచున్నావని వార్తవంపుటగాని గావించెదను. అట్లునానమాచారముగూట నీకానాటికి తెలియనిపక్షమున నీయిచ్చవచ్చిన మచ్చునగావించుము.

భర — చిత్తము

రాము — ఇకనాలసింపక నీవుపురికిబామ్ము. తల్లులకు మానకు స్కృతులర్పించుము పౌడలకు హితముగూర్చుము. నేపకాని దయతో జూచుచుండుము న్యాయకాలినై కీర్తిగాంచుము. జూసేయక బయలుదేరుము.

భర — (పాడుకల శిరమునగీలింది)

సీ! దశరథమతుడనై దనరెమనీర్రాను

గాధినందనుమెప్పు గన్మరాను

రాతినాతిగతేసి ఖ్యాతిగాంచినరాను

మారీచుబారిగన్మ మాన్యరాను

శివువిల్లుభగ్గుంబు తేసిసత్రీరాను

నీరనుబెండ్లాడి చెలగుకాను

తండ్రిదాయానతి తలదాల్చునీర్రాను

పనిలోపమానియై మనెడురాను

అన్నమెనువెంటనడవుల మన్నయట్లు

పూర్ణబలకాలిలమ్మగా పుణ్యతముడ

పూతచారిత్రియోమాత భూమితాత
పోవసెలవిందులోయెడ పూజ్యులార!

రా
ల } పోయిరమ్ము .
కీ }

క—అన్నలారా! సెలవు, జనకభా? సెలవు.

రా
ల } మందిది పోదరా
కీ }

రాము—గురువరా! మేముందుము

వశి—కుభంభవతు

భర—నీ! కీర్తరామునిటవీడి శేరుచుంటినయోధ్య

కావరేమాయన్న కరుణతోడ

జనకజయతాసాధ్య వనమందువసియుంచు

కావరేతల్లి కరుణతోడ

సామిత్రినిందుంచి సాగుచుంటిని నేను

కావరేతమ్ముని కరుణతోడ

వదునాలుగే ధ్రువీ ర్వనమండ వసియుంతు

కావరేవీరల కరుణతోడ

నగజులార! వైకెగరెను! ఖగములార!

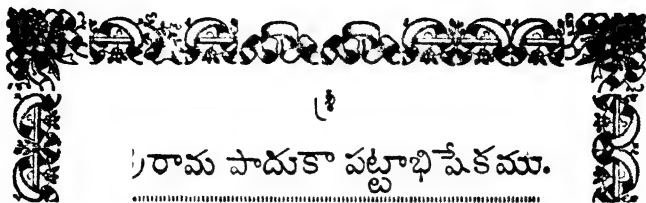
జలములార! కొండలనుండు! చిలములార!

దివ్యులార! మీరైనను! భవ్యులార!

మానులార! యోధివిన! మానులార!!

(పోవును-తెరళారును)

శ్రీ

శ్రీరామ పాదుకా పట్టాభిషేకము.

అష్టమాంకము-వ్రథమరంగము-నందిగ్రామము

వ్యవేకము-పాదుకలను సింహాసనము వైసుంది భరతుడు-హరిని నత్తు
కొనినిలచును ధనిష్ఠుడు-శత్రుఘ్నుడు చెయ్యొకనక్కనుండును.

భర—గురువరా

గీ, తండ్రిరామాభిషేకంబు దలచియుండె

కైక నాయభిషేకంబు గవగనోలె

సాంబుడీ పాదుకాభిషేకంబు జేసె

దైవసంకల్పమేరును చాడలేను

అనునీతిని జనులకు తేటతెల్లముగావించుటకీ పాదుకాపట్టాభి
షేకచరిత్రచాలదా!

వసి—చాలులు భరతా! హరిని నానంగుము.

భర—(హరినిచ్చుచు)

గీ, ప్రభుడవై మమ్ము నేలుమో బాలరామ

దండమిడదనునీకుతో దండరామ

మానలను బ్రాపుమో పస వాసరామ

రామ! శ్రీరామ! పావన నామరామ

—అనుబంధం 10—

పసి—భరతా! సకల్పసిద్ధుడవైతివి. ఇంకేమి కావలయును
 భర—గురువరా! ఏమున్నది. అయినట్లుగాక
 గీ. పాదికల కథ నెప్పుడు భక్తివిన్న
 వ్రాసి, చదివి, చూచిన వారలకును
 ఆయురారోగ్యవిభవంబు లన్నిసూడ
 విందిరావరెడేవేళ నిచ్చుగాత
 పసి—తథాస్తు! తథాస్తు! తథాస్తు!

బుగళం

ఒం శాంతి శాంతి శాంతి!

స మా స్త ము.

అనుబంధము 1

మంధర:—కల్యాణి రాగము. ఆదితాళము.

ఏమిమిత! అహహ! ఏమిమిత! ఎంతమిత! చూడజూడనెంత
యోజోద్యంబు గనుండ ఏమి
యింటింట వాద్యములు | యెల్లడ లతోరణములు ఎంతయోదించిన
ఏమియోదోచదే | యానందడి | కారణం | చేమోగదా | ఏమి

అనుబంధము 2

మంధర:—యమునా కల్యాణి అటతాళము.

నుదినముకాదా | యాదిపమూ | అహ | నుదిఅప |
మదిగల వగదీర్చెద విక్రముగా అవనులఖంచెన్ ఆనంద మొదలెన్
నుదినము.

అనుబంధము. 3

తైక:—కమాన్ రాగము ఆదితాళము.

ఇటులాడగ న్యాయమా ! ఓనకీ ! ఓనకీ ! ఓనకీ ! || ఇడులాడగ |

అ. వ. పట్టాభిషిక్తుం డగుటకు | పరమ పావనాడౌ

రాముడు తగడందువే | ఓనకీ | రాముడుతగడందువే |

ఓనకీ | ఓనకీ | ఓనకీ | యడులాడగ |

ప్రకాశం

అనుబంధము. 4

దశరథుడు కమాన్. అట.

కోరుకామము నెదిర్చినరములు కోమలి కేశంబు లాటవీరు
డు దశరథరాజచంద్రాదిదివేడు చుండెనీవేళి | న్యచ్చమై యనకర తి
లంబునగా జన్మించిన వాడనదా సత్యము రప్పకులమ్మా వశేన పభా
తి మార్చి జాల కోరుకొనుము |

అనుబంధము.

దశరథుడు:—బేహగ్ తృతాల్.

ఎంతటి మోసకారువె । నీమెంతటిమోసకారివె

ఇంతదాపవని । ఎరుగనైతి నే । పంతమూని యిటువంటికోరికల

స్వాంతము నందిను । మంతజుకులే కెంతటి ।

కూతృభక్తితప్పరుడౌ రామభద్రుండు నీమదికేయ పచారములన్
మానకచేసె మాన్యుడు సద్గుణ గర్విష్టుడు మాననీయ డేవేళన్ ఘ
న కాంతారమలంబించుట కావలెనే కలషముతో । ఎంతటి ।

అనుబంధము.

6

రాముడు కన్నడ—ఏక.

ఏమిగతమో తల్లి ।

నీమనోహరుడు జనకుడు నేడేల నిదుల బడియుండె । నేమిగతి

యో । ఏమపరాధము నేనొనర్చితి నో ఎందుల మూర్ఖిల్లి నారలో

వేగము తెలుపుము వేమకొనదనే । ఏమి ।

అనుబంధము.

7

రాముడు ఫిల్ ఏక.

చింతిలకుమ్మా నాకొరకు జుది నులతయైన । చింతి

పిత్తవాక్యపాలనమునకై ప్రీతి నేనెరణ్యములకు వెడలిచ్చెదను వేగమె
సెలవిమ్మ । చింతి ।

నాకైదుఃఖించినా । నాజనసకైకనొక్క స్వాతికి దూషించిన నన్నుతిట్టి
నల్లెయగును । చింతి ।

అనుబంధము.

8

భరతుడు బేహగ్ రాగము. ఏక

ఎంతటి పాపలోచనమే । నీకెంతటి పాపలోచనమే ।

మంతయైన ముదిచింతిలకు నీమెంత ఘూరమూ చరించితివైకో । ఎంతటి ।

క్రూరహాననవై । కుకర్షురాలవై । క్షత్విరమున । నేదూ కల్పన
మొనర్చి రామచంద్రాన । రణ్యములకంపితివే । ఎంత ।

అనుబంధము. 9

రాముడుఁకాళింగదా—అట.

హాతడిడ్డి । మముబాసినాడవా తండ్రి! తల్లి కైక కోర్కెలఁదీ
ర్ప గనీవు తిల్ల డిలితివా । రామయనుచు స్వర్గము జేరితివా । తండ్రి!

అనుబంధము 10

భరతుడు మోక్షి. అట

రామ పాదుకలివే । శ్రీరామపాదుకలివే పాదుకలను గనివర
మోదము బడసితినిగానేనా హాహ రామచంద్రుడగుటెంచు సంతకునే
రామపాదముల దలచెదగా । శ్రీరామ!

కొండపల్లి వీరశంకరయ్య, శ్రీవత్సన్నారాయణుకొడిపా, రాజమండ్రి.

— గో నా యి చి టి క లు —

కామరాజు పెకటరమణశర్మగారిచే వ్రాశుబడిన గొప్పవైద్య గ్రంథముః జ్వరములకు, వాతములకు, స్త్రీపురుష సంబంధములకు ననుస్తవ్యాధులకుః శీఘ్రముఖప్రసవములకును కొన్ని వందల చిట్కాలు వ్రాయబడిన అద్భుతగ్రంథము. వెల రు 0—8—0

ప్రై రా గి చి టి క లు.

చిటిక వేయవంతలో మహావైద్యులకుగూడ సాధ్యముకానిగొప్పవ్యాధులను నియమముతో యాచితాచితవట్టి చిట్కాలిందు వివరింపఁబడినవి. మూలశంకలకు, గర్భవాతములకు, సూతికావాతములకు యిందలి చిట్కాలు వెట్టినదివేరు.

చి కి త్సా ర త్న ము.

పురాతనతాళపత్ర గ్రంథములోని శ్లోకములకు పద్యాతాత్పర్యములు బాలకవి సింహవెంకటరాఘవమూగారిచే వ్రాయించి, పృథురీకానాము. గోగ నిరూపణములు, శాతులు, నుకవ్యాధులకుః జిక్కిరింపబడిన అమూల్య వైద్యగ్రంథము.

ష ర బ త్ పా కా వ లి.

వృసింహ ధన్వంతరిచే వ్యాసుఁబడిన గొప్పగ్రంథము దుస్సహము గు వేనవికాలమున పరబత్తులద్రాగ వధిలపించు ప్రతివారును దమ గృహములందుఁగూర్చుండియే, వీశేషధనలవ్యములేకుండ తయారుచేసి కొనవచ్చును. 80 పరబత్తులు చేసికొను రీతులిందు వర్ణింపఁబడినవి.

వెల రు 0—6—0

అ ను పా వ మం జ రి.

ధవిశేక్వరపు సోమలింగాచార్యులుగారిచే వాయబడినది.

ననుస్తవ్యాధులకు చికిత్సలును, వస్తువుల శుద్ధివిధానములును భవ్యములలోనివివిధరకముల దయారుచేయు రీతులును వర్ణింపఁబడిన ఉత్తర గతిలోఁజేరు వైద్యగ్రంథము. వెల రు 0—8—0

కొండవల్లి పీఠాంశయ్య, కృష్ణరత్నస్వామిగారు బుకడిపా, రాజమండ్రి

ర వ పృ డీ పి క.

ఈ పురాతన గ్రంథమునకు ధర్మశేష్యరపు సోమలింగాచార్యులు గారిచే తాత్పర్యము వ్రాయబడినది రసములకుద్ధితేయిట, రసవిషములకు విరుగుడుల వ్రాయబడినవి.

సు ఖ రో గ చి కి త్న లు

దేశమునందెల్లడల చెడపురుగువలె వ్యాపిదియన్న వ్యభిచారమునకు ఫలముగా సంభవింపు నకున్త విధములై న సుఖరోగములకును చికిత్సలు వ్రాయబడినయ్యుగ్రంథము. అనుభవసిద్ధములగు ప్రక్రియలై న్నోగలవు. శృంగారసామ్రాజ్యమున విహరించు యువకుల కియ్యది మందారవృక్షము. వెల 0—8—0

అ శ్వ ల క్ష ణ సా ర ము.

మనుమందిభట్టువ్రాసేము. అశ్వములగుడులు, తిరుగుడులు ఏకాలమున నెట్లుండవలయునో వ్రాయబడినవి అశ్వములలోని భేషములు, ఉపయోగములు వివరింపబడినవి. వేలకువేలు పుస్తకములు విక్రయము. వెల రు. 0—12—0

శ త శే హ్య సా కా వ లి.

వివిధవ్యాధులచే బలహీనులైన వారలకీ గ్రంథమునం దభివర్ణింపబడిన 100 విధములైన శేహ్యములలో నేది తయారుచేసికొని నేవించినను భీమునివలె బలశాలులగుదురు. ఇది దగ్గరున్నచో యాచార్యమొదలు నూరురూపాయల ఖరీదుగలశేహ్యముల దయారుచేసుకొనవచ్చును. వెల రు 0—8—0

వి ష నై ద్య ము

ఇంతవరకు ఆంధ్రమున నిట్టినైద్యగ్రంథము వెలువడియుండలేదు. సాములగోవి జాషులు, తేళ్ళగోవి జాషులు, వివరింపబడినవి. పాము, తేలు, జెర్రి, పిచ్చికుక్క, పిచ్చివక్కాట్లకు మంత్రోపద చిత్సలు. ఎన్నోవ్రాయబడినవి. వెల 0—8—0

కొండవల్లి వీరవెంకయ్య, శ్రీవత్సన్నాయగ బుక్కీహ, రాజమండ్రి.

గ న ప గ దీ పి క.

ఈ పురాతన గ్రంథమునకు ధవళేశ్వరపు సోమలింగాచార్యులు గారిచే తాత్పర్యము వ్రాయబడినది గనయులకుగ్గిచేయుట, రసవిషములకు విరుగుటల వ్రాయబడినవి.

సు ఖ రో గ చి కి త్ప లు

దేశమునందెల్లడిల చౌపుగువలె వ్యాపించియున్న వ్యభిచారమునకు ఫలముగా సంభవించు నమస్త్యవిధములైన సుఖరోగములకును చికిత్సలు వ్రాయబడినయ్యుద్గ్రంథము. అనుభవస్థితులగు ప్రక్రియలెన్నోగలవు శ్రమగారవామూర్షణమున విహరించు యువకుల కియ్యది మందారవృక్షము, వెల 0—8—0

అ శ్వ ల క్ష ణ సా గ ము.

మమమవిధ్యుత్సక్తియు, అశ్వములనుకలు, తిరుగుకులు ఏకాలమున నెట్లుగవలయునో వ్రాయబడినవి అశ్వములగోవి కేషములు, శివయోగములు విశేషించినవి. వేలకువేలు పుస్తకములు విక్రయము. వెల గు 0—12—0

శ త రే వ్యా పా కా న రి.

వివిధవ్యాధులచే బుగ్గించులైన వారిలగు గ్రంథమునందభివర్ణింపబడిన 100 విధములైన రోగములలో నది తయారుచేసికొని నేరించినను భీతునివలె బలశూనిలగుచును. ఇది గర్భవస్త్రుచో రూపము మొదలు నూరురూపాయల ఖర్చుగల రోగముల రమారుచేయకొనవచ్చును. వెల గు 0—8—0

వి ప వై ద్య ము

ఇంతవరకు ఆంధ్రమున సేర్పిల్లద్యగ్రంథము వెలువడియుండలేదు. పాములగోవి జాతులు, తేల్చగోవి జాతులు, వివరింపబడినవి. పాము, తేలు, జెర్రి, పిట్టకుక్క, పిచ్చిపక్క కాట్లకు ముంపొప్పగ చికిత్సలు ఎన్నోవ్రాయబడినవి. వెల 0—8—0

రోష నార

[గంధకర్త--కొచ్చరపు నుబ్బారావుగారు.]

మహారాష్ట్ర నాయకుడై జేకభక్తుడై, జేకస్వాతంత్ర్యము కొరకనేకయుద్ధము లొనర్చి, కొండయెడల యని, ఏకచక్రిప్రభుడని అభిషేకముగలడని భారతీగాంచిన శివాజీచరిత్ర మీకోక నారానాటకమున అత్యంతమనోహరముగాన రింపబడినది. రోషనారా పీఠము చక్కటనము--శివాజీ తిరస్కారానుటము చదివితీరవలయును. కొచ్చరస్తావీరములగు పద్యములు--కృంగారనచరితములగు పాటలుకలవు.

వెల రు 1-1-0

బొబ్బిలి

కర్త--కవిసార్యభామ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి కాశ్రిగారు
వీరరసప్రభావమైన నాటక రాజము పాపరాక్షసి కెంకొర్రుల పాతవముకరీ మునుస్సంగిండును బొబ్బిలి నంప్రావపు తూర్వచరిత్రము పుటలందుగ విశదీకరింపబడిన నాటకము ఇంకలి పద్యములు రసగంచుభులు.

వెల రు 1-1-0

నతీన కుక్కుబాయి.

గంధకర్త --కొచ్చరకోట కామేశ్వరరావుగారు

మహాభక్తులని పేరువడిన నతీనకుక్కుబాయి చరిత్రము అనేక క్షయమయిన నటనలైన నాటకరూపమున వెలువరించినారును నకుక్కుబాయి భక్తి--విశ్వేశ్వరభట్టు అమాయకస్వరూప, అత్యగారి కోడంబిత్రిము, స్త్రీలమీచింకలు--కడుపునొప్పివృత్తిల మహాస్వము--శివబాధ గొరగి భక్తిబోధ చదివితీరవలయును. చక్కనిపాటలుకలవు.

వెల రు 1-0-0

కన్యాశుల్కము.

గంధకర్త--శ్రీయ్యుర గురజాడ అప్పారావువంతులుగారు.

హాస్యమునకు నిధియని పేరెన్నిక గన్న నాటకము మధురవాణి కృంగార రస ప్రసూర్ణములగు చింతలుకలు--రామయ్యవంతులు గడునుకబుట్లు, గీతముగారి దావికవాగ్ధారిణి చదివినవారు తిరిగి చదువనభలమింతురు అత్యంతసంద సంధాయికము నాటకము.

వెల రు 1-0-0

నంగీత విద్యాబోధిని.

కర్త --యరంగంశెట్టి బగన్నాధంగార.

నంగీతము నేర్పుకొనకకూడాలపడు ప్రతివారికి అత్యంతోపయోగకరమైన గ్రంథము కృతులు, జంటవ్యరములు, ఆలంకారములు, గీతములు. మున్నగునవన్నియు వివరింపబడ్డ 390 పుటలగ్రంథము.

వెల రు 1-1-0

కొండపల్లి వీరశైవయ్య, శ్రీనర్సిన్నారాయణుక్కుడివో, రాజనండ్రి

మైలవరం కంపెనీవారిచే ప్రదర్శింపబడు

నాటకములు

కవితార చం, కే	1-4	చింతామణి కా నా.	1-0
హరిశ్చంద్రాయము బ. ల.	1-0	వరవిక్రయం, డిటా	1-0
శ్రీకృష్ణకులభారము		మధుసేవ డిటా	1-0
ము. ను.	1-0	వద్దవ్యూహం డిటా	1-0
కృష్ణలీలబల్లారి వం కె ను	1-4	పాండవవిజయగతి మె. శ	1-0
లవకుశ డిటా	1-4	పాడవ్రాజ్యోగములను	
రింగునరాడి సో రా.	1-0	శ్రీకృష్ణరాయభారం డిటా	1-0
వేణీసహారము వ. ను.	1-0	పాండవాశ్వమేధం	1-0
సాత్యాజితి గు గు బ ల	1-0	నావిత్రి శ్రీ న	1-0
ఉత్తరరాముడు కుశలవ	1-4	ద్రౌపది మ	1-0
రామదాసు బల్లారి డి గో	1-0	లనసూయ సో రా.	1-0
బొబ్బిలియ్యం శ్రీ శృ	1-0	బుద్ధిమతీలిలాసము బ ల	1-0
పాదుకాపట్టాభిషేకము		రసపురి విజయము	
పా. ల వ.	1-0	ఇ య	1-0
విప్రనారాయణ డిటా	1-4	జయంతజయపాల ఆ నా	0-12
సారంగధర డిటా	0-4	కన్యాశుక్లము గులల	1-0
రాధాకృష్ణ డిటా	1-0	శాకుంతల కంపి	1-0
చూడామణి	0-12	భాగిని సో రా	1-4
రోషనార కొ. ను.	1-0	చండిక మె! మె!	1-0
గయోపాఖ్యానం చి. ల.	0-8	చిత్రావలీయం బడికృ	1-4
పారిజాతవహరణం ..	0-8	విమాననాగధర డిటా	1-4
భతురచంద్రహాస ..	0-8	ప్రహర డిటా	1-0

కొండపల్లి వీరవెంకయ్య,

శ్రీనరాయణ బుక్కుడిపో, రాజమండ్రి

15358

